Jahresbericht

über den Zustand

des

Königlichen Friedrich-Wilhelms-Gymnasiums

zu Köln,

während des

Schuljahres 1856—57,

erstattet von

D. Heinrich Knebel,
Director des Gymnasiums.

Mit einer wissenschaftlichen Abhandlung: De Tacito dialogi, qui de Oratoribus inscribitur, auctore [illegible] *Dr. Fr. Weinkauff*. Particula prior.

Köln, 1857.
Druck von M. DuMont-Schauberg.

DE TACITO DIALOGI,

QUI DE ORATORIBUS INSCRIBITUR,

AUCTORE.

DISSERUIT

Dr. FRANCISCUS WEINKAUFF.

PARTICULA PRIOR.

Post leves Beati Rhenani [1]) suspiciones clarissimus ille sospitator Taciti, Justus Lipsius [2]), sermonem eorum quos Tacitus composuit libros et dialogi, qui de oratoribus inscribitur, valde diversum esse, primus vidit. In Tacito enim, ut ipsius verba adferam, stilum ait constrictum ubique, teretem, acutum, et severum magis quam lepidum, in dialogo omnia contra: neque mutari illum in aetate aut argumento umquam potuisse ita, ut prorsus a sese abiisset. Quidquid Cicero scripserit, iuvenis, senex, philologum, philosophum: in eis tamen lineamenta quaedam adparere eiusdem viri et vultus: nec aliter fieri in omnibus nobis. Neque Curtius Pichena dubitavit huic Lipsii de dialogo sententiae suffragari, qui prorsus nihil hic esse, quod Taciti phrases stilumque redoleat, haud ambigue iudicavit. Ex eo tempore multi exstiterunt homines doctrina et ingenio praestantissimi, qui talium virorum vestigia persequerentur, unoque ore conclamarent, intercedere tantam in genere dicendi diversitatem, ut fieri non posset, quin eundem scriptorem tam dispari orationis forma uti potuisse omnes sano iudicio praediti negarent. Nostra potissimum aetate duo imprimis docti viri hanc viam Lipsii auctoritate praemunitam sunt ingressi: Frid. Aug. Ecksteinius et G. Bernhardyus [3]).

Concedunt illi quidem antiquitus tradita testimonia ipsiusque Plinii (Epp. 9, 10 fin. „poemata — quae tu inter nemora et lucos commodissime perfici putas“, quem locum aperte ad dialogum respicere Ad. Gottl. Langeus [4]), magister olim Portensis, plerisque doctorum hominum persuasit) auctoritatem gravissimam videri vindicasse dialogum Tacito. Etiam per aetatis rationem et propriam scriptoris indolem dialogum Tacito recte convenire. Sed summam superesse difficultatem in dicendi genere a Taciti more et usu et arte plane abhorrente positam.

Tacitum quidem dicendi genere conciso, brevi, sublimi, nervoso nec raro duro et aspero esse usum; dialogi auctorem uti paucis exceptis, qua Eckstein (p. 74) asperiora et fere vituperanda videntur, genere fuso et aequabili, copioso, ornato imprimisque eleganti: illum admodum fuisse perspicuitatis studiosum, alienum a brevitate affectata atque enuntiatorum forma contorta et ita numerosum ac concinnitate membrorum et gravitate clausularum distinctum, ut Ciceronis adsiduam imitationem adgnoveris.

---

[1]) Editioni Basil. ap. Froben. 1533 accessit Thesaurus constructionum locutionumque et vocum Tacito solennium, fortasse causa et origo dubitationis Rhenani, quam in principio scholiorum pronunciat his verbis: Hunc dialogum vix crediderim esse Taciti.

[2]) Prima Lipsii editio prodiit a. 1574 Antverpiae ex officina Plantiniana, in qua dialogus sic inscribitur: Fab. Quintiliani, ut videtur dialogus, Cornelio Tacito falso inscriptus. — Posteriores editiones prae se ferunt inscriptionem: vulgo inscriptus.

[3]) Eckstein, Prolegomena in Taciti, qui vulgo fertur, dialogum de oratoribus. Halis Sax., 1835. 4. — Bernhardy, Grundriss der Römischen Litteratur. 3. Bearb. Braunschw., 1857. p. 712—714.

[4]) Lange, dialogus de oratoribus Tacito vindicatus, in Beckii Actis seminar. reg. et societatis philolog. Lipsiens. Vol. 1. p. 77 sq. Hoc argumento nihil firmum probari demonstravit F. Haaseus, qui Taciti opera a. 1855 edidit, in pulcherrimis Proleg. de Taciti vita, ingenio, scriptis p. 15. Gallici cuiusdam docti viri virtute et sagacitate litem quae est de auctore dialogi diiudicatam esse statuit A. Widal, qui Parisiis a. 1852 in Taciti dialogum de or. disputationem edidit. A. Dupraei dissertatione a. 1848 Sti. Caleti edita ait demonstrari dialogum de or. nec Quintiliano nec cuivis alii, sed Tacito esse adiudicandum. Epistulam, quam supra memoravi, Plinio abiudicat Dupraeus (p. 45) Tacitoque vindicat, ex hisque verbis „poemata quiescunt“ sui propositi tenax, ostendere conatur a Tacito fuisse poemata saepius conscripta ideoque non esse mirum, si poeticis verbis et luminibus dialogus ut cetera eius opera scateant. Haec verba ex Widalio exscripsi, quum ipse Dupraei libellum inspicere non potuerim.

Omnem autem in oratorio ornatu, omnem in grammaticis rebus consensum, omnes a Langeo aliisque inventas locutiones, quae Taciti propriae videantur et numero perpaucas esse neque nisi operosas levisque momenti minutias, quibus in tanta totius formae diversitate nihil possit evinci, quum universus delectus verborum et sermonis conformatio et componendi dialogi ratio et ars nihil quidquam habeat consuetudinis vere Tacitinae.

Quae vero discrepent, adseverat Bernhardyus (p. 714), permulta maximique esse momenti neque in ea re levissimarum particularum usum esse neglegendum; huiusmodi esse, verbi gratia, quae in dialogo saepissime recurrat „autem" particulam, quae in omnibus Taciti scriptis vix decies reperiatur.

Similiter notavit Leonardus Spengelius, vir eruditissimus, (in programmate academico, quo Friderico Thierschio gratulatur, edito Monaci, 1852, p. 9) scriptorem dialogi pronomine „ipse" mire delectatum et abusum esse; nam in hoc uno libello fere centies repetitum inveniri.

Et Henricus Gutmannus [1]), Helvetius, frequentem „hercule" interiectionis usum vehementer increpuit; incredibile enim esse arbitratur scriptorem quemcunque in uno libro vocabulum aliquod vel formam aliquam dicendi, praesertim quae nihil ad rem faciat, saepius adhibiturum fuisse, in ceteris paene nusquam. Quum Bernhardyus formam dicendi simplicem et ab affectata ac putida ratione remotam et, quantum per ea tempora licuerit, proxime ad integram Latinitatem accedentem summis efferat laudibus, quum ipse Lipsius dialogum esse censeat optimum stilo, inventione, iudicio, ita ut in hoc genere conferre nihil vereretur cum eis quae optimi saeculi et optimae notae, idem Gutmannus [2]) contra in dialogo multa contorta et neglecta et Latinitatem iam labentem redolentia (ut substantia facultatum, utilitates alere, negotium sibi importare, alia) invenisse sibi visus est. Etiam numerum oratorium carere vitiis negat: verbis, quae capite 7. leguntur „latus clavus oblatus est" offensus adnotat male sonare quae simile sonent, et cap. 34. „interesse — interesset" haec molestissime iterari existimat. Praeterea permulta in dialogo reperiri bina vocabula idem vel simile fere significantia, quae grammatici συνώνυμα vocant, ut metus et terror, carmina et versus, vis et potestas, fortuita et subita dictio, angustis et brevibus terminis: ridiculum scilicet binis pariter incedentibus uti verbis, ubi singula sufficiant.

Eichstadius [3]) quoque scriptori vitium tautologiae exprobrat cumque abundanter magis quam copiose et ornate scripsisse censuit. Ac profecto ego equidem minime adsentior Haackhio, qui in Lexico Reali a Paulyo aliisque conscripto (VI., 2, 1570) spretis dubitationibus, quas movit et movet stili diversitas, Lipsium ὑπερκριτικῆς et nescio cuius petulantiae ac ludibrii condemnaverit.

Sive cum Cicerone, sive cum Tacito comparamus dialogum, versari videmur in quaestione pariter lubrica. Qui fieri potuit, ut summi ingenii homo, quo neminem alium magis suis armis usum esse novimus, qui nova quaedam et exquisita orationis itinera excogitavit, ad imitationem descenderet? Nam merito laudatur illa Taciti brevitas et densitas quaedam sermonis, excelsitas ac gravitas sententiarum, nova vis verborum, casuum, modorum, audacia quaedam in construendis participiis ex Graecorum imitatione sumpta, abrupta et dura enuntiatorum structura, varietas et decor similior poetis, denique grandis ille et σεμνῶς profluens annalium stilus.

Agricolae quidem vita a Tacito anno 97 aut 98 p. Ch. n. conscripta insignis est perfectis plenissimisque periodis et laeta oratione, tamen non desunt abrupta quaedam, concisa et subobscura, quae Tacito tantopere placent.

In Germania edita a. 98 aut 99, si comparaveris cum Agricola, sententiae breviores, membra minutiora, varietas constructionum exquisitior.

---

[1]) Gutmann, Dissert. qua Tacitum dialogi de oratoribus scriptorem non esse demonstratur; in ed. Orell. Turici, 1830. p. 110 sq.

[2]) Ut acerrimum hunc et dialogi et Pliniani testimonii adversarium quasi in ipso proelio pugnantem videas, ex eiusdem epistula tumultuaria et obiurgatoria validos quosdam sensus adponam. »Universa Taciti scripta, inquit Gutmannus, tantum discrepant a dialogo, tam fortiter animos legentium commovent, tantopere delectant: hic autem libellus tot vitiis et in verbis et in sententiis laborat, ut nemo subtiliore sensu praeditus sibi persuasurus sit, Taciti librum esse quem legat. — F. A. Wolfii iudicio accedendum esse reor, dialogum magno illo viro indignum esse. — Vestigia Latinitatis in deterius paullatim labentis insunt, corruptus interdum sermo, satis vigoris, sed saepe contorti. »Aureolus iste dialogus« (Wolfii verba significat Gutmannus) non ex auro puro compositus, sed vilioribus metallis mixtus. Non Ciceronis, non Livii elocutionem ubique audimus, non Sallustii, neque ipsius Taciti. Quamvis multi loci sine dubio egregii sint, tamen quaedam minus bene dicta satis arguunt, eius auctorem non iniuria conquestum esse de corrupta eloquentia.« Haec Gutmannus.

[3]) Eichstaedt, De dial. qui inscr. de or. Jenae, 1839. 4.

Historiae vero editae anno 105 aut 106, beatissimo Traiani principatu, copia, nitore, numero, laetiore ac pleniore sermonis decursu sunt praeclarissimae. In Annalibus anno 115 aut 116, aetate iam ad senium vergente, conscriptis cernitur perfecta historiae componendae species quam Tacitus animo conceperat: quot verba, tot pondera: abundantia, luxuriantia prorsus recisa, nihil fere e sermone vulgari petitum, ita ut cum admiratione quasi cothurni sonum, cum sancta reverentia quasi vocem summi rerum arbitri audire videamur.

Omnia autem haec scripta, etsi non ubique eundem, ut ita dicam, colorem, tamen unum eundemque vultum sermonis prae se ferunt, ut de Tacitina origine, si Heldium unum de Germania incertum exceperis, nemo unquam mortalium dubitare ausus sit. Ut his libris sublimitas et gravitas et proprietas elocutionis insidet Taciti, ita in dialogo eminet Ciceronis summa et admirabilis imitatio.

Hanc non solum argumentum ipsum, ut I. F. Klossmannus (Proleg. in dial. de or. Vratisl. 1833. 4.) ostendit, et multitudo similium sententiarum et magnus in singulis vocabulis et dictionibus consensus testantur, sed ipsi interlocutores[1]) qui omnes ne Apro quidem excepto magna tenentur Tullii admiratione. Huius principis oratorum eloquentiam quod nemo aemulari potuerit, ingeniorum defectioni, quod ne cupiverit quidem iudiciorum pravitati tribuendum esse censet auctor dialogi, qui Ciceronis de philosophia scriptiones atque orationes et studiosissime coluisse videtur et pervolutasse saepissime. Illud diversum dicendi genus et imitationem Tullianam omnes, quotquot dialogum a Tacito profectum sibi persuaserant, quamvis ingenue concederent, tantum tamen discrimen excusatione aliqua egere putabant et alius alio modo origini Tacitinae patrocinabatur.

Multi natura intercedere dixerunt discrepantiam inter genus historias scribendi et humiliorem dialogi stilum, laudato Demetrii Phalerei dicto: *διαλογική ἐστιν ἡ περίοδος ἡ ἔτι ἀνειμένη καὶ ἁπλουστέρα τῆς ἱστορικῆς.* Aliud esse historiam rerum gestarum, aliud alicuius quaestionis disceptationem conscribere. Ita iam Plinium Epp. 5, 8: „Habet quidam oratio et historia multa communia, sed plura diversa in his ipsis, quae communia videntur. Narrat sane illa, narrat haec: sed aliter: huic pleraque humilia et sordida et ex medio petita: illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt: hanc saepiús ossa, musculi, nervi, illam tori quidam et quasi iubae decent: haec vel maxime vi, amaritudine, instantia, illa tractu et suavitate atque etiam dulcedine placet: postremo alia verba, alius sonus, alia constructio.“ Nec mirum esse putant quod scriptor dialogi nullum quem imitetur digniorem habuerit quam summum apud Romanos in dialogis artificem dicendi, Ciceronem.

Nonnulli ut Tacito libellum pulcherrimum vindicent, et a reprehensionibus defendant, immaturam scriptoris aetatem obtendunt: cum temporibus vitae facile genus quoque dicendi mutari et quod adulescentis fuerit laetum, luxurians, profluens ac floridum, senis fieri concisum, breve, grave, sobrium ac maturum: quale ipsius Annalium et Historiarum sit, ad quae scribenda iam senex sub Nerva et Traiano animum adpulerit.

Sic nuperrime Franciscus Ritter, V. Cl., iudicavit (Tac. Ann. prooem. p. 12) dialogum in dispositione quaestionis ita pendere ab Hortensio Ciceronis atque in elocutione eam ostendere ubertatem et quandam iuvenilis aetatis abundantiam et immaturitatem, ut hoc opusculum ab auctore, qui magis profecisset usuque et experientia didicisset quod maxime probandum esset genus dicendi, non compositum esse videatur.

Alii vero ex ipsius scriptoris consilio repetierunt differentiam, qui suum cuique personae sermonem accommodaverit, qui causidicum artibus rhetoricis, poetam altiore et audentiore elocutione, rerum civilium et philosophiae peritissimum laudatorem temporis acti oratione, antiquis iucunditate copia subtilitate simillima, instruxerit. Neque quisquam facile negabit, et contentionem coloremque orationis variari in singulis partibus dialogi, neque deesse temperamentum longissimarum periodorum et breviter acuteque dictorum. Quae concinnitas in Apri disputatione qui veteratoria sollertia et superba sui admiratione laudes eloquentiae forensis pertractat! Quae species et maturitas et elegantia sermonis et sententiarum Messalae! Quae elatio orationis, quae audacia poetarum propria, quod acumen, quantus numerus in responsione Materni arcanos intimi pectoris recessus recludentis!

Inventi sunt etiam qui quum ne initia quidem quamvis tenuia illius proprietatis[2]) reperiri, qua

---

[1]) De Materno quem Dio Cassius auctor est iussu Domitiani interfectum esse *ὅτι κατὰ τυράννων εἶπέ τι ἀσκῶν* cfr. Eckst. 9; de Apro 11; de Secundo 13; de Messala 17.

[2]) Inscius quasi et invitus, Langeo quidem iudice, Tacitus in dialogo vestigia quaedam et indicia sermonis in reliquis scriptis obvii reliquit.

reliqui libri praecellunt, confiterentur, Tacitum tamen artificio quodam et consulto propriam naturam occultasse statuerint. In his nominandi sunt Ludov. Doederleinius et Frider. Haaseus, qui praestantissimi Taciti editores obtrectatoribus dialogi nimium concessisse videntur. Nam ipse Hofmannus-Peerlkampius[1]) alioquin sane non credulus homo, sed κριτικώτατος, tamen vel ex singulis verbis et dictionibus ipsum Tacitum ut ex ungue leonem perspici arbitratur.

Quin etiam Eichstadius, quamquam Tacitum auctorem dialogi fuisse negat, tamen quum adversariis largiretur, scriptorem bene versatum fuisse in legendis Ciceronis, Quintiliani, *Taciti* et Plinii iunioris scriptis saepeque in delectu et usu singulorum verborum Taciti vestigia legisse, aliquid Tacitinum, quamvis ab imitatore quodam profectum, deprehendi concessit.

O rem mirificam! ipsi adversarii Tacitinae originis Tacitini nonnihil adgnoscunt, propugnatores acerrimi vero nihil vident. O quaestionem perdifficilem! nam praeclaris in utraque parte doctissimorum nominibus gloriantur,

Quum igitur in hac lite litteraria per tria fere saecula iam a tot tantisque viris agitata tanta cernatur dissensio, ut multi homines, quemadmodum olim Lipsius ambigens quaestionem eo responso finiverat: sibi non liquere, ita hodie quoque vix ad liquidum perduci posse desperent, quisnam mortalium dialogum conscripserit: ego quidem perbene intellexi me causam ancipitem et opus periculosae aleae plenum adgredi, qui post tot disputationes doctissimorum hominum novam hac de re dissertationem vulgare conatus sim. Ipsa autem quaestionis difficultas voluptate quadam animum meum adeo ceperat ut, praesertim quum in utramque partem satis disputatum et ab utraque parte multum concessum videretur, tandem quaestionem absolvi posse confiderem.

Itaque contra Lipsii aliorumque auctoritatem demonstrare conabor,

primum potuisse uti Tacitum eo quod in dialogo adparet scribendi genere,

deinde Tacitum per quoddam vitae tempus hoc genere usum esse,

tum universam indolem et ingenium dialogi sensus ipsius Taciti referre,

postremo in sermone et arte dialogi, si altius singula perscrutamur, Tacitum non posse non adgnosci.

Hoc quarto argumento nititur quasi fundamento tota nostra disputatio.

Quum neque priorum dialogi editorum sex septemve exemplis aut Tacito similibus aut contrariis quidquam certi effectum esse, et modica Ecksteinii vocabulorum conlectione (cfr. p. 80—83 egregiae dissertationis) et Car. Theod. Pabstii[2]) docta editione (Lips. 1841), qua etiam rhetoricorum exempla diligenter notata sunt, rem tantum incohatam intellegerem, animum induxi eam quae una mihi patere videbatur viam, sane plenam laborum, ingredi ut, si meis viribus fieri possit, res in meliorem certioremque statum provehatur. Accurata igitur lectione et acri diligentia investigavi, quatenus dialogi ars et sermo omnino cum Tacitinae orationis genere consentiant.

Neque enim est profecto tanti, pauca vel dissimilia vel similia deprehendisse: totum genus mihi perscrutandum visum est.

Singula quidem, etiam quae levissima videbantur, adnotanda, diversitates ingenue in publicum proferendas et quantum fieri potest excusandas, maxime vero Tacitina vestigia quae desideravit Lipsius indicanda et in scriptore prorsus novatore et ubique fere ab usu vulgari recedente consensum vel in minimis rebus demonstrandum esse putavi. Neque nos terruit Ecksteinii sententia, totum hoc argumentum nihili esse, nihil ex singulis effici posse in tanta totius formae diversitate: haud ignoro, ex singulis verbis, formulis, structuris nihil probari, sane, si singula reputantur: at si conspirant, saepissime multitudo cedit in pondus.

Hoc meo *Latinitatis indice* confecto, mihi quidem quaestione proposita, num scribendi genus dialogi videatur eiusdem esse posse, cuius et Agricola et Germania et Historiae cum Annalibus sunt, manifestissimum erat non solum in conformatione enuntiatorum, in dispositione sententiarum artificiis-

---

[1]) Hofmann-Peerlkamp, Biblioth. critic. nov. I. fasc. 1. p. 100 sq. »Saepissime auctor dialogi, inquit Peerlkampius, ita scribit, ut praeter Tacitum nemo umquam scripsit. Hoc interdum perspicitur exemplis quibusdam quae nonnulli fortasse ducent leviora, ego non duco. Nam sicuti multi homines hoc habent, ut ex incessu motuque corporis eminus dignoscantur iidemque alium incessum motumque fingere ac simulare perpetuo non possint, ita Tacitum sua ars et ratio satis manifestum ostendunt: natura illius ubique recurrit et quasi flamma, ut ait poeta, indicio proditur ipsa suo.«

[2]) Eiusdem viri docti Eclogas Tacitinas et editiones Hübschii (1837) et P. C. Hessi (1841) mihi non fuisse praesto, vehementer doleo.

que rhetoricis, sed etiam in usu constructionum et varietate sermonis et delectu verborum „lineamenta quaedam et vestigia adparere eiusdem viri et vultus“ et quidem tam multa ut vix de eodem scriptore dubitari liceat. Sed redeamus ad ea quae nobis proposita sunt demonstranda.

Ac primum quidem permulti homines litterati statuerunt, Tacitum non potuisse uti eo genere scribendi, quod in dialogo reperitur, a sua arte et oratione tantopere alieno. Quibus rebus id nobis comprobant?

Vereor enim ne nunc quisquam solis doctissimorum nominibus obtemperare velit.

Dialogus, inquiunt, eminet periodis ad morem Ciceronis conformatis; non nego, at in Annalibus quoque et Historiis eminent periodi passim longae et nervosae: qua re convincitur, hunc scriptorem, si voluisset, Ciceronianam et Livianam ubertatem et copiam sermonis induere potuisse. Quis enim, ut Langei verbis utar, neget Tacitum laudatissimum *oratorem, Facetiarum* scriptorem fusa, soluta et aequabili oratione, lepida quoque, quando vellet, uti potuisse? Quis credat Tacito summo sermonis artifici facultatem flumenque orationis defuisse? Ut admirere nostrum scriptorem ex uno exemplo, legas quaeso pulcherrimum et uberrimum caput Hist. 2, 37. Praeterea nemo sibi persuadebit Tacitum eodem illo novo dicendi genere et brevitate affectata vel in sermone quotidiano usum esse vel apud iudices oravisse. Scriptorem autem vel mediocri ingenio praeditum orationi suae alienas proprietates induere posse, praesertim quum propositum aliquod hac via consequi velit, et per se credibile est et usu satis probatum.

Nonne Lipsius suo ipse exemplo probat, unum eundemque diversa posse uti oratione et in utroque genere excellere, qui, quum Jenae esset, Ciceronem, ut ipsius epistolae docent, imitaretur, postea Taciti duram brevemque formam scribendo exprimeret? Et ipsius Ciceronis imitationem non ita esse difficilem, demonstrant infinita Ciceronianorum volumina. Ciceronem autem ceterosque praestantissimos scriptores et cognovisse et aemulari eo tempore non minus gloriae ducebatur, quam nostra aetate si quis aut Lessingii perspicuitatem aut Goethei simplicitatem aut Schilleri copiam et altitudinem aemulatur.

Hanc si teneamus imitationem, minime quod vocabula „autem, itaque, praesertim, fere, propter“ Tacito inusitata inveniuntur aegre feremus.

Natura et simplicitas dialogi poscit, ut familiaris etiam et quotidiani sermonis locutiones interdum admittantur: ut c. 35 „per fidem“. In uno dialogo undecies, in Tacito legitur octies „hercule“ interiectio: quae quidem in historiis optimo iure rarius usurpatur: disputationibus et orationibus impetu quodam et studio agendis accommodatum est: res gestas scribentis ingenio non item: at saepissime ad orationis ardorem significandum eadem in Ciceronis epistulis et dialogis invenitur.

Neque „ecce“ (3), neque „id est“ (3. 9), quo cum inrisione quadam aliquid explicatur, apud Tacitum reperies; quid refert? sexcenties apud Ciceronem aliosque habes, et quod maximum est, ad adfectus mirantis et lepide adversarium perstringentis designandos sunt peridonea.

Pronomen „ipse“ incredibiliter in dialogo frequentatur. Si vero naturam materiamque illius disputationis per contraria euntis, vetera ac recentiora comparantis recte aestimaveris, crebrior pronominis usus facile excusabitur.

Permulta *oratoriae* dictiones apud historicum Tacitum frustra quaeres: non miror: permulta a Cicerone sumpta, perpauca apud Tacitum obvia, multa Quintiliano usitata, nonnulla e genio scriptoris ipsius petita. Neque offendi decet vocabulis res communis vitae significantibus et apud Suetonium, Plinium, alios obviis.

At non solum a Tacito potuisse scribi dialogum, sed et scriptum esse veri simillimum videri, cum optimis nostri temporis existimatoribus et interpretibus Taciti adfirmamus.

Primus, qui dialogum et ad novam aetatem novamque scribendi rationem atque voluntatem et ad vitam studiaque Taciti accuratius retulit, erat, quantum scio, Car. Nipperdeyus, quem Frid. Haaseus secutus est.

Dicturus sum de Quintilianeo sermonis saeculo et rhetoricis Taciti studiis. Dialogus non fingitur modo habitus esse sub Vespasiani imperio, sed ipsa orationis indoles hanc epocham Flavianam reddit. Tacitum regnantibus Flaviis primos honores capessivisse ipsius testimoniis novimus. Haec autem Flaviana aetas insignis erat mutatione quadam animorum et studiorum, flagrabat enim certamen quoddam vitae ad simplicitatem priscam, eloquentiae ad priscam sermonis integritatem revocandae. Haec animorum mutatio testibus Tacito et dialogo ad Vespasianum referenda est tanquam ad auctorem et exemplum; studiorum in melius mutatorum auctorem et rectorem Fabium Quintilianum exstitisse inter omnes constat.

Is amoenum (cfr. Ann. 13, 3) quidem eius temporis et ingeniosum, sed prae antiquo more corruptum et omnibus vitiis fractum dicendi genus ad severiora iudicia revocare contendit quumque ea aetate solus fere in manibus adulescentium esset Seneca, magnopere studuit, ut ad Ciceronem et veteres scriptores ingenia reduceret.

Ad Quintilianum autem dialogus non solum dictionibus quibusdam similibus respicit et consensu quarundam sententiarum, sed etiam iudiciorum diversitate, ut de operibus intra nemora ac silvas meditandis (Dial. 11. Quint. 10, 3) et de Epicuri honestis exclamationibus (Dial. 31. Quint. 12, 2) aliisque, quae congessit Eckst. Proleg. p. 56.

Hunc litterarum principem qui Ciceronem omnibus cumulat laudibus suique temporis hominibus commendat et eloquentiam efflorescere posse suo, ut Ciceronis tempore, arbitratur, dummodo philosophorum haustus bibat, secutus est Plinius Secundus, ut ex eiusdem epistulis ipsiusque verbis iure colligitur. (Ep. 1, 5, 12 est mihi cum Cicerone aemulatio nec sum contentus eloquentia saeculi nostri: nam stultissimum credo ad imitandum non optima quaeque proponere. cf. 7, 4, 4; 5, 3, 5 sq. 1, 20, 7 sq.); hunc etiam Tacitum oratorem secutum esse, ex ipsa quae ei cum Plinio priore tempore intercesserat studiorum similitudine veri simillimum est.

Illa quae Quintiliani auctoritate orta est antiquitatis imitatio ad laetissima quaeque antiquorum pertinuit. Nam neque Quintilianus neque Plinius neque Tacitus tanto antiquitatis studio et amore occaecati erant, ut suum quoque saeculum multa florere laude eos effugerit. (Cfr. Haasei Proleg. p. 17.)

De se ipse confitetur Plinius Ep. 6, 21.: „Sum ex eis qui mirer antiquos, non tamen, ut quidam, temporum nostrorum ingenia despicio: neque enim quasi lassa et effeta natura, ut nihil iam laudabile pariat.“

Plinium et Tacitum non modo amicitiae necessitudine sed communi etiam studiorum vinculo constrictos fuisse, Plinianae epistulae sunt testimonio.

Similem studiorum rationem indicat Ep. 7, 20, quum si quis de studiis sermo erat, teste Plinio, una nominarentur. Et ipse Tacitus Plinio (Ep. 9, 23) festivam hac de re narratiunculam tradidit: „se nuper sedisse Circensibus proximum equiti Romano: hunc post varios eruditosque sermones requisisse, Italicus es an provincialis? se respondisse, nosti me et quidem ex studiis; ad hoc illum: Tacitus es an Plinius?“ Cui narrationi Plinius verba addidit: „Exprimere non possum quam sit iucundum mihi, quod nomina nostra quasi litterarum propria, non hominum, litteris traduntur, quod uterque nostrum his etiam ex studiis notus, quibus alter ignotus est.“

Imprimis gravis et ad quam animum attendamus digna est Plinii Epistula 7, 20: „Erit rarum et insigne, duos homines aetate, dignitate propemodum aequales, nonnullius in litteris nominis (cogor enim de te quoque parcius dicere quia de me simul dico) alterum alterius studia fovisse. Equidem adulescentulus quum iam tu *fama gloriaque floreres,* te sequi, tibi longo, sed proximus, intervallo et esse et haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia, sed tu mihi — *ita similitudo naturae ferebat — maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris.*“

Quomodo potuit Plinius opinari, sibi cum Tacito naturae intercedere similitudinem sibique Tacitum et imitabilem et imitandum videri, nisi per omnes illos annos, quibus causidici boni et facundi gloriam agendis causis sibi quaesivit, eo dicendi genere usus est, quod propius ad Ciceronis aliorumque veterum oratorum exemplum accesserit. Quum enim studia Plinii et Taciti „eadem fama“ laudarentur, illo tempore proprium quem omnes mirantur stilum Taciti iam fuisse, credere prorsus vetamur.

Non potest in dubium vocari, quin Tacitus iam ante historias conscriptas libros ad artem oratoriam pertinentes aut orationes in vulgus ediderit.

Nam ut praeteream librum Facetiarum, quo qui facetiarum possit in causis orandis esse usus, inquisisse eum cum Haaseo arbitror, cum eodem viro doctissimo ea quae invicem sibi mittebant, ut quae commutanda, quae eximenda putarent, libere notarent (Ep. 7, 20, 8, 7) et quae saepe indicantur studia aut orationes fuisse aut libellos qui ad artem oratoriam pertinerent, pro certissimo habeo: nam eum libenter his de oratoria arte quaestionibus operam navasse intellegi potest Epp. 1, 20, qua Plinius eum consulit, num probet brevitatem in causis agendis an dicendi copiam et largam quam Plinius laudat orationem eique si Plinii sententiae accederet brevis epistulae necessitatem, si dissentiret, longissimae imposuit.

Hunc nimirum ipsa natura non minus facundum quam antiquorum artibus subnixum oratorem sectabatur iuventus et ut Plinii (Ep. 3, 14) verbis utar, „copia studiosorum ad eum ex admiratione ingenii eius convenit.“

Dialogus imitatione Ciceronis et recentis stili forma mixtus ac bene compositus est: sub Ciceroniana tamen specie latet ingenium Tacitinum. Licet scriptor Ciceronem tamquam exemplar incorruptae eloquentiae in tota conformatione sermonis ad imitandum sibi proposuerit huiusque ubertatem ac proprietatem retulerit, multa tamen immiscuit quae aetas argentea et Flaviana novaverat et ipse subtiliter excogitaverat et ingeniose: quae quidem novae et insolitae dictiones variandique studium, tantum abest, ut a Taciti ingenio abhorreant, ut quasi digitis eum demonstrare videantur.

Dialogus sane si comparatur cum Cicerone, nervosior, vividior, adstrictior illo: si cum Tacito, fusior hoc videtur et aequabilior. Plinianum scribendi genus prae flumine et vigore dialogi valde exile et gracile est. Si cum Quintiliano [1]) conferas, dialogi genus scribendi et laetius et audacius et numerosius et elatius adparet.

Si orationes illas scriptis Taciti historicis insertas quas enumeraverit Ecksteinius p. 72 in comparationem adduxeris (nam Annalium singularem ac nervosam et admirabilem verborumque parcissimam formam cum dialogo prorsus comparari non posse facile concedo), quas quidem Tacitus non eodem, quo historiam conscripsit, genere orationis conformavit, invenies sermonem quidem magis ad Ciceronianum exemplar accommodatum ita tamen, ut passim nervosum et adstrictum oppositisque validum ipsius proprium stilum admiscuerit. Dialogi simplicius quoddam et remissius simulque largius ac plenius est genus scribendi quam illarum orationum. Quarum ad similitudinem oratio Materni propius quam Apri accedit: minutiora enunciata, insolentior dictio, frequentior ellipsium, antithesium usus: et in ipsorum verborum splendido numero poeta deprehenditur. In Tacito quoque nonnunquam mira concinnitas, ut in Apri et Messalae orationibus, atque, ut in Materni, poetarum numerus est. Ita Germ. 39 nominat silvam

auguriis patrum et prisca formidine sacram.

Annales exorsus est hexametro

Urbem Romam a principio reges habuere.

Et pugnam numero poetico descripsit

A. 15, 9 subiectis campis magna specie volitabant.

A. 12, 39 pugna dein nobis pro meliore fuit.

Quae quum ita sint, quamvis in dialogo quidem inter imitationem summi Ciceronis et Tacito innatam atque insitam cogitandi et loquendi rationem veluti pugnam ac concertationem cum Orellio adgnoscamus, nullam tamen video causam, cur hunc dialogum Tacito, cui codicum manu scriptorum auctoritas attribuit, abiudicandum esse concedamus.

Immo potius magnopere gaudendum laudique ducendum esse reor, Tacitum eo excelluisse ingenio, ut diverso dicendi genere summa artis peritia pariter usus fuerit, ut utrumque quamvis arte quaesitum ex indole profectum videri possit. Nam recte Haaseus contra Lipsium docuit, in illa mutatione Tacitum non prorsus a sese abiisse, quum quamvis diversa sint illa dicendi genera, hoc tamen commune habeant, quod et suae utrumque materiae aptissimum sit et quod utrumque saeculi ingenio contrarium ab arte magis et ratione Taciti profectum sit quam consensu aequalium commendatum.

Eidemque viro docto adsentiendum esse statuo, dialogum tum a Tacito esse scriptum quum ad summam artis maturitatem pervenisset: adeo illum simul et insigni iudicii prudentia et oratoris exercitati peritia et summa dicendi arte, denique in omnibus rebus admirabili ingenii praestantia splendere: fructum hunc eumque pulcherrimum ac fortasse ultimum videri fuisse totius vitae prioris studiorum, quae ei usque ad aetatis annum quadragesimum fere cum Plinio communia fuissent.

Dialogus igitur est quasi libellus quo Tacitus, velut alter Maternus [2]), forum valere iubet et, ut cum Rothio loquar, quasi programma quoddam historiarum.

---

[1]) Maxime cavendum est, ne primo sensu, quo in legendo aliquo libro commoveamur, ducti erroribus decipiamur: quod ipsi Lipsio accidisse videmus, qui stilum dialogi Quintiliano *plane geminum* esse iudicaverit: et, — quid mirum? nam semper sine ullo negotio, saepe non sine periculo iudicia principum in litteris virorum sequaris — omnes fere editores ex illo tempore usque ad finem proximi saeculi, si unum Pithoeum, qui primus libellum de or. seorsim edidit, exceperis, adeo non esse ovum ovo tam simile, quam dialogus scribendi genus Institutionum Oratoriarum referat, adfirmavere. Quis vero nunc invenietur, quin post Spaldingii et Bonnelli curas hac in re stet adversus Lipsium?

[2]) Valde gaudeo hac in re Widalium, qui in disputatione quam supra commemoravi Romanarum et Franco-Gallicarum decursum litterarum contendit, mecum consentire. Haec enim sunt p. 46 verba huius docti viri: »Longam illam argumentationem claudit c. 41 Maternus, *altera ipsius Taciti persona*, qui quasi publicae apud Romanos eloquentiae

Neque enim ut Quintilianus, cuius librum de causis corruptae eloquentiae[1]) et iniuria fortunae et incuria librorum abstulerunt, ut rhetor qui foedis adulationibus Domitianum ut summum et oratorem et poetam et ducem et praesens ipsum numen extulit, sed ut bonus civis et magni ingenuique animi homo quaestionem tractavit et, quum Aprum et Maternum disputantes induceret, famam causidici anxiam et tranquillitatem hominis litterati libere in recessu philosophantis contendit et differentiam recentioris et prioris eloquentiae explicavit ita, ut antiquae libertatis et eloquentiae et prisci moris non immemor, quum in causis corruptae eloquentiae ipsam eversam rempublicam et corruptos mores esse demonstraret, sui saeculi servitutem et infamiam insigniret. Materni sententiam sine dubio comprobavit scriptor, nisi in liberis civitatibus eloquentiam magnam esse non posse neque quod tum superesset forum claro ingenio aptum et plenum honoris campum aut causidici munus adsiduo ac praecipuo studio esse dignum. Huc accedit, quod mirum quantum in dialogo et in Tacito sententiae de natura moribusque hominum, de virtutum et vitiorum origine et vi, de antiquorum studiis et laudibus et sui saeculi desidia et infirmitate, quantum iudicia de antiquis oratoribus virisque in republica Romana eximiis conspirant [2]): quem et in rebus et in hominibus consensum breviter hic percenseamus; comparanda sunt cum dial. cap.

18. 37. 40 de natura humana Ag. 3. 4. 42. H. 4, 74. H. 2. 20; 1, 55.
12 de aurei saeculi innocentia et de legum eloquentiaeque origine A. 3, 25—27.
37 de vi ingenii cum magnitudine rerum crescente A. 3, 69 m.
10. 36 de fama ingeniorum incitamento Ag. 9. H. 4, 6. A. 11, 6; 14, 21.
37 de fama periculis aucta A. 12, 26 f.
34 de sapientia alienis experimentis comparata Ag. 19. A. 4, 33 m.
5 de societate culpae patrocinante H. 2, 52 f.; 4, 41.
37 de cupiditate securitatis et otii Ag. 6. 42. A. 1, 2. A. 12, 11 f. H. 4, 48 f.; 74 f.
13 de beneficiis praestandis A. 4, 18 f.; 15, 21 m.
28 de oblivione moris antiqui A. 3, 34. 53. 54; 14, 43; 6, 12. 22; 16, 5. H. 1, 14; 2, 64 f.
28 de bonis moribus et de prava puerorum educatione G. 18. 19. 20. Ag. 4.
40 de Lacedaemoniorum et Cretensium legibus A. 2, 26.
5. 14. 7 de orbis et testamentis et de divitiarum cupidine A. 13, 42. H. 1, 73. A. 3, 25.
13 de testamentis et principum avaritia Ag. 43 f. G. 20. A. 6, 29; 16, 11. 27.
29 de theatri licentia et lascivia fautorum A. 13, 25. 28; 11, 13; 1, 77. 76; 1, 16; de equorum certaminibus A. 14, 21; de gladiatorum ferarumque spectaculis H. 2, 94 f. A. 1, 76.
27. 28. 1. 41 de libertatis et eloquentiae cum artibus et ingeniis imminutione H. 1, 1. A. 1, 74; 14, 47.
38 de pace et de principe, quibus ingenia cessere H. 1, 1. A. 1, 29 f. 10 m.; 3, 28 m.
41 de uno et sapientissimo civitatis moderatore A. 1, 14; 4, 33.
41 de libertate et principatu Ag. 3. H. 1, 16 (A. 2, 82). Ag. 42.
8. 9 de amicis ministrisque principum A. 14, 53; 3, 30 f. H. 3, 37.
7. 13 de libertorum potentia H. 1, 7; 2, 92 f. A. 12, 60 f. A. 14, 39 m. H. 3, 47; 1, 58; 5, 9.
41 de bono sui saeculi A. 3, 55. A. 3, 44. H. 1, 1 f.; 4, 8.
15. 18 de saeculo suorum incurioso Ag. 1. A. 2, 83 f.
41 de laudibus Vespasiani civiumque obsequio in principem H. 1, 50 f.; 2, 5. A. 13, 16. A. 3, 65 f.; 6, 8 m.
7 de novis hominibus ex provinciis A. 3, 55; 14, 53 f.; 11, 23.
3. 31 de libertatis et honestatis studio A. 16, 16. H. 1, 15. G. 20.
32 de philosophiae studiis Ag. 4 f. H. 4, 5. Ag. 44 m. A. 15, 45; 16, 19.
12. 14 de origine ac potentia delatorum, accusatorum A. 1, 74; 3, 56. H. 1, 2 f.; 4, 44.

---

funebrem laudationem incipit, dum omnia olim ad eam alendam augendamque, nunc omnia ad imminuendam frangendamque conspirare adseverat.«

[1]) Cfr. Libellus E. Bonnelli de causis corruptae sub primis Caesaribus eloquentiae, et Wittichi dissert. de rhetoribus latinis eorumque scholis. Isenaci, 1853.

[2]) Neque Langeus hoc argumentum neglexit, et ipse Ecksteinius adfirmat et eundem honestatis sensum eandemque bonorum malorumque morum reputationem adparere in dialogo, quam scripta Tacitina ostendant (p. 69), et Tacitum prae multis maxime idoneum fuisse qui de eloquentia iudicium tulerit (p. 70) et mirum in modum iudiciorum de oratoribus deprehendi consensum (p. 73).

41. 13 de recentioris fori tabe et lucrosa et sanguinante eloquentia A. 11, 5. 6; 16, 26. H. 4, 41. 42.
5 de sacrosancta oratoris, accusatoris potestate A. 4, 36.
13 de anxia oratorum vita H. 4, 8. A. 6, 48.
32 de eloquentiae dignitate et sordidis ministeriis A. 11, 6.
36 de testimoniis in foro dicendis A. 2, 34.
7. 8. 13 de Marcello et Crispo delatorum exemplaribus H. 4, 42 et principibus in Caesaris amicitia H. 2, 84.
5 de altercationibus et orationibus Marcelli et Helvidii H. 4, 5. 6. 7; 4, 43.
5 de Marcelli acri et minaci eloquentia A. 16, 22 f.; 29. H. 2, 53; 2, 95 f.
8 de potentia Vibii Crispi H. 2, 10. A. 14, 28.
11 de Vatinio A. 15, 34. H. 1, 37 f.
37 de Muciano H. 2, 5. 76.
15 de Vipstani Messalae eloquentia et virtute eiusque de fratre Aquilio Regulo H. 4, 42; 3, 9.
13 de Pomponio Secundo A. 5, 8; 11, 13; 12, 28.
19. 26 de Cassio Severo A. 1, 72; 4, 21.
13 de Domitio Afro A. 4, 42.
26 de Gallione Senecae fratre A. 15, 75.
26 de Maecenate A. 15, 53 m. A. 1, 14.
24 de fama gloriaque veterum oratorum Asinii (Pollionis) et Messalae (Corvini) A. 11, 6 f.; 13, 34; 3, 34; 4, 34; aliorumque de incorrupta eloquentia A. 11, 6; 13, 42[1]).
25 de Bruto oratore A. 4, 35.
21 de Caesare summo oratore A. 13, 3; 4, 34.
17 de Caesaris in Britanniam expeditione Ag. 13.
37 de Pompeio morum censore A. 3, 27.
36 de nomine populari A. 3, 53; 15, 21.
36 de fatis discordantis Romae A. 1, 14; 4, 6. 33. H. 2, 38.
40. 37 de Gracchis aliisque turbatoribus plebis A. 3, 27. H. 2, 38.
1. 25. 41 de antiquitatis laudibus A. 4, 33; 3, 55 f.; 15, 13; 1, 1. H. 1, 1.
14 f. 23 f. de fama apud posteros cfr. peroratio Cremutii Cordi A. 4, 35 m.
41 de modo libertatis cfr. peroratio Cerealis H. 4, 74. A. 4, 20. H. 4, 8 m.

Fortasse etiam cap. 17 verbis „illum Galbae et Othonis et Vitellii longum et unum annum“ voluntas quaedam et studium historias eius temporis mox conscripturi designatur.

Sed haec hactenus.

Ea erat illorum temporum condicio, ut magnitudo non solum viri (Ag. 17) sed etiam ducis (Ag. 39. A. 11, 20) ne voto quidem expetenda inter inlicita et periculosa haberetur et tantum civilium artium decus relinqueretur, et ne id quidem sine periculis. Quam dubia et incerta privatorum hominum salus atque incolumitas, quam anceps et deminuta oratorum gloria, quam perniciosa virtutis et famae aemulatio foret, Tacitus saeviente Domitiano et saeculo eius languido neque fertili virtutum neque patiente satis cognoverat et maesto animo imminentem a Germanis exitium patriae (G. 33. H. 1, 3) prospexerat. His cogitatis et perpensis a labore forensi se deiunxit ut remotus a sordibus ac lacrimis reorum et vilibus litigatoribus et causidicis aut praemiorum hiatu et sanguinis libidine insignibus aut ipso quotidiano sermone foedis vitiis mixto apud iudices fabulantibus in secreto recessu ac solitudine eloquentiam foveret sanctiorem et augustiorem, ut historias Romanas conderet quas immortales futuras esse recte auguratur Plinius. Etiam exstincto Domitiano bis tantum videtur publico oratoris munere functus esse. Ac primum quidem laudationem habuit consulis in cuius locum ipse suffectus est

[1]) Praeterea habemus iudicia Taciti de eloquentia Caesaris, Augusti, Tiberii, Gaii, Claudii, Neronis A. 13, 3; de Tiberii oratione quam de Maroboduo scripsit A. 2, 68 m. eiusdem quam de Germanico habuit A. 3, 12; de Q. Hortensio A. 2, 37; de Mamerco Scauro A. 3, 31 f. 6, 29; de P. Vitellio A. 3, 13; de L. Arruntio et Aesernino Marcello A. 11, 6 f.; A. 3, 11; de Q. Haterio A. 4, 65; de Trione Fulcinio A. 5, 11; de Passieno A. 6, 20; de M. Vinicio A. 6, 15; de Laelio Balbo A. 6, 48 f.; de Cluvio Rufo H. 4, 43; de Curtio Montano et Aq. Regulo H. 4, 42; de Senecae Annaei orationibus A. 14, 52 f.; A. 13, 3. 11; 14, 11; de Galerio Trachalo H. 1, 90 et imperatore Vitellio H. 2, 90 et de Galbae et Pisonis eloquentia H. 1, 19; de legum peritis Cocceio Nerva A. 4, 58; de Capitone Ateio et Labeone Antistio A. 3, 75.

Verginii Rufi qui collega Nervae erat anno 97 p. Ch. mortui, et ita quidem ut teste Plinio (Ep. 2, 1) „hic supremus felicitati eius cumulus accesserit, laudator eloquentissimus", deinde Asiae provincialibus, accusato Mario Prisco, adesse iussus, anno 100 p. Ch., praesente Caesare „Salvio Liberali, viro subtili, disposito, acri, diserto, qui in illa causa omnes artes suas protulit", respondit, eodem Plinio teste (E. 2, 11) „eloquentissime et quod eximium eius orationi inest σεμνῶς." Neque credibile est, eum etiam reddita senatui libertate et securiore temporum felicitate ad studium causarum agendarum revocatum esse, sed videtur ad litteras tantum animum adpulisse et ad conscribendas historias, quibus principatum Romanum in dies ingravescentem, infinitam militum potentiam et cultum deorum principali libidine ac mendacio foedatum, insidias erga eminentes virtutes et mentes tyrannorum atque ingenia, corruptiores in dies mores et praemia scelerum et flagitiorum, ingentes locupletium opes et totius Italiae inopiam, rerum conversiones et ludibria fortunae, vitia infirmitatis humanae et egregiarum animarum studia ac mores clarosque exitus, monumentum aere perennius, posteris tradidit.

Quum igitur Taciti donec causidici vitam agebat orationem similiorem fuisse Ciceronis, et magnam ac mirabilem ingenii conspirationem inter dialogum et ea scripta, quae sine ulla dubitatione Taciti esse et habentur et dicuntur, intercedere, et hoc de oratoribus dialogo vitae prius Taciti genus quasi pulchro fine terminari viderimus: iam reliquum est, ut ex eodem illo dicendi genere Tacitum posse adgnosci probemus et quod supra hac de re promisimus, nunc praestemus. Ac profecto ego quidem arbitror nihil obstare, quominus Taciti librum esse dialogum prorsus adducamur, quoniam si diligentius inquisiveris maior et in arte et in sermone consensus deprehenditur, quam quem adhuc viri docti statuerint.

Ut hoc perspicue cognoscatur materiam, quam *Index* continet, in tres partes distribui:
rhetoricam, grammaticam, lexicologicam.

Quarum in quaque parte quidquid commune vel simile esse vidi in dialogo et in scriptis Tacitinis, ita congessi ut quum Taciti ars et sermo multis exemplis monstretur tum eiusdem dialogum esse videri vel ipso conspectu efficiatur.

Primae partis initium faciunt *synonyma*, quippe quorum copia obruti multi homines litterati dialogum a Tacito scriptum esse posse negaverunt: quorum quidem Gutmannus fatali errore correptus eadem illa synonyma vituperavit, quae ita iuncta apud Tacitum ipsum leguntur; rectius Schelius et Schulzius viderunt, qui Tacitum solere bina eiusdem aut non multum differentis significationis exempla coniungere animadverterunt. De synonymorum vi et usu non est quod hic uberius dicam, quum nostra aetate Car. Lud. Rothius[1]) libello peculiari et Mauritius Seyffertus in ed. Cic. Lael. (p. 486. 502. 529. 542) et Car. Frid. Naegelsbachius in libro Germanico (p. 196. 221), cui Stilisticorum inscriptionem fecit, accuratissime disputaverint.

Quamquam Quintilianus synonyma fere vitavit, eam vocabulorum coniunctionem habuisse aliquid gratius et significantius apud eius aetatis homines (mirabilis est enim iudicii et sermonis temporibus variis varietas) manifeste efficitur ex Plinii epistulis, qui quidem mire delectatur synonymis copulatis, quibus eiusdem Panegyricus in honorem Traiani habitus plane redundat. Huic iudicio et voluntati obtemperavit etiam Tacitus. Cuius in Agricola et Germania et Historiis plurima sunt adiectiva et substantiva, multa, imprimis in Agricola et Germania adiectiva, perpauca verba synonyma. In Historiis et Annalibus multis synonymis quae in Agricola et Germania reperiuntur aut prorsus abstinet (synonyma „nemora et luci" [Vergil.] praeter dialogum ter in Germania, „dissensiones ac discordiae" [Cic.] praeter dialogum semel in Agricola leguntur) aut alterutrum verbum validiore synonymo mutat aut, maxime in Annalibus, uno tantum vocabulo contentus est. Saepissime utitur Tacitus synonymis neglecto, maxime quidem in oppositis, discrimine ad variandam orationem (A. 3, 61 lucum — nemus. A. 15, 41 templorum numerum — fanum — aedes — delubrum. H. 1, 1 ambitionem — adulationem; obtrectatio et livor — malignitati) et permultis locis nihil nisi ubertatem et gratam sermonis amplificationem spectasse videtur. In Annalibus vero premit plerumque quum synonyma copulantur vim proprietatemque utriusque verbi (A. 3, 9 convivium et epulae i. e. convivae).

Ex accurata inquisitione omnium dialogi synonymorum (quibus etiam per figuram ἓν διὰ δυοῖν dicta adieci, qua de figura rectissime docuit Seyffertus ad Cic. Lael. p. 31. 191. 198) hoc elucet:

---

[1]) Roth, C. Corn. Taciti synonyma et per figuram ἓν διὰ δυοῖν dicta. Noribergae 1826. — Seyffert, Ciceronis Laelius. Mit einem Commentar zum Privatgebrauche für reifere Gymnasialschüler und angehende Philologen. Brandenb. 1844. — Nägelsbach, Lateinische Stylistik für Deutsche. 2. A. Nürnb. 1852.

Maximam quidem partem ex scriptis Ciceronis esse repetendam, magnam in ipsius Taciti libris iuveniri, modicam apud Plinium Secundum (cognomen brevitatis causa in conspectu verborum semper omisi) aut apud Suetonium et Plinium maiorem reperiri: Ciceronis autem synonyma partim ad verbum repetita, partim transpositione aut aliqua transformatione esse mutata, et id quidem more Tacitino. (Cic. periculum discrimenque H. 2, 77 discrimen ac pericula. Cic. probrum atque dedecus, ignominia atque dedecus H. 4, 72 pudor ac d. H. 1, 30 rubor ac d. H. 4, 62 rubor et infamia A. 3, 52 ignominiam et infamiam.)

Propria autem dialogi videntur esse:

33. adversarii et aemuli, 11. notitiae ac nominis, 2. institutione et litteris, 14. eruditionis ac litterarum, 33. vestigia et lineamenta, 36. perturbatione ac licentia, 39. cura et anxietas stili; 4. frequens et adsidua, 5. reo et periclitanti, 13. inquieta et anxia, 20. pulcher et ornatus, 22. expolitus et splendens, 22. tarda et inerti, 36. conspicuum et eminentem; 8. accumulare et congerere, 9. excudit et elucubravit, 18. fortius et audentius dicere, 21. sublimius et cultius d., 25. invidere et livere, 36. composita et quieta republica, 38. turbidis et inquietis temporibus.

Addidi *adlitterationis* exempla, quam saepenumero in synonymis et in oppositis usurpatam invenimus et in Tacito et in dialogo: diversa adlitterationis genera adhibere Tacitum iam Pabstius rectissime adnotavit, Proleg. p. 16. Constat latissime patere usum adlitterationis apud Romanos, non solum apud poetas (quorum exempla, ac praecipue Plautina, congessit Naekius in Museo Rhenano 1829) sed etiam apud scriptores. Confer dissertationem quam nuper „de adnominationis et adlitterationis apud Ciceronem usu" Iulius Theobaldus (Bonnae 1852) scripsit. Cicero hac quoque ratione in vocabulis venustissime lusit:

d. Or. 1, 1, 2 maximae moles molestiarum et turbulentissimae tempestates.

Milon. 11, 30 vi victa vis vel potius oppressa virtute audacia est. 25, 67 in hoc vis — et non unius viri vires; et cum *anaphora* 26, 29 erit, erit illud profecto tempus et illucescit ille aliquando dies. Cfr. Cic. Lael. ed. Seyff. 358.

Anaphora et in Tacito et in dialogo plerumque geminationis forma exprimitur: raro vocabulum aliquod ter quaterve repetitur.

Durae compositionis et soni aliquo modo iterati et complosionis syllabarum exempla conlegi, ut Gutmanno satisfacerem et Ernestio ad Germ. 40 f. adnotanti: „auribus meis durius est." At saepe, quod Germanorum auribus displicet, placet idem aliis nationibus et vicissim.

Sed quid moror in his rebus, quae per se intelleguntur.

Concinnitatem membrorum in Tacito saepissime *variata oratione* intermissam esse, res est pervulgata.

Ita variatur in dialogo quoque nomen gentis et terrae, singularis et pluralis, activum et passivum, gerundium et infinitivus.

Eodem refero quod *amplificationem membrorum* nominavi. Saepenumero quum bina aut trina vocabula iunguntur, Tacitus, sicut dialogus, alterum aut tertium membrum additamento aliquo longius efficit sive augendo rem explicat sive negando sive comparando.

Hanc varietatem in *conlocatione membrorum*, qui *chiasmus* vocatur, habet et dialogus et Tacitus.

In ea parte quae est de *conlocatione verborum*, si mihi per temporis angustias licuisset, plura fortasse exempla me adlaturum fuisse opinor. Anastrophen quidem praepositionum (cfr. Boett. p. 119) apud Tacitum usitatam in familiari dialogi sermone nemo desiderabit: nonnulla, imprimis Adverbia et Coniunctiones postpositae (cfr. Index Latinitatis), mire cum Tacito consentiunt.

Gradationis exempla insunt etiam in ea particula quae amplificationem membrorum continet.

Immutatione illa, quam grammatici *metonymiam* vocant, frequenter utitur Tacitus eaque eligit vocabula in quibus vivida quaedam et audax imago inest, adeo ut eis quae non solum a scriptoribus, sed saepe etiam a poetis vulgari tantum sensu usurpantur, aut translate utatur, aut quodam modo novet. Qua de re Boetticher in Proleg. fusius disseruit.

Tacitus non modo poetarum colores orationi induit, sed etiam novis vocabulis sermonem Romanum ditavit. Eiusmodi in dialogo nova vocabula sunt scurrilitas, planitas, statio (Regierungsjahr), histrionalis, uniformis.

In dialogo peculiari modo iunguntur substantia facultatum, utilitates alere, negotium sibi importare, maturare festino; poeticae aut insolitae, sed in ipso Tacito obviae dictiones sunt: admissa, cura, discrimina, orbis, placita, proeliator, proceres, obsequium, rubor, suboles, livere, studium haurire, am-

plecti eloquentia provincias, nomen inserere famae, hanc illi famam circumdedit, natura ingenium denegavit, gratia subnixus, adfluens auditor al. Ut in dialogo sic in Tacito coniunguntur principem in civitate locum, infans delegatur ancillis, vis et ardor, nemora et luci, municipia et coloniae al.

Imprimis vocabula quae pertinent ad eloquentiam et artem splendidis et vividis imaginibus distinguuntur; ut 12. eloquentiae penetralia, 12. lucrosa et sanguinans eloquentia, 20. tristis et impexa antiquitas, 18. informes, 23. maesti oratores, 20. pulchritudo, 20. 21. laetitia, 21. tepor, lentitudo orationis, 21. hians compositio, 23. ieiunium, 26. calamistri Maecenatis — tinnitus Gallionis, 39. stili anxietas, 18. Brutum otiosum et diiunctum, 31. conlectum dicendi genus, 20. decor — Pacuvii veterno inquinatus — e Lucani sacrario prolatus, 21. sordes, 26. pudor verborum, 22. oblitterata et olentia verba, 31. honestae exclamationes, 19. odoratus philosophiam, 20. in incude studiorum, 2. ingenia fori, 25. cognationem iudicii — eloquentiae vultum, 19. eloquentiae itinera, cet.

Partes grammaticam et lexicologicam (quam secundum orationis quae vocantur partes ordinavi et composui comparatis integrae et argenteae aetatis scriptoribus) etiam me non explicante, unusquisque per se et intelleget et ad quaestionem quae est de scriptore dialogi apte adhibere sciet.

Id quoque propositi mei erat, ut libello meo Lexicon Taciteum Guil. Boetticheri (Berol. 1830) novis verbis aut aliis exemplis supplerem. Neque deerunt fortasse, qui ex labore meo aliquid fructus capiant. —

Iam emensi sumus campum nobis propositum. Valde sane lubrica res et perplexa. Quidquid virium et industriae in nobis erat, ad quaestionem, quae est de discrepantia sermonis, explicandam contulimus, ut ex dubitationum fluctibus ad portum inveheremur idque, quod Lipsius desideravit, praestaremus.

Omne punctum me esse laturum magis spero quam scio. Non ignoro claros etiam homines doctosque imprimis in diiudicando dicendi genere erroribus interdum obnoxios fuisse: quid? mene quotidie addiscentem ultra humanam infirmitatem positum esse credam? Utut est, num revera hac quam intravimus via id quo tetendimus simus adsecuti, aequi bonique iudices aestimabunt, apud quos facile veniam et indulgentiam spero me impetraturum, si qua in re verum parum attigi, quum hoc meo Indice, etiam si mea spes fefellerit, controversiam componi posse, id certe consecutus esse videar, ut nunc demum pro auctoritatibus et nominibus certo nixus fundamento suo quisque iudicio possit uti.

Vale lector!

Iudicio perpende et, si tibi vera videntur,
Dede manus aut, si falsum est, accingere contra.

INDEX COMPARATIVUS.

PARS RHETORICA.

SYNONYMA.

Cfr. Ecksteini Proleg. in dial. p. 80.

A. SUBSTANTIVA.

I.

Dial. 7. Advenae et peregrini. *Cic. pr. et adv.* Cfr. Forcellini et Nizolii lexica.

34. altercationes — et iurgiis. H. 4, 6 acre iurgium — paulatim per altercationes. H. 1, 64 iurgia — rixa. H. 2, 27 f. conrupta iurgiis aut rixis disciplina. *Sueton. a. et iurgia.*

29. ambitione — et inlecebris. H. 2, 64 f. fortunae inlecebris aut ambitu civitatis.

1. formam et animi et ingenii. 21 vis aut animi aut ingenii. *Cic. a. atque ingenii.*

33. arte et scientia. H. 2, 3 scientiam artemque haruspicum.

16. positio caeli siderumque. Ag. 12 infra caelum ac sidera.

9. carmina et versus. A. 16, 19 m. levia carmina et faciles versus. A. 15, 70 recordatus carmen a se compositum — versus ipsos rettulit. A. 2, 54 f. ignarus litterarum et carminum edit responsa versibus compositis.

39. clamore plausuque. H. 3, 83 clamore et plausu fovebat. *Cic. cl. et pl.; Quint. acclamatione — plausu, tumultu et clamore, cl. plaudentium.* cfr. Bonnelli lexicon Quintilianeum.

15. concentu (ex coni. Orellii, concentibus) et clamoribus. Ag. 33 cantu fremitu clamoribusque dissonis. G. 3 nec vocis quam virtutis concentus. A. 4, 25 concentu tubarum ac truci clamore. H. 5, 15 f. cantu aut clamore. A. 16, 4 f. certis modis plausuque composito — impari clamore.

36. consilio et auctoritate. G. 12 consilium simul et auctoritas. *Cic. c. atque a.*

39. cursus et spatia. *Plin. E. 4, 12 f. laudis meae spatio et cursu et peregrinatione laetetur.*

40. dissensionibus et discordiis. Ag. 32 dissensionibus ac discordiis (Codd. ΓΔ). *Cic. diss. atque disc.* cfr. Lael. ed. Seyffert p. 151. G. 37 discordiae nostrae et civilium armorum. H. 3, 57 civilibus discordiis. H. 2, 32 f. inter civiles discordias. H. 1, 46 ad seditiones et discordias. H. 1, 84 seditionem et discordiam. H. 2, 86 discordiis et seditionibus. H. 4, 1 turbas et discordias. A. 1, 19 seditionem et turbas. A. 6, 3 discordiam et seditionem. A. 6, 16 seditionum discordiarumque. A. 3, 48 pravitatis et discordiarum.

8. divitiae et opes. *Cic. d. et o.*

7. fama et laus. *Cic. f. et l.*

18. fama gloriaque. *Sall. Iug. 4 famam atque glor. Plin. P. 10 ingens gloria ingensque famaque. Pl. E. 7, 20 fama gloriaque. Pl. E. 6, 29 gl. et f.* H. 4, 6 adpetentior famae — cupido gloriae. H. 2, 37 gloriam nomenque. A. 1, 8 iactantia et gloria.

29. histrionalis favor et — studia. A. 1, 16 studio histrionali. *Pl. E. 9, 6 studium favorque.*

18. formas et genera dicendi. 19 formam et speciem orationis. *Cic. formam figuramque dicendi; genus dic.; f. et sp.*

12. aut gloria aut honor. 26. 41 laus et gloria. G. 5 suus honor aut gloria frontis. H. 4, 14 a laude gloriaque. *Cic. gl. et l. Pl. 3, 21 glor. et laus. Quint. l. et gl.*

28. gremio ac sinu matris. *Cic. s. ac g. m.*

12. habitu cultuque. A. 1, 10 habitu cultuque. A. 2, 59 cultu habituque.

8. imagines ac tituli et statuae. *Pl. P. 10, 3 titulis et imag. et statuis. Hor. S. 1, 6, 13 titulis et imag.*

7. iuvenes — quibus — recta indoles est et bona

spes sui. *Plin. E.* 6, 11 *audivi ex diverso agentes summae spei, summae indolis iuvenes duos.*

2. industriae ac laboris. *Cic. l. et i.*

14. ingenium ac studium. Ag. 3 ingenia studiaque. *Cic. ing. studiumque. Quint. st. ingeniumque.*

2. ingenio et vi naturae. 37 ingenio et eloquentia.

37. ingenio et oratione. *Cic. vis naturae atque ingenii. Quint. ing. et facundia.*

33. initia et semina. *Cic. i. et tanquam s.*

5. invidis et inimicis. *Cic. inim. atque inv.* A. 1, 55 gener invisus, inimici soceri.

36. invidia aut crimen. H. 3, 75 invidiam crimenque.

19. iure aut legibus. *Cic. iure civili et legibus.*

30. labor et — meditatio. 16 cura et meditatio. A. 4, 61 meditatio et labor; — impetu magis quam cura viguit (orator). A. 3, 12 f. eloquentia et cura. Ag. 10 in comparationem curae ingeniive.

12. in loca — sedibusque. H. 2, 12 loca sedesque patriae.

23. malignitas et invidia. *Cic. malevolentia et inv.*

1. memoria ac recordatione. *Cic. r. et m.; m. et r.* cfr. Lael. ed. Seyffert. 558.

5. metum et terrorem. Ag. 32 metus et terror. A. 13, 14 terrorem et minas.

26. modestia ac pudore. A. 3, 26 pro modestia ac pudore. *Cic. p. ac m.*

41. modus et temperamentum. H. 1, 83 postulaturus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis et erga me modum caritatis. *Cic. m. et temperantia. Liv. modestia et temperamentum. Hor. Sat.* 1, 1, 106 *est modus — sunt certi fines. Pl. E.* 7, 24 *omnia modo constant certoque temperamento.*

11. nemora — et luci et secretum ipsum. 9 in nemora et lucos. G. 9 f. lucos ac nemora — secretum illud. Ag. 31 f. longinquitas et secretum ipsum. G. 45 nemora lucosque — secretis A. 3, 61 lucum — nemus. G. 10 isdem nemoribus ac lucis. *Tacitus in Pl. E.* 9, 10 *inter nemora et lucos. Verg. Ecl.* 8, 86 *per nemora atque altos ~~sacros imitantia~~ lucos. Prop.* 4, 9, 24 *lucus ab umbroso fecerat orbe nemus. Cic. nemora et silvae. Ovid. nemus secretaque silva. Seneca Tragic. nemoris sacri lucos. Claudian. silvae silentia lucosque. Pomp. Mela* 3, 5 *(Hyperborei) habitant lucos silvasque; (Britannia) fert nemora saltusque. Curtius Ruf.* 7, 23 *f. nemora quoque lucosque sacros.* ex coni. Acidalii. cfr. Muetzell p. 672, Zumpt p. 320. *Pl. N. H.* 4, 26 *(Hyperboreis) domus iis nemora lucique.*

20. nitore et cultu descriptionum. 23 nitorem et cultum verborum. *Quint. nitor et c.; c. ac n.*

8. numen et caelestis vis. *Cic. c. v. et n.*

37. operae curaeque. *Cic. op. curaeque.*

10. opinio et fama. *Cic. f. et o.*

6. ingentium opum ac magnae potentiae. H. 4, 44 accusatorum ingenia et opes et potentia timebantur. H. 2, 10 Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quam inter bonos. *Cic. o. et pot.* cfr. Lael. ed. Seyffert 138.

40. in foro pax — in senatu concordia. H. 2, 20 f. pax et concordia. H. 3, 80 concordiam pacemque suaderent.

5. perfugio (al. praesidio) et tutelae. *Cic. t. et praes.* A. 3, 61 perfugium inviolabile. G. 45 pro armis omniumque tutela securum — praestat.

5. potentia ac potestate. *Pseudo-Cic. p. dom. potentia magistratuum — populi R. potestas.*

40. probitate et modestia. 29 neque probitate neque modestia. G. 36 modestia ac probitas.

38. longa — quies et continuum — otium et adsidua — tranquillitas. Ag. 6 f. 21 quieti et otio. Ag. 42 quietem et otium. A. 40 tranquillitatem atque otium. G. 40. H. 4, 1 f. pax et quies. G. 14. H. 2, 97 pace et otio. H. 2, 6 longa pace quietus. H. 2, 17 longa pax. A. 11, 24 m. tunc solida domi quies — continua inde ac fida pax.

10. robur et vires. H. 1, 87 m. vires et robur exercitus. H. 2, 11 m. plus virium ac roboris. Ag. 3 voti fiduciam ac robur. H. 1, 61 ingens viribus opibusque. H. 4, 86 opes viresque.

28. sanctitate ac verecundia. *Cic. pudor ac v.*

28. severitate ac disciplina. 29 severitate disciplinae. G. 25 disciplina et severitate. G. 32 equestris disciplinae arte. H. 1, 51 severitate disciplinae. A. 13, 2 severitate morum. A. 6, 15 severa patris disciplina eductus.

25. iudicii ac voluntatis similitudinem et cognationem. *Cic. formam honestatis et s.; artis imago et cogn.*

12. inter sordes ac lacrimas. *Cic. iacere in lacrimis et sordibus; quotidianae l. sordesque lugubres.*

28. studia curasque. *Cic. st. c. que.*

13. sollicitudinibus et curis. *Cic., Plin. cura et sollicitudo.*

24. quo torrente, quo impetu. *Cic. fertur quasi torrens oratio. Plin.* 1, 16 *cum impetu quodam et flumine (al. fulmine) praevehuntur.*

22. usu et experimentis. *Cic. u. exercitatioque forensis.*

30. oratoris vis et facultas. *Cic. orat. v. et f.; Quint.*

19. vis ac potestas. H. 2, 39. H. 3, 11 f. vis ac potestas. G. 42 vis et potentia.

23. vim et ardorem. Ag. 8 vim ardoremque. H. 1, 62 m. ardor et vis militum.

37. viribus et armis. *Cic. vi et armis.* H. 2, 74 bellum armaque — et vires. H. 4, 23 vis et arma. H. 4, 68 vim atque arma. Ag. 30 proelium atque arma. Ag. 25. 33 manus et arma. Ag. 14 vi belloque. H. 2, 1 arma bellumque. H. 4, 52 bello et armis. H. 4, 76 ferrum et arma. H. 4, 58 proelium et acies. A. 2, 21 pugnae et armorum. G. 33 armis telisque. H. 3, 20 armis ac manu. H. 3, 53 manu et armis. Ag. 36 ad mucrones et manus. H. 3, 10 ad tela et manus. A. 13, 6 telis et manibus. Ag. 33 castris et armis. H. 2, 92 bello et castris. A. 14, 20 militia et armis.

6. voluptatem — cuius iucunditas. *Cic. voluptas quae cum iucunditate quadam percipitur sensibus.*

7. vulgus quoque imperitum et tunicatus hic populus. Ag. 43 vulgus quoque et hic aliud agens populus. H. 1, 8 vulgus et magnitudine nimia communium curarum expers populus. H. 1, 35 non populus tantum et imperita plebs. H. 1, 36 m. tanquam in populo ac plebe. H. 1, 40 neque populi aut plebis ulla vox. A. 2, 41 f. favor vulgi — plebis studiis — populi R. amores. H. 1, 82 m. rarus per vias populus, maesta plebs.

II.

34. Adversarii et aemuli. 34 ex invidis et faventibus. H. 1, 44 ut inimici et aemuli caede laetari ius fasque. H. 2, 21 invidia et aemulatione. A. 16, 22 fautorem aut adversarium.

36. procerum factiones et — senatus adversus plebem certamina. H. 2, 38 prima inter patres plebemque certamina. A. 4, 42 plebis et optimatium certamina. A. 1, 2 f. suspecto senatus populique imperio ob certamina potentium. A. 4, 33 plebe — patres — senatus — et optimatium ingenia. A. 3, 10 studia populi et patrum. A. 4, 66 studia procerum et largitio principis.

39. cursus et spatia. G. 37 castra et spatia. Ag. 10 spatio ac caelo. H. 2, 37 spatium ac moras. A. 2, 82 tempore ac spatio. A. 6, 48 cunctationem et moras.

8. divitiae et opes. H. 4, 74 f. A. 11, 24 f. aurum et opes.

34. foro et eloquentia. Ag. 2 in comitio ac foro. A. 2, 34 f. in foro et iudicio. A. 4, 7 forum et ius.

28. gremio ac sinu matris. Ag. 4 in huius (matris) sinu indulgentiaque. A. 6, 45 f. in sinu avi perdicerat.

24. ingenio ac spiritu. 1 oratorum ingeniis gloriaque. *Quint. mentis ac spiritus in dicendo.* G. 29 mente animoque. A. 3, 55 laudis et artium.

19. iudicio et intellectu. 20 auribus et iudiciis. Ag. 43 honore iudicioque.

20. laetitiam et pulchritudinem orationis. 21 laetitiam nitoremque. Ag. 4 f. pulchritudinem ac speciem — gloriae. A. 3, 34 multa duritiae veterum in melius et laetius mutata. A. 4, 33 Punicas Romanasne acies laetius extuleris.

23. malignitas et invidia. 25 non malignitate nec invidia. *Pl. P.* 58 *livor et mal.* Ag. 41 f. malignitate et livore. H. 1, 1 obtrectatio et livor — malignitati. H. 1, 65 aemulatio et invidia. H. 2, 21. 101. 3, 65 invidia et aemulatione. H. 2, 97 odiorum invidiaeque. A. 3, 10 f. odium et invidiam.

10. quietis et securitatis. 11 statum ac securitatem. H. 1, 66 salutem incolumitatemque. H. 3, 53 salutem securitatemque. A. 3, 28 multorum excisi status (Vermögen).

33. initia et semina. *Quint. i: quaedam ac s.* A. 1, 41 semina — motus. A. 11, 9 sem. — rebellionis.

12. inter sordes et lacrimas. A. 6, 8 metu ac sordibus conflictabantur.

28. studia curasque — remissiones lususque. Ag. 3 tempora curarum remissionumque. *Cic. animi remissionem ludumque.*

22. visum et oculos. G. 33 oblectationi oculisque. *Lucret.* 5, 102 *oculorum visu.*

B. ADIECTIVA.

6. Accuratam meditatamque. *Cic. a. et m.*

37. altior et excelsior. Ag. 4 magnae excelsaeque gloriae. A. 3, 53 maius aliquid et excelsius. *Pl. E.* 9, 26 ***plerumque altis et excelsis adiacent abrupta.***

30. angustis et brevibus — terminis cluditur. G. 6 hasta — angusto et brevi ferro. *Pl. E.* 2, 7 ***vita brevis et a.*** *Pl. E.* 3, 7. 9, 2 ***tam angustis terminis concluditur; quam a. terminis claudamur.***

17. antiquos et veteres. *Pl. P.* 11, 4 ***illos veteres et antiquos aemularis.***

9. certam et solidam. *Cic.* ***solidam veramque laudem.***

37. claram et inlustrem orationem. *Pl. E.* 6, 29 ***causas cl. et inl.***

36. conspicuum et eminentem. H. 3, 17 insignis — conspicuus. H. 4, 42 m. inlustres — conspicuas.

12. fabulosa nimis et composita. Ag. 40 fictum ac compositum. A. 6, 24 meditatas compositasque. A. 6, 28 f. incerta et fabulosis aucta. A. 11, 27 fabulosum iri — sed nihil compositum — tradam.

22. firmus et duraturus. *Cic.* ***f. et stabilis.***

10. fortuitae et subitae dictionis. G. 11 nisi quid fortuitum et subitum. *Cic.* ***s. et f.***

18. horridi et impoliti et rudes et informes. Ag. 3 incondita ac rudi voce. A. 12, 35 m. rudes et informes saxorum compages. A. 4, 16 ex horrida illa antiquitate. H. 2, 11 f. horridus, incomptus. A. 15, 67 sensus incomptos et validos. H. 2, 80 m. satis decorus etiam Graeca facundia. A. 6, 15 comptae facundiae. H. 1, 19 comptior sermo. G. 14 f. incompti apparatus (epularum) A. 3, 2 incompta signa.

35. cogitans nihil humile vel abiectum. A. 13, 46 f. nisi abiectum et sordidum. *Cic.* ***nihil abiectum, nihil humile cogitare; Quint. Pl.***

16. inauditum et indefensum. H. 1, 6 m. inauditi et indefensi tamquam innocentes. H. 2, 10 m. indefensum et inauditum. A. 2, 77 m. inauditum et indefensum. H. 3, 71 f. indefensum et indireptum.

5. inexercitatam et rudem. *Cic.* ***r. et inex.***

19. imperitus et rudis. *Cic.* ***imp. et r.***

23. laetum et alacrem. *Cic. Quint. Pl.* ***a. et l.***

9. laudem inanem et infructuosam — clamorem vagum et voces inanes et gaudium volucre. A. 3, 54 f. (offensiones) inanes et inritas neque mihi aut vobis usui futuras. A. 3, 50 f. studia — inania et fluxa nec quidquam grave ac serium. A. 13, 19 instabile ac fluxum — fama potentiae. A. 3, 8 falsa et inania.

8. libero et ingenuo. *Cic.* ***ing. et lib.***

39. liberi et soluti. *Cic.* ***l. et s., s. ac l.***

32. magnas et graves causas. *Pl. E.* 5, 8 ***m. et g. c.***

19. miram et eximiam. *Cic.* ***singularis eximiaque virtus.***

36. mutum et elinguem. *Liv.* ***m. et e.***

6. novam et recentem curam. 8 novis et recentibus exemplis. H. 4, 65 m. nova et recentia iura. *Cic.* ***rec. et n.***

19. nova et incognita. 19 novis et exquisitis. A. 13, 35 quasi nova et mira. *Cic.* ***reconditae exquisitaeque sententiae; exquisitius et minime vulgare orationis genus.***

18. Gracchus plenior et uberior. *Cic.* ***Gr. pl. et u. ad***

dicendum A. 12, 60 plenius — et uberius. A. 3, 31 uberrimus — oratorum.

32. primam et praecipuam. *Quint. pr. ac praec.*

5. probi et modesti (Haase: moderati). *Cic. p. et modest.* H. 1, 87 f. bonos et modestos anteibat.

28. propriis ac vernaculis vitiis. 29 propria et peculiaria — vitia. A. 2, 43 f. ut proprium et sui sanguinis — fovebat. *Pl. N. H. vites peculiares atque vernaculae Italiae. Pl. P.* 7, 25 *Caesari proprium et peculiare. Sueton. quasi proprio suo et peculiari deo.*

12. pura et innocentia loca. *Cic. purus et integer. Hor. S.* 1, 6, 69 *p. et insons.*

36. pulchrum et gloriosum. 20 inlustre et dignum memoria. Ag. 33 pulchrum ac decorum. Ag. 34 pulchram et spectabilem victoriam. H. 1, 44 pulchrum et memorabile. A. 13, 31 pauca memoria digna. A. 3, 5 honora et magnifica. A. 1, 11 f. honora oratione. *Pl. P.* 56, 5 *pulchrum imperio, gloriosum tibi.*

20. rudi caemento et informibus tegulis. G. 45 (glesum) rude legitur, informe perfertur. A. 15, 22 ad informe aes liquefacta.

4. sanctiorem et augustiorem eloquentiam. *Cic. s. et a.* G. 34 sanctius ac reverentius. G. 20 sanctiorem arctioremque — nexum.

13. securum et quietum. *Liv. s. et q. Pl. P.* 40, 1 *securus quietusque.*

28. sincera et integra — natura. H. 4, 64 f. sincerus et integer — populus.

29. teneri et rudes. *Cic. t. et r.*

37. turbidis et inquietis temporibus, opp. 36 composita et quieta — republica. A. 3, 12 turbide et seditiose. H. 4, 68 f. turbidus miscendis seditionibus. H. 1, 21 compositis rebus — in turbido. A. 1. 58 quieta turbidis antehabeo. A. 4, 1 compositae reipublicae. A. 11, 7 m. quieta republica. (Bekk. Nipp.; qui et a rep. Dubn.)

37. utilius ac melius. A. 1, 43 melius et amantius. A. 14, 43 melius atque rectius.

C. VERBA et PARTICIPIA.

8. Accumulare et congerere (divitias et opes). A. 3, 30 opum — primus accumulator. A. 13, 2 f. omnes in eam honores accumulabantur. A. 1, 4 f. congestos iuveni consulatus, triumphos. A. 14, 53 tantum honorum atque opum in me cumulasti. A. 3, 5 m. cuncta a maioribus reperta aut quae posteri invenerint cumulata.

4. agitare et insequi. *Cic. ins. et a.*

32. circumcisa et amputata. *Pl. E.* 1, 20, 19 *amputata oratio et abscisa. Cic. circumcidat atque amputet.*

11. concitatus et instinctus. Ag. 35 instinctos (milites). H. 2, 46 furore quodam et instinctu flagrabant.

17. coniungere et copulare. *Cic. c. et cop.*

39. debilitare ac frangere. *Cic. d. et f.*; *fractum ac deb.*

28. educandos formandosque. *Pl. E.* 1, 14 *formari et institui.*

11. efficere et eniti. *Cic. e. et eff.*

9. elaborare et efficere. *Cic. el. et eff.*

32. eminet et excellit. *Pl. P.* 2, 4 *excellit atque eminet.* 24, 4 *emines, excellis.*

39. excitare et incendere. *Cic. exc. et inflammare.*

9. librum excudit et elucubravit. *Pl. E.* 1, 3 *effinge aliquid et excude. Cic. causas diligenter elaboratas et tamquam elucubratas.*

23. fastidiunt, oderunt. H. 2, 68 oderunt ut fastiditi. H. 1, 51 fastidito Vindice. A. 13, 1 dominationibus aliis fastiditus.

27. fracta et deminuta. *Cic. f. et d.*

15. inridere et contemnere. *Cic. i. et c.*

33. institui erudirique. *Cic. i. et e.*

25. eloquentiae nascenti adhuc nec satis adultae. H. 1, 31 incipiens adhuc et necdum adulta seditio. *Cic. non nascentibus Athenis, sed iam adultis.*

33. occupatus et obsessus. *Cic. obs. et occ.*

13. praesentem spectantemque. *Pl. P.* 56 f. *praesentem audientemque.*

28. probatis spectatisque. *Cic. sp. et pr.*

8. remotis et oblitteratis exemplis opp. recentia. H. 4, 8. 58 vetera exempla. H. 1, 50 nec iam recentia — pacis exempla, ad repetita bellorum memoria. H. 2, 3 vetus memoria — fama recentior. A. 3, 64 f. repetitis (sc. ex antiquitate) exemplis. A. 14, 20 vel si vetustiora repetas. A. 3, 6 f. vetustioribus exemplis. A. 4, 56 repetita vetustate. A. 11, 23 recentia haec opp. memoria.

18. solutum et enervem. A. 1, 50 f. languida et soluta (pax).

41. spoliatam vexatamque prov. *Cic. populata atque vex. prov.*

7. tueri et defendere. *Cic. t. atque def.* G. 14 illum defendere, tueri.

D. UBERTAS ORATIONIS.

5. Studium poeticae et carminum gloriam.
11. detrectaret poetas atque carminum studium prosterneret.
7. vulgus imperitum et tunicatus hic populus.
6. ingentium opum ac magnae potentiae.
8. causis forensibus et oratorio studio.
41. firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus.

H. 4, 86 studiumque litterarum et amorem carminum.
H. 4, 81 caeli favor et inclinatio numinum.
H. 1, 1 principatum Nervae et imperium Traiani.
H. 3, 81 studia philosophiae et placita Stoicorum.
H. 1, 83 discrimine urbis et periculo senatus anxius.

H. 1, 68 ante discrimen feroces, in periculo pavidi.
(H. 2, 77 m. discrimen ac pericula.)
H. 1, 37 poena mea et supplicium vestrum.
A. 2, 60 f. vi Parthorum aut potentia Romana.
A. 15, 16 certamen virtutis et ambitio gloriae.
A. 15, 58 fortuitus sermo et subiti occursus.
A. 15, 60 sermones mutuos et crebra conloquia.
25. iudicii ac voluntatis similitudinem et cognationem.
Ag. 4 f. incensum ac flagrantem animum — sublime et erectum ingenium pulchritudinem ac speciem magnae excelsaeque gloriae —.
H. 2, 37 f. neque — sperasse tantam vulgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent.
2. ingenio potius et vi naturae quam institutione et litteris.
24. non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione et arte.
33. neque tantum arte et scientia, sed longe magis facultate et usu.
37. non viribus modo et armis, sed ingenio quoque et oratione.
19. vi et potestate, non iure et legibus.
28. non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque.
Ag. 3 non spem modo ac votum — sed ipsius voti fiduciam ac robur.
G. 25 non disciplina et severitate, sed impetu et ira.
G. 27 lamenta et lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt.
Ag. 31 bona fortunaeque in tributum, ager et annus in frumentum.
Ag. 33 non fama nec rumore, sed castris et armis tenemus.
G. 41 f. quum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos villasque patefecimus.
H. 5, 24 inde iniuriam et culpam, hinc ultionem et deos.
G. 33 non armis telisque Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi oculisque.
(Dial. 9. egregium poetam vel, si honorificentius est, praeclarissimum vatem.)
H. 3, 53 m. non se nuntiis et epistulis, sed manu et armis.
H. 4, 76 f. verba et conciones quam ferrum et arma meditantis.

ADLITTERATIO.

A.

34. Adversarii et aemuli. 20 vulgus adsistentium et adfluens et vagus auditor adsuevit. 2 nullis alienarum artium adminiculis.
Ag. 31 ager et annus.
Ag. 44 adfinitatibus et amicitiis. A. 6, 9 f. adfinitatis aut amicitiae.
H. 1, 84 arma et animus. H. 4, 50 per arma atque acies.
H. 3, 10 artes et auctoritas. H. 3, 20 adspectu et auctoritate.
A. 2, 32 auctoritates adulationesque.
H. 1, 51 avaritiam et adrogantiam. A. 3, 34 ambitionem aut avaritiam. A. 2, 13 ambitiose avareque. A. 16, 23 amicitia P. et ambitio.
A. 15, 43 angustiae itinerum et altitudo tectorum.
A. 16, 31 altaria et aram complexa.
H. 3, 22 m. anceps, atrox. H. 2, 86 ambigua, ancipitia.
H. 3, 26 m. arduum et nullo iuxta subsidio anceps.
H. 4, 65 adire adloquique. H. 1, 52 adimendis adsignandisve.
H. 1, 21 agendum audendumque.
H. 3, 54 f. abnuentique — atque — arguenti.
A. 15, 58 f. adsistenti adnuentique. A. 15, 51 accendere et arguere.
A. 4, 2 m. adeundo, adpellando.
A. 15, 15 m. adgnoscentes abstrahentesque.
A. 12, 51 amplecti, adlevari, adhortari.

Ag. 24 armatorum adspiciebantur et adhuc adfluebat — iuventus.
Ag. 32 vanus adspectus et auri fulgor atque argenti.
Ag. 33 agmina et armorum fulgores audentissimi —.
G. 7 ante aciem agunt, admiratione praesunt.

C.

15. Concentu et clamoribus. 18 coniungere et copulare.
31. conlectum et concludens. 6 conversos: coire populum et circumfundi coronam.
H. 5, 15 cantu aut clamore. H. 2, 8 citharae et cantus. A. 3, 12 contumacia et certaminibus.
H. 2, 20 f. consilia curasque. H. 1, 87 m. consilium et custodes.
H. 1, 30 comissationes et f. coetus. H. 4, 64 conloquia congressusque. A. 4, 69 congressus, conloquia. A. 13, 46 f. congressu et comitatu. A. 3, 40 conciliabula et coetus. A. 3, 53 in conviviis et circulis. A. 14, 15 m. conventicula et cauponae.
H. 5, 23 f. classis aut commeatus. A. 15, 14 castellaque et commeatus.
H. 4, 49 crimen caedemque. H. 5, 17 captivitatem cladémque.
A. 5, 6 non crudelitatem, non clementiam.
A. 14, 27 consensu et caritate.
Ag. 43 caeca et corrupta mens adsiduis adulationibus.

G. 16 connexis et cohaerentibus.
H. 2, 95 caesae — cremataeque. H. 4, 72 clausas caesasque.
A. 13, 54 f. captis caesisve.
A. 3, 56 f. capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis — consulem.
H. 5, 3 sic conquisitum conlectumque vulgus.
H. 3, 54 confidenti consultantique.
H. 2, 21 f. celebrantes culpantesve.
G. 11 computant — constituunt — condicunt.
G. 45 cingi cludique. H. 1, 47 f. concedi corpora cremarique.
A. 11, 16 m. celebrari, coli. A. 15, 44 confluunt celebranturque.
H. 3, 20 consultando, cunctatione.
H. 1, 55 cunctanter, mox consensu.
H. 3, 58 f. primo cunctanter, — mox contemptim.

A. 2, 40 clandestini coetus celebrabant.
A. 15, 40 continuae violentiae campus et velut vacuum caelum.
H. 1, 52 consulatus, censuram, conlegium Caesaris.
H. 2, 91 comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans.
A. 4, 27 classiariorum copia coeptantem quum maxime coniurationem.
H. 2, 8 credentibusque: ceterorum casus conàtusque in contextu o. dicemus.
H. 2, 42 cominus eminusque catervis aut cuneis concurrebant — conlato gradu, corporibus — ceteris conspicui certabant.
H. 3, 29 conspicuus — capta castra conclamavit: ceteri — praecipitantibus, perrupere.

D.

40. Dissensionibus et discordiis. 18 deterius — diversum.
Ag. 32 dissensionibus ac discordiis.
H. 3, 66 discrimen ac dedecus. H. 1, 71 non deliciis neque desidia — dilatae voluptates, dissimulata luxuria.
A. 6, 32 dissimulatione ac donis.
G. 16 discreti ac diversi. H. 3, 15 discordes — discretos.
H. 3, 53 discordes dispersasque. A. 2, 43 divisa et discors.
A. 15, 10 m. in diversa ac deteriora.

E.

9. Excudit et elucubravit — elaborare et efficere.
11. efficere et a. eniti. 30 exundat et exuberat.
32. eminet et excellit.
H. 3, 2. 19 equites equosque. A. 2, 5 equitem equosque.
H. 5, 24 exsulem eum et extorrem.

F.

13. Forum famamque. 37. de furto aut formula et interdicto.
Ag. 42 famam fatumque. Ag. 39 impetus famae et favor militum.
Ag. 46 formam (Muret; Codd. famam) figuramque.
A. 14, 1 m. formam — fecundidatem. A. 2, 53 f. fecunditate ac fama.
H. 1, 30. 4, 58 fides famaque. H. 3, 52. 5, 10 fortuna famaque.
H. 3, 1 fato fideque. H. 4, 67 fasque et foedera.
A. 13, 15 f. neque fas neque fidem. A. 4, 38 facta atque famam.
H. 4, 59 f. famem ferrumque. H. 4, 32 f. ferro fameque.
H. 3, 73 A. 1, 51 ferro flammisque. H. 4, 76 formidinem, fugam famemque. H. 3, 73 fugam ac fallendi artes.
G. 45 rarus ferri, frequens fustium usus: frumenta ceterosque fructus.
Ag. 33 flumina fatigarent, fortissimi —.
H. 2, 46 fortunam furore — flagrabant.
A. 4, 65 frequens fecundusque. H. 2, 50 fabulosa et fictis obl. H. 3, 54 fingeret falsisque ingr. A. 3, 50 flagitia et facinora. A. 6, 6 facinora atque flagitia.
A. 14, 62 facilitate pr. flagitiorum — fingit fateturque. A. 16, 32 f. fraudibus — aut flagitiis — falsos — et fallaces.

I.

19. Directa dicendi via non infirmitate ingenii nec inscitia litterarum — sed iudicio et intellectu.
Ag. 20 vel incuria vel intolerantia.
G. 25 impetu et ira, ut inimicum.
H. 1, 57 instinctu et impetu. A. 14, 16 impetu et instinctu.
H. 3, 75 innocentiam iustitiamque. H. 1, 45 industriae eius innocentiaeque. A. 16, 23 iustitia atque industria.
H. 4, 11 ignaviae infamiaeque. A. 3, 52 ignominiam et infamiam.
A. 11, 26 insidiis incautum, ita irae.
A. 2, 65 f. ius et iniuriam. A. 12, 69 iniuria et invidia.
A. 13, 42 simul studiis inertibus et iuvenum imperitiae.
5. invidis et inimicis. 9 inanem et infructuosam.
16. inauditum et indefensum.
H. 1, 6 inauditi et indefensi. A. 2, 77 inauditum et ind.
Ag. 46 multos veterum velut inglorios et ignobiles oblivio obruit.
G. 12 ignavos et imbelles et c. infames.
Ag. 15 G. 31 ignavis et imbellibus. A. 12, 12 industrios aut ignavos.
Ag. 31 integri et indomiti. H. 1, 71 f. fides integra et infelix.
H. 3, 13 f. integros incruentosque. H. 4, 35 indomitum militem et d. infensum. H. 4, 70 invisus a. infensusque.
H. 2, 60 f. innoxium et inemptum. H. 3, 47 indiscretum et innoxium. H. 3, 74 immixtus ignoratusque. H. 1, 63 instructi intentique. A. 2, 12 immensi et inconditi.
H. 3, 14 ignaros et insontes. H. 4, 59 inconrupta atque intemerata. A. 1, 42 inausum intemeratumve.

A. 16, 26 intemeratus, impollutus. A. 2, 38 intempestiva quidem et improvisa.
H. 4, 24 invalidus c., invisus militibus.
H. 1, 35 f. intrepidus — inconruptus. H. 3, 34 intacta, — infelix.
H. 1, 11 insciam —, ignaram —. H. 3, 59 ignarus — improvidus.
H. 4, 32 ingratam m., immortalia tr.

L.

40. Licentiae — libertatem.
26. lascivia verb. et levitate sent. et licentia comp.
22. locupletem ac lautum. 22 lentus — longus.
H. 2, 10 inter libertatem et licentiam. H. 1, 12 licentia ac libidine talia loquendi.
G. 27 lamenta et lacrimas. H. 2, 49 f. cum laudibus et lacrimis.
A. 3, 59 litora ac lacus.
A. 15, 64 f. libare se liquorem illum Iovi liberatori.

M.

31. Misericordia atque qu. animi motibus.
36. flamma materia alitur et motibus excitatur.
Ag. 36 ad mucrones et manus. G. 37 metiaris molem manusque. H. 4, 28 machinas molemque op.
G. 1 mutuo metu aut montibus. H. 1, 25 metu mutandae militiae.
A. 15, 42 magistris et machinatoribus. A. 2, 32 mathematicis magisque. A. 3, 56 modestiae N. et s. magnitudini.
Ag. 28 magnum ac memorandum. H. 2, 95 magna ac misera civitas.
H. 2, 49 modicum et mansurum.
H. 3, 40 multo ac molli agmine. A. 1, 40 muliebre et miserabile agmen.
A. 12, 38 multa et magnifica.
H. 4, 38 maesta et multiplici metu susp. A. 6, 40 maesta et miseranda.

N.

11. In nobis notitiae ac nominis. 36 plus notitiae ac nominis apud plebem parabat. 34 notae leges, non novi vultus.
G. 38 nationibus nominibusque discr. H. 2, 48 nominis — nobilitatis.
A. 3, 53 f. familiarum numerum et nationes. A. 5, 4 f. adversum nepotem et nurum.
A. 1, 17 nisi novum et nutantem.
A. 4, 17 si nulla et ubi nimia est.

O.

6. Non orbitati, non officii — adm.
22. oblitterata et olentia. 29 occupatus et obsessus.
G. 33 oblectationi oculisque. A. 16, 18 officiis et oblectamentis vitae.
H. 3, 71 oppugnatores — an obsessi. H. 4, 22 obstupefecerant obsessos, et spem oppugnantium.
A. 13, 19 opibus et orbitate.
H. 3, 85 erigere os et offerre contumeliis.
A. 1, 41 f. orant, obsistunt.

P.

5. perpetua potentia ac potestate.
8. potentissimi — civitatis ac — principes fori.
24. a patre vel a propinquis.
19. paucissima praecepta rhet. aut philosophorum placita.
G. 13 vel pater vel propinqui. G. 19 parentes ac propinqui.
G. 31 patria ac parentibus. H. 3, 84 patriam, — penates. H. 3, 86 paternos penates. A. 1, 59 f. patriam, parentes.
G. 40 proeliis et periclitando. H. 3, 84 tot proeliis laboris ac periculi. A. 1, 24 periculorum praemiorumque. H. 4, 43 praemia periculorum. A. 6, 7 f. pericula et poenas.
H. 1, 25 pretio et promissis — pecunia ad pertemptandos plurium animos. A. 6, 43 pecuniam et pellicem. A. 15, 54 f. immensa pecunia et potentia.
H. 5, 16 pacis amor praemiaque et quies in posterum.
H. 3, 7 f. placere G. principatus et partes.
A. 2, 56 proceres plebemque. A. 13, 17 f. patribus populoque principem. A. 16, 1 incusare principem et pupillum vocare.
A. 15, 19 praeturas et provincias inter patres sortiti.
A. 4, 48 f. perfugae et proditores ferre arma ad — patriae servitium.
A. 2, 11 pontibus praesidiisque impositis.
H. 3, 24 pudore et probris. H. 3, 11 procacitatis et petulantiae. H. 4, 20 procax ante periculum.
H. 3, 81 studia philosophiae et placita Stoicorum.
A. 13, 42 f. qua sapientia, quibus philosophorum praeceptis.
2. purus et pressus et — profluens.
29. propria ac peculiaria. 32 primam et praecipuam.
G. 19 paucissima adulteria, poena praesens et maritis permissa.
A. 3, 38 vulgus praeceps, pavidum.
A. 14, 14 praecipuum et praescium.
A. 13, 16 propria et parciore mensa.
H. 2, 19 provisa parataque. H. 2, 76 m. polluendam perdendamque.
28. praefuisse educ. ac produxisse principes liberos.
H. 3, 22 postera die profligare ac proruere.
H. 3, 81 propellerent proculcarentque.
A. 1, 51 f. pergerent, properarent. A. 14, 43 m. nemo prohibuit aut prodidit.
30. philosophiae partes penitus. 32 praecepta prudentium penitus.
Ag. 6 provincia — parata peccantibus et proconsul — pronus.
Ag. 19 quae in quaestum — provinciae prudens — parvis peccatis — peccaturos praeponere.
G. 2 quis porro praeter periculum — peteret.
G. 17 proxima pars pectoris patet.
G. 26 f. pomaria conserunt et prata separent — sola terrae seges.
G. 46 passim comitantur partemque praedae petunt.

H. 1, 2 plura e. ac plerumque permixta: prosperae —.
H. 1, 48 post praeturam praepositus probatusque — probro.
H. 2, 46 primum fama, dein profugi e proelio perditas res patefaciunt: — proximi prensare g., promptissimo Plotio F., is praetorii praefectus.
A. 1, 3 posita puerili praetexta principes iuventutis.

R.

H. 4, 42 m. Retinete P. C. et reservate. A. 4, 33 m. retinent ac redintegrant.
A. 2, 24 f. rapti et remissi a regulis. A. 15, 15 raptae v., retenta a.

S.

11. Statum — ac securitatem. 32 sensus et — sententias.
H. 4, 85 si status imperii aut salus Galliarum.
H. 3, 53 salutem securitatemque.
Ag. 22 secretum et silentium.
Ag. 6 in subsidium et solatium. Ag. 30 spem ac subsidium.
Ag. 34 silvas saltusque. A. 2, 14 silvas et saltus.
G. 31 super sanguinem et spolia. H. 4, 14 spoliis et sanguine.
H. 4, 72 stipendiorum et sacramenti diem. A. 15, 29 m. aquilis signisque et simulacris d.
H. 2, 22 sagittis aut saxis. H. 3, 27 sagittis saxisque. A. 6, 1 saxa et solitudinem.
A. 4, 60 vigilias, somnos, suspiria.
H. 4, 27 f. scelerum ac suppliciorum. A. 4, 33 f. rerum similitudine et satietate.
A. 16, 22 m. sectatores vel potius satellites.
13. securum et secretum (Farnes. et Paris.) Verg. secessum.
H. 2, 15 securum h. et successu r. socordius agens.
H. 4, 73 superbiae socordiaeque. H. 3, 31 f. superbiam saevitiamque. H. 3, 77 superbe saeveque. A. 1, 72 in saevitiam superbiamque. A. 3, 40 saevitia ac superbia. A. 6, 31 superbiam —, saevitiam —.
G. 4 sinceram et tantum sui similem.
H. 3, 38 sciat et sentiat vivere Vitellium.
H. 4, 24 stare contra, struere aciem.
A. 2, 42 statuit, struxitque. A. 11, 27 audisse auspicum verba, subisse, sacrificasse.
12. strepitu — sordes, sed secedit — sedibus sacris.
4. satis superque sudatum est, sanctiorem —.
Ag. 39 secreto suo satiatus — statuit. Ag. 16 seditio sine sanguine stetit. G. 46 sola in sagittis spes. H. 3, 66 ipsum sane senem et prosperis adversisque satiatum, sed —.
H. 4, 42 spoliis septuagies sestertio saginatus (ex coni. Faerni) et sacerdotio f.

T.

22. Eo — volo tecto tegi.
H. 3, 30 f. trabibus tegulisque. H. 3. 20 tormentisne an telis. H. 3, 84 testudinem, tormenta. A. 15, 9 e. trabibus ac turribus a.
A. 16, 28 fora, theatra, templa.
H. 4, 2 f. tristes et truces.
G. 3 terrent trepidantve. H. 3, 85 terret solitudo et tacentes loci, tentat —.

V.

31. Vim virtutum pravitatemque vitiorum.
8. Vespasianus, venerabilis senex et p. veri.
Ag. 1 virtus vicit ac s. — vitium.
H. 3, 13 Vespasiani virtutem viresque.
Ag. 33 vota virtusque. Ag. 37 victis ira virtusque.
Ag. 18 victoriam vocabat victos cont. H. 7, 74 f. victi victoresque.
G. 34 virtutis ac virium. H. 5, 25 virtutem et viros indici.
H. 3, 20 f. vim victoriamque. H. 4, 69 f. viresque aut vetustatem originis. H. 2, 5 f. per virtutes, per voluptates.
H. 1, 9 f. nec vitiis, nec viribus. H. 4, 75 vana et sine viribus nomina.
H. 1, 71 falsae virtutes et vitia reditura.
G. 10 voces volatusque avium.
H. 1, 18 verba ac voces. H. 3, 65 verba vocesque.
H. 4, 32 vincula m. et — voces. A. 1, 17 verbera et vulnera.
H. 1, 45 voce vultuque. H. 3, 58 m. vultu, voce, lacrimis. A. 2, 17 insignis manu, voce, vulnere. A. 16, 29 voce, vultu, oculis. A. 12, 36 f. aut vultu — aut verbis. A. 15, 55 f. vocis ac vultus. A. 6, 50 f. vocem ac visus vocarique.

OPPOSITA.

Cfr. Doederl. Proleg., Haasei Proleg., Langii dissert.

1. Aut de ingeniis male existimandum, si idem assequi non possumus, aut de iudiciis, si nolumus.
2. cui desidiam advocationum obicis, quotidianum hoc patrocinium defendendae adversus te poeticae exerceo.
10. mediocres poetas nemo novit, bonos pauci.
8. principes fori, nunc principes in Caesaris amicitia — ab ipso principe — diliguntur.
12. felix — saeculum et oratorum et criminum inops — vatibus abundabat qui bene facta canerent, non male admissa defenderent.
13. nec imperantibus satis servi videntur nec nobis satis liberi.

25. mutua malignitas non est oratorum vitium, sed hominum.
32. olim omnium artium domina — nunc — paene dixerim sine ingenuitate.
40. alumna licentiae quae stulti libertatem vocabant.
Ag. 45 f. ille rubor quo se contra pudorem muniebat. (H. 4, 40 crebra oris confusio pro modestia accipiebatur.)
H. 1, 65 uno amne discretis connexum odium.
H. 2, 96 successere Mucianus et Marcellus et magis alii homines quam alii mores.
H. 2, 42 f. diutius durant exempla quam mores.
H. 1, 36 omnia serviliter pro dominatione.
H. 1, 88 f. multi afflicta fide in pace, turbatis rebus alacres et per incerta tutissimi.
H. 1, 22 genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax et vetabitur semper et retinebitur.
A. 12, 52 de mathematicis Italia pellendis factum senatus consultum atrox et irritum.
25. non est oratorum vitium, sed hominum.
H. 4, 74 m. vitia erunt, donec homines.
2. contemnebat potius litteras quam nesciebat.
8. divitiae et opes quas facilius invenies qui vituperet quam qui fastidiat.
11. melius innocentia tueor quam eloquentia.
14. otium — mavult novorum rhetorum more quam veterum oratorum consumere.
16. quas intellexerimus se non tam omisisse quam nobis reliquisse.
37. utilius — frui pace quam bello vexari.
41. melius non queri quam vindicari.
H. 3, 78 ostentare potius urbi bellum quam inferre.
H. 3, 60, f. nec concupiscerent Romam capere potius quam servare.
Ag. 2 f. si tam in nostra potestate esset oblivisci quam tacere.
H. 3, 63 f. si — ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.
A. 6, 14 f. oblivione magis quam clementia.
H. 2, 46 m. maiore animo tolerari adversa quam relinqui.
1. si idem adsequi non possumus — si nolumus.
H. 1, 17 quasi imperare posset magis quam vellet.

ADLITTERATIO OPPOSITORUM.

A. SUBSTANTIVA.

a.

5. Praesidium amicis, opem alienis — ferat.
32. tamquam in aciem omnibus armis instructus; sic in forum omnibus artibus armatus.
Ag. 9 nec — facilitas auctoritatem aut severitas amorem deminuit.
H. 2, 56 f. minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis.
A. 15, 21 f. ut — infracta avaritia est, ita — ambitio cohibetur.
A. 6, 7 m. neque discerneres alienos —, amicos —.

c.

3. tot causae, tot — clientelae.
20. aut cursu argumentorum aut colore sententiarum aut — cultu descriptionum.
G. 22 rixae raro conviciis, saepius caede et vulneribus transiguntur.
H. 2, 27 f. posito hostium contemptu et recuperandi decoris cupidine.
H. 5, 12 magna conluvie et ceterarum urbium clade aucti.
H. 1, 38 f. nullus cunctationis locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum.
A. 5, 6 f. non crudelitatem, non clementiam — experiar.
A. 14, 35 f. si copias armatorum, si causas belli secum expenderent.
A. 14, 33 Londinium — cognomento quidem coloniae non insigue, sed copia — commeatuum maxime celebre.

f.

H. 1, 48 fama meliore quam fortuna. H. 4, 28 m. meliore usi fide quam fortuna.
H. 1, 30 f. proinde a nobis donativum ob fidem quam ab aliis pro facinore accipietis.
A. 2, 65 alter facilitate, alter fraude.
A. 16, 2 f. summa facundia — fingebant, securi de facilitate credentis.

i.

19. non infirmitate ingenii nec inscitia litterarum — sed iudicio et intellectu.
A. 12, 2 cui non iudicium, non odium erat, nisi indita et iussa.
1. aut de ingeniis — aut de iudiciis.
2. ingenio et vi naturae quam institutione et litteris.
H. 5, 4 dein blandiente inertia septimum quoque annum ignaviae datum.
Ag. 3 subit quippe etiam ipsius inertiae dulcedo et invisa primo desidia, postremo amatur.
H. 1, 72 f. nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis.
A. 3, 12 m. cuncta proferat quibus innocentia eius sublevari aut siqua iniquitas Germanici, coargui possit.

l.

40. alumna licentiae, quam stulti libertatem vocabant.
G. 25 impares libertini libertatis argumentum.
H. 2, 10 in civitate — inter libertatem ac licentiam incerta.
A. 4, 35 (Graecorum) non modo libertas, etiam libido impunita.
A. 14, 21 laetitiae magis quam lasciviae dari noctes.

m.

36. flamma materia alitur et motibus excitatur.
31. ad miserationem impellat qui scit quid sit misericordia et quibus animi motibus concitetur.

G. 19 ne tamquam maritum, sed tamquam matrimonium amarent.

Ag. 46 f. mentis formam — tenere et exprimere non per alienam materiam et artem, sed tuis ipse moribus possit.

H. 4, 58 mortemque in tot malis ut finem miseriarum exspecto.

H. 5, 23 m. miraculo magis quam metu direxit classem.

H. 3, 86 amicitias — magnitudine munerum, non constantia morum contineri putat.

H. 4, 64 m. muros coloniae, munimenta servitii detrahatis.

A. 1, 11 de magnitudine imperii, sua modestia: solum divi Augusti mentem tantae molis capacem.

A. 2, 52 m. modicam manum, si multitudinem — Maurorum spectares.

---

n.

H. 1, 15 m. est tibi frater pari nobilitate, natu maior.

A. 14, 53 f. inter nobiles et longa decora praeferentes novitas mea enituit.

p.

Ag. 19 nec poena semper sed saepius paenitentia.

H. 5, 25 ventum ad extrema, ni — noxii capitis poena paenitentiam fateantur.

A. 1, 45 nec poena c. exterriti, nec paenitentia conversi.

A. 1, 58 si paenitentiam, quam perniciem maturerit.

A. 1, 74 perniciem aliis ac postremum sibi.

H. 1, 37 nec privatum me vocare sustineo princeps a vobis nominatus nec principem alio imperante.

H. 1, 79 praedae magis quam pugnae.

H. 3, 60 m. ut praedae quam periculorum socias.

H. 2, 47 hanc virtutem vestram ultra periculis obicere nimis grande vitae meae pretium puto.

H. 3, 53 f. in inritum labores si praemia periculorum soli adsequantur, qui periculis non adfuerint.

A. 1, 26 f. praemia sub dominis, poenas sine arbitro esse.

A. 4, 30 (delatorum genus) et ne poenis quidem umquam coercitum, per praemia eliciebantur.

A. 3, 54 m. nos pudor, pauperes necessitas — in melius mutet.

A. 14, 15 m. vix artibus honestis pudor retinetur, nedum inter certamina vitiorum pudicitia aut modestia aut quidquam probi moris reservaretur.

A. 12, 67 f. summa scelera incipi cum periculo, peragi cum praemio.

s.

1. si mihi mea sententia — ac non doctissimorum — sermo.
23. illud tertio quoque sensu — pro sententia positum.
20. sive sensus aliquis arguta et brevi sententia effulsit.

Ag. 6 auctus filia — in subsidium simul et solatium.

G. 14 iners videtur sudore acquirere quod possis sanguine parare.

H. 1, 49 f. ut quod segnitia erat sapientia vocaretur.

(Ag. 6 quibus inertia pro sapientia fuit.)

H. 2, 35 quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur.

H. 1, 37 m. severitatem pro saevitia — appellat.

A. 12, 7 f. palam severitas ac saepius superbia, nihil domi impudicum nisi dominationi expediret.

A. 6, 13 f. silentium — in superbiam accipiebatur.

A. 2, 20 f. spes in virtute, salus ex victoria.

v.

31. neque virtutibus neque vitiis.
31. vim virtutum pravitatemque vitiorum.

G. 46 victui herba, vestitui pelles.

Ag. 8 f. virtute in obsequendo, verecundia in praedicando.

G. 3 nec tam vocis ille, quam virtutis concentus videtur.

Ag. 41 simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum in ipsam gloriam praeceps agebatur.

H. 1, 72 praefecturam vigilum et praetorii et alia praemia virtutum quia velocius erat vitiis adeptus.

H. 3, 77 nec virtutibus ut boni, sed quomodo pessimus quisque vitiis valebat.

H. 1, 52 m. ipsa vitia pro virtutibus interpretarentur.

H. 1, 5 f. haud minus vitia principum amarent quam olim virtutes verebantur.

H. 1, 49 m. magis extra vitia quam cum virtutibus.

H. 2, 82 vitia magis amicorum quam virtutes dissimulans.

H. 4, 34 m. non minus vitiis hostium quam virtute suorum fretus.

H. 2, 7 f. suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum.

H. 4, 70 quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.

A. 2, 39 f. veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt.

A. 2, 28 non vultu alienatus, non verbis commotior.

A. 2, 44 f. vis nationum, virtus ducum in aequo.

A. 13, 2 lubricam principis aetatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent.

B. ADIECTIVA et ADVERBIA.

a.

Ag. 30 f. si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi.

H. 1, 13 non tam unum aliquem fovebant quam alium.

H. 3, 60 ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent.

A. 4, 4 m. aequus adulescentibus aut certe non adversus habebatur.

A. 14, 38 quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat.

A. 14, 26 quosque nobis adversos aut ambigere animis cognoverat.

c.

Ag. 29 docti commune periculum concordia propulsandum.

H. 1, 19 comptior Galbae — sermo: Pisonis comis oratio.

A. 2, 43 f. fratres egregie concordes et proximorum certaminibus inconcussi.

d.

18. nec statim deterius est quod diversum est.

g.

A. 13, 23 m. nec tam grata P. innocentia, quam gravis superbia fuit.

i.

H. 1, 46 inops pro locuplete, iners pro strenuo — redibat.

A. 4, 23 iussa principis magis quam incerta belli metuens.

A. 12, 4 non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit.

H. 2, 97 f. integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat.

m.

Ag. 6 nec minus periculum ex magna fama quam ex mala.

H. 1, 12 minore metu et maiore praemio peccaretur.

n.

A. 4, 17 moribus conruptis perinde anceps, si (adulatio) nulla et ubi nimia est.

p.

Ag. 33 ut pulchrum ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosissima quae hodie prosperrima sunt.

H. 4, 4 si privatus esset, cur publice loqueretur?

H. 4, 17 clara ea victoria in praesens, in posterum usui.

H. 1, 44 munimentum in praesens, in posterum ultionem.

(H. 2, 70 m. laeta in praesens, mox perniciem ipsis fecere.)

A. 1, 8 f. occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur.

s.

H. 4, 58 numquam apud vos verba feci aut pro vobis sollicitior aut pro me securior.

A. 3, 69 m. ne verterent sapienter reperta et semper placita.

A. 6, 2 semperne eosdem an subinde alios?

A. 15, 38 simul coeptus ignis et statim validus.

t.

H. 3, 56 m. vultu quoque et incessu trepidus, dein temulentus.

v.

9. clamorem vagum et voces inanes et gaudium volucre.

C. VERBA.

a.

3. adgnosces quae audisti.

8. attulisse ad amicitiam suam quod non a principe acceperint nec accipi possit.

Ag. 41 absens accusatus, absens absolutus est.

H. 3, 52 m. ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera adgnosceret.

A. 6, 8 fortunae meae — minus expediat adgnoscere crimen quam abnuere.

A. 13, 12 f. par eorum numerus apisceretur qui attulissent salutem et qui accepissent.

c.

H. 4, 76 cunctatione crescere rem Romanam coeuntibus undique exercitibus.

H. 5, 5 (Iudaeorum) generandi amor et moriendi contemptus: corpore condere quam cremare e more Aegyptio.

A. 6, 19 non cremare quisquam, non contingere: interciderat sortis humanae commercium vi metus quantumque saevitia gliscebat, miseratio arcebatur.

d.

Ag. 11 in deposcendis periculis eadem audacia est, in detrectandis eadem formido.

H. 2, 77 f. nam qui deliberant, desciverunt.

H. 1, 38 nec defendit nunc Galbam, sed detinet.

H. 3, 18 haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant atque in adversis deesse intellegebant.

H. 1, 71 contra spem omnium non deliciis neque desidia torpescere, dilatae voluptates, dissimulata luxuria et cuncta ad imperii decorem composita — falsae virtutes et vitia reditura.

A. 14, 44 f. quem dignitas sua defendat, quum praefectura urbis non profuit?

A. 4, 33 m. pauci prudentia — discernunt, plures — eventis docentur.

G. 30 minax vultus et maior animi vigor; multum — sollertiae: praeponere electos, audire praepositos; nosse ordines, intellegere occasiones, differre impetus, disponere diem.

l.

19. clementis studiorum etsi non instructus, at certe imbutus.
G. 32 sic instituere maiores, posteri imitantur.

m.

36. mixtis omnibus et moderatore uno carentibus.

o.

H. 2, 32 f. senatumque et populum numquam obscura nomina, etiamsi (Haase: ut iam) aliquando obumbrentur.

p.

H. 3, 2 m. et profuisse disciplinae ipsum pudorem.

H. 1, 58 f. postulantibus manifestior et punienti vilior.
H. 4, 42 m. istorum defensiones qui perdere alios quam periclitari ipsi maluerunt.
A. 14, 43 insidias serviles — nemo prohibuit aut prodidit.

r.

A. 12, 21 f. non sum remissus ad se, sed reversus.

v.

G. 7 neque vincire, ne verberare quidem.
A. 2, 51 paucis suffragiis — etiam quum valerent leges, vincebantur.

ADLITTERATIO et ADNOMINATIO.

Cfr. Pabst. Edit. Dialog. p.21; Cic. Lael. ed. Seyffert p. 131. 307 sq. 492. Cic. Orator ed. Goeller p. 260. 120. Cic. Epp. selectae ed. Suepfle p. 256. 259. 321.

22. Fugitet foedam.
H. 3, 79 f. H. 4, 18 f. foeda fuga.
10. lacertos levitate iaculi aut iactu disci.
A. 1, 35 nudant corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas.
13. memoria mei.
H. 3, 34 magnificentia municipum. A. 4, 38 satis superque memoriae meae tribuent.
23. neminem nominabo.
A. 16, 27 nemine nominatim.
28. vernaculis vitiis.
A. 11, 22 f. velut vinum daretur.

---

20. temporum templa.
A. 15, 26 f. in inscitiam.
H. 1, 2 opus adgredior opimum casibus.
H. 4, 72 nec perinde periculum.
A. 13, 43 publicae pecuniae peculatum.
Ag. 19 f. quae in quaestum.
A. 12, 59 f. vim vitae suae attulit.

---

24. laudationem antiq. — satis fama laudat.
36. vocati sua voce respond. 13 summa potentia: tantum posse liberti solent.
22. eo tecto tegi.
31. in plerisque iudiciis crederet sua interesse quod iudicaretur.
A. 6, 50 f. redire Tiberio vocem ac visus vocarique.
A. 2, 52 spe victoriae inducti sunt, ut vincerentur.
A. 1, 70 rapi agique agmen.
A. 5, 1 pace — pacta. (Sall. C. 7 facinus facere.)
H. 1, 49 maior privato visus, dum privatus fuit et omnium consensu imperii capax, nisi imperasset.
A. 4, 38 f. contemptu famae contemni virtutes.
H. 2, 25 satis cito incipi victoriam ubi provisum foret ne vincerentur.
H. 2, 77 absurdum fuerit non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem.

A. 12, 7 nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret.
(Curtius 4, 52, 3 ob id ipsum quod ignoti essent, ignobiles esse.)
33. abnues — adnuissent.
41. quid opus — longis in senatu sententiis, quum optimi cito consentiant.
Ag. 34 f. aut moras belli aut causas rebellandi.
H. 2, 60 m. Vitellius credidit de perfidia et fidem absolvit.
H. 3, 62 f. Vitellio fidus et aliorum perfidia inlustratus.
A. 1, 55 perfidia in nos aut fide.
H. 1, 16 cogitare quid aut volueris sub alio principe aut nolueris.
H. 1, 30 perdere iste sciet, donare nesciet.
H. 1, 83 f. tam nescire quaedam milites quam scire oportet.
Ag. 30 f. omnium opes atque inopiam.
H. 2, 66 in omne fas nefasque.
A. 15, 37 m. per licita atque inlicita.
A. 2, 38 f. honesta atque inhonesta.
H. 3, 38 f. amicorum inimicorumque neglegens.
H. 3, 70 m. victis utilia, victoribus tantum pulchra esse.
A. 13, 49 suaderet dissuaderetve.
Curtius 7, 1, 4 otii vitia negotio discuti. cfr. Muetzell. p. 600.
38. horas perorare. 7 latus clavus oblatus est (cfr. Gutmannus in edit. Orell.)
A. 14, 35 f. viverent viri et servirent.
Ag. 36 cohortes — cohortatus. A. 14, 32 m. sine iustis armis misit.
A. 3, 28 armis amisit. A. 14, 43 amore antiqui moris.
H. 4, 76 terrore — vires obtererentur. H. 1, 38 saltem in successore G. spes esset.
H. 3, 56 volucrum supervolitavit.
A. 6, 28 (Phoenix) advolavisset multo ceterarum volucrum comitatu.
A. 2, 55 raperet in abrupta. A. 15, 31 perferret neu ferrum traderet.

H. 4, 69 constat obstitisse. A. 14, 44 m. constitit exstitisse.
H. 3, 55 festinare — destinabat. Ag. 33 ergo egressi.
H. 2, 84 ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante.
H. 4, 80 levior viliorque. H. 5, 5 f. Iudaeorum mos sordidus absurdusque.
H. 3, 49 cetera ex facili, seu felicitas.
A. 13, 47 celebris nocturnis inlecebris.
H. 3, 76 f. plus invidiae quam virium partibus addebat.

COMPLOSIO SYLLABARUM.

Cfr. Pabst p. 19. Reisig-Haase p. 823 (Vergil.)

26. Compositionis histrionales modos.
Ag. 11 Gallis his (ex coni. Wexii).
3. ille: leges. 19 dum illi libeat.
H. 5, 5. A. 14, 21 f. nihil inlicitum. A. 3, 55 coli licitum.
A. 1, 9 illo locum. Ag. 20 f. illa illacessita (ex coni. Wexii).
12. proferre responsa.
G. 39 barbari ritus.
H. 5, 7 putrescere reor. H. 4, 42 ex funere rei publicae.
H. 2, 1 decor oris. A. 4, 37 quorum rumore.
36. flamma materia.
A. 11, 19 fida datis.
14. similior oratio.
41. minor oratorum.
H. 2, 76 m. splendidior origine.
5. ipse securus.
G. 38 ipso solo.
Ag. 32. G. 2. A. 6, 25; 15, 53 nisi si.
A. 11, 14 impressa saxis.
23. sic libertatem temperatis.
A. 2, 40 credulitatem temporis —.
13. servi videntur. 42 arbitratu tuo.

HOMOEOTELEUTA.

Cfr. Pabst. 25. Reisig-Haase 823. Muret. Var. Lect. 1, 15. Cic. Lael. ed. Seyffert 471 sq. omnia praeclara rara, pleniore ore, alia.

30. Ex omnium rerum scientia exundat et exuberat illa admirabilis eloquentia.
11. securitatem melius innocentia tueor quam eloquentia.
H. 4, 58 f. militibus Romanis aut innocentiam detis aut maturam et sine noxa paenitentiam.
(G. 35 magnitudinem suam malit iustitia tueri.)
13. vel dignitate vitae vel perpetuitate famae.
Ag. 45 non vitae tantum claritate sed etiam opportunitate mortis.
A. 11, 22 f. ex dignitate candidatorum aut facilitate tribuentium.
A. 1, 36 periculosa severitas, flagitiosa largitio.
21. propioribus moribus. 29 serio ministerio. 7 quo homo novus.
A. 11, 24 f. iam moribus, artibus, adfinitatibus.
H. 3, 83 luxurioso otio libidinum.
H. 1, 44 f. non honore Galbae, sed tradito principibus more.
G. 29 terrae suae solo et caelo. (G. 4 f. caelo solove. H. 1, 51 ingenio loci caelique. A. 6, 37 m. terra caelove.) Ag. 45 nobilissimarum feminarum.
H. 1, 37 tristitia et avaritia.
4. sanctiorem illam et augustiorem eloquentiam colam. 5 Lollium Bassum quum optimum virum tum absolutissimum poetam.
H. 1, 90 Neronianarum sectionum nondum in fiscum.
A. 15, 37 superpositum convivium navium aliarum t. m.
H. 2, 48 satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis.
7. latus clavus oblatus est. 24 nec quemquam nostrum quamquam.
31. qui scit, quid sit ira — qui scit quid sit misericordia.
G. 40 quid sit id quod tantum perituri vident. cfr. Ernest. ad h. l.
H. 3, 21 aegre tolerante milite prope seditionem v.
H. 1, 37 numquam datur et quotidie exprobratur.
H. 1, 84 paucorum culpa fuit, duorum poena erit.

HOMOEOTELEUTA MITIGATA.

31. Artibus exercitationibusque.
37. operae curaeque.
A. 16, 2 narratoribus oratoribusque.
A. 4 eloquentiae sapientiaeque.
A. 4, 59 amicitiae constantiaeque.
H. 4, 27 licentiae patientiaeque.

Ag. 17 curam famamque.
G. 15 somno ciboque.
G. 25 pedes equesque.
H. 1, 66 vetustas dignitasque.
G. 20 praesidiis castellisque.
G. 12 equorum pecorumque.
G. 26 equitum peditumque.
6. accuratam meditatamque. 41 spoliatam vexatamque. 28 probatis spectatisque moribus.
A. 1, 64 sperantium bellantiumque.
A. 4, 60 insistentibus inridentibusque.
A. 4, 70 quaesitum meditatumque.
A. 12, 16 coepta patrataque.
A. 14, 47 dedicatum, praebitumque.
G. 18 passuram ausuramque.
26. cantari saltarique.
33. institui erudirique.
Ag. 24 debellari obtinerique.
G. 45 cingi cludique.
6. adsurgendi adsistendique.
28. educandos formandosque.
Ag. 2 loquendi audiendique commercio.
A. 4, 11 f. tradendi arguendique rumoris.
38. adstrinxit imposuitque.
8. agunt feruntque.
34. cognoscebant habebantque.
37. meminerimus sciamusque.
Ag. 10 invenit domuitque.
A. 14, 48 factitavit vulgavitque.
A. 15, 72 divisit additque. A. 16, 21 censuit obtinuitque.
A. 12, 14 vincitur traditurque.
G. 28 occuparet permutaretque. A. 3, 60 f. formaret mutaretve.
A. 4, 11 depellerem, peteremque.
H. 2, 92 m. contemnebant metuebantque.
A. 3, 8 iubebat adiciebatque.
A. 4, 71 damnaverat proieceratque.
A. 14, 37 f. fraudaverat abmeratque.
A. 14, 41 f. emptitasset vendidissetve.

POLYPTOTA.

Cfr. Cic. Lael. ed. Seyffert 33. 469. 136.

33. scientiae meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiae a.
H. 4, 74 nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.
A. 14, 17 princeps senatui, senatus consulibus permisit (iudicium).
H. 3, 33 protegebat quominus stupra caedibus, caedes stupris miscerentur.
H. 3, 26 moenibus — castra sua, castris vallum circumiecerat.
H. 1, 36 f. modo imperatorem militibus, modo milites imperatori commendare.
H. 1, 84 ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur.
H. 1, 84 f. ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.
H. 2, 32 Italiam — transitu exercitus vastam, non frumentum usquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse.

G. 18 dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert.
A. 1, 12 sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit?
8. eloquentiae beneficio venisse, (sed) ipsa eloquentia.
H. 3, 13 f. postquam domos, hortos, opes principis abstulerint, etiam militibus principem auferre. (H. 2, 92 f. domos, hortos opesque imperii.)
H. 3, 53 f. si praemia periculorum soli adsequantur, qui periculis non adfuerint.
11. utque poetas defendi decebat — poetarum similior oratio.
A. 11, 24 f. et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.
H. 5, 25 si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri.
H. 1, 84 f. huic respublica, inde hostes reipublicae constiterint.
27. cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate.
4. nec tu agitare — poetas intermittis et ego — patrocinium — poeticae — exerceo.
Ag. 3 f. iuvenes ad senectutem, senes ad — exactae vitae terminos.
H. 1, 30 vitia — evertere imperium, etiam quum amicum imperatoris ageret.
H. 2, 1 f. offensam haud dubiam victoris, sed incerta adhuc victoria — filium excusatum.
A. 5, 6 miserius — ob amicitiam accusari an amicum accusare.
H. 3, 66 f. Vespasianus — Vitellii cliens quum Vitellius collega Claudio foret.
8. principes fori — attulisse — quod non a principe acceperint nec accipi possit.
33. persequar n. exercitationes eorum: quamquam ipsis artibus inest exercitatio.
H. 1, 3 supremae clarorum virorum necessitates (Bedrängnisse), ipsa necessitas (Tod) fortiter tolerata.
30. omnem omnium artium varietatem.
40. omnia — omnes poterant.
G. 4 nullis aliis aliarum nationum connubiis.
H. 2, 80 aut in rebus nobis novum fuit.
23. de urbe et urbis (ex mea coni.: Codd. his) — propriis vitiis.
H. 4, 46 per urbem et urbi vicina. A. 4, 74 in urbem aut propinqua urbi. H. 3, 71 forum et imminentia foro templa.
H. 3, 83 iuxta scorta et scortis similes. A. 13, 8 supplicationes et diebus supplicationum. A. 14,

56 rebus et fructui rerum. A. 16, 18 revolutus ad vitia seu vitiorum imitationem.
Ag. 18 dissimulatione famae famam auxit.
H. 2, 68 m. remedium tumultus fuit alius tumultus.
H. 3, 54 remedia potius malorum quam mala differebat.
A. 11, 6 imminentium periculorum remedium ipsa pericula.
A. 11, 7 sublatis studiorum pretiis etiam studia peritura.
A. 13, 43 pretia scelerum scelera ipsa.
H. 4, 58 f. transfugae e transfugis et proditores e proditoribus — invisi deis errabitis.
33. percipiendi quae proferas et proferendi quae perceperis.
28. neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu erat.
H. 1, 1 f. ubi sentire quae velis et quae sentias dicere licet.
H. 3, 73 quae iusserat vetare, quae vetuerat iubere.
H. 2, 39 nec proinde diiudicari potest quid optimum factu fuerit quam pessimum fuisse quod factum est.
39. ridiculum videbitur quod dicturus sum, dicam tamen vel ideo ut rideat. 32 non — exsistere neque exstitisse.
Ag. 15 recessuros ut divus Iulius recessisset.
Ag. 19 potius non peccaturos praeponere quam damnare quum peccassent.
Ag. 46 f. manet mansurumque est.
H. 1, 16 a pessimo semper desiderabitur — providendum est, ne etiam a bonis desideretur.
H. 2, 33 numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus.
A. 16, 19 de Crispino, quia interfectus erat, de Ceriale ut interficeretur.
H. 4, 27 mixtus obsequio furor ut contineri non possent, qui puniri poterant.
A. 15, 21 decernitur; decernaturque.
27. aut non impetrarent aut impetratos (honores) male tuerentur.
H. 3, 25 f. factum esse loquuntur faciuntque.
H. 3, 62 f. conruptum seu quia conrumpere nequiverat.
A. 3, 54 conruptus simul et conruptor — animus restinguendus est.
H. 4, 74 compages haec coaluit quae convelli sine exitio convellentium non potest.
H. 1, 16 f. Galba — tamquam principem faceret, ceteri tamquam cum facto loquebantur.
13. quod timent an quod timentur?
H. 1, 81 quum timeret Otho, timebatur. H. 2, 76 m. satis clarus est apud timentem quisquis timetur.
Ag. 5 noscere provinciam, nosci exercitui.
H. 3, 24 noscere suos noscique. H. 3, 25 adgnitus adgnoscensque.
G. 38 ut ament amenturve. G. 19. A. 14, 20 conrumpi et conrumpere. H. 3, 23 pellunt hostem, dein pelluntur.
A. 6, 35 m. pellerent, pellerentur. A. 3, 35 regna colere et coli.
34. interesse — interesset. (cfr. Gutmann.)
A. 16, 26 f. 27 ingrederetur — insidere — obsederat — ingressi.
G. 38 principes et ornatiorem habent — compti ut hostium oculis ornantur.

ANAPHORA.

Cfr. Cic. Lael. ed. Seyffert 11. 23. 469. Cic. Orator ed. Goeller p. 192. 260. 445.

I. SUBSTANTIVA.

13. Testes —, testis —. 22 nihil — nihil. 35 nihil — nihil. (Periz. vel.)
A. 1, 7 miles — m. A. 1, 59 arma — a. A. 3, 12 f., 13, 19 nemo — n.
A. 4, 74 aram — a.
Ag. 5 m. 15. A. 3, 26 nihil — n. H. 3, 68 nihil tale — n.

II. ADIECTIVA.

38. 40 omnia — o. — o.
A. 6, 19 m. omnis — o.
3. tot — tot.
Ag. 33. A. 1, 42; 2, 36 m.; 2, 37; 3, 54 tot — tot.
A. 1, 9 multa — m. H. 1, 45 alium — a. A. 1, 43 alia — a. A. 2, 33 m. aliam — a.
G. 46 f. securi — s. A. 6, 26 grave — gr.
H. 1, 78 nova — nova.
40. donec — donec — donec — nulla — nulla — nulla — nullus.
22. nullum — nulli.
Ag. 32 m. nullae — nulli. G. 19 nulli — nullis.
H. 1, 44 nullam caedem —, nullum caput.
A. 16, 31 nullos — nullas.
41. nemo eodem tempore adsequi potest magnam famam et magnam quietem.
40. severissima disciplina et severissimae leges.
41. minimum usus minimumque profectus.
H. 4, 5 f. isque praecipuus illi (Helvidio) dies magnae offensae initium et magnae gloriae fuit.
H. 4, 7 nullum maius boni imperii instrumentum quam bonos amicos esse.
G. 19 f. plusque ibi boni mores valent quam alibi bonae leges.
H. 4, 57 m. melius divo Iulio divoque Augusto notos eorum animos.

III. VERBA.

Ag. 41 absens — absens. H. 1, 50 mansisse — mansisse.

H. 3, 66 f. moriendum victis, m. deditis. A. 2, 77 f. est —, est —.

IV. PRONOMINA.

23. ea — is— ea — ea — is — ea — sic — sic —.
Ag. 46 is — ea — id — sic — sic.
G. 18, f. idem — idem — hoc — hoc — hoc — sic — sic.
H. 2, 38 eadem — eadem — eadem.
28. id solum a., id universum h.
H. 3, 64 f. A. 1, 43 f. id — id. H. 1. 38 idem — idem.
H. 1, 15 H. 4, 42 ea — ea. G. 13 f. id —, ea —.
12. haec — haec — hoc — sic.
34. hunc — hunc — huius.
36. quanto quisque — tanto magis — tanto plus — plus — plus — hi — hos — hos — hi.
36. hinc — hinc — hinc — hinc. 9 huic — haec.
G. 18 in haec — hoc — haec — hos —; — idem — idem — hoc — hoc — hoc — sic — sic.
G. 13 haec — hic — ante hoc.
H. 3, 14 haec singuli, haec universi. Ag. 34 f. hi — hi —. A. 4, 38 haec — hac.
G. 7 f. unde — unde — hi — hi — ad — ad. A. 3, 33 f. his — ab his — duorum — duo.
G. 46 f. huc — hoc. A. 2, 77 huic — huic. A. 1, 17 hinc — hinc.
Ag. 18 hostes qui — qui — qui — exspectabant. H. 1, 44 qui — qui — qui — qui.
7. qui —? quorum —? quos —? 41 quis —? quod —? quam —?
H. 3, 59 quis — quae — quantus.
41. quid — quum —? quid — quum? quid — quum? quid — quum?
H. 3, 2 m. quid —? quid —? unde —?
A. 1, 61 ubi — ubi — quo — quot — quae — utque.
24. quo —, quo —?
A. 1, 35 ubi — ubi, quonam — quo —? H. 3, 24 f. quis — quae —. H. 4, 62 quale — quis —?
A. 1, 22 quis — quis. A. 15, 38 f. quid — quid.
A. 1, 41 quis — quod —.
30. ille — ille — ille.
G. 14 illum — illum. H. 3, 84 illam — illos. A. 1, 59 ille — ille —.
A. 4, 34 f. ipse — ipse. H. 1, 50 utrasque — utraque. H. 2, 21 f. utrimque — utrimque.
9. se ipsum — suum — suam. 30 sua — suos — suae.
Ag. 25 simul — simul — sua quisque — suos — modo — modo — hinc — hinc.
Ag. 45 m. nostrae — nos — nos. Ag. 45 f. noster — nostrum — nobis.
A. 1, 43 tua — tua — tui. A. 1, 31 sua — suis — in suum.
H. 1, 16 m. sua — sua. A. 1, 79 sua — suos. A. 13, 14 f. suae — suum.

V. ADVERBIA.

6. non — non — non.
G. 19, m. 56. A. 15, 57 non — non — non.
30. non — non — non — denique.
38. neque — neque — neque — neque — neque — non denique.
H. 3, 66. A. 6, 22 non — non — non denique.
H. 3, 36 non — non — non — sed. H. 3, 18 non — non — non.
G. 37. non — non — non — ne P. quidem.
H. 3, 82. A. 2, 14 m. non — non — ne .. quidem.
23. non — non —, vix denique.
A. 1, 1; 1, 49; 2, 21; 3, 5 f.; 3, 28; 16, 28 f. non — non.
A. 1, 42 ipsius —, ipsius — non, — non. H. 4, 11 nulla — non — non.
A. 2, 37 non — non — neque. A. 1, 41 non — non — nihil.
A. 13, 32 f. non cultu nisi lugubri, non animo nisi maesto egit.
18. sic — sic — sic. 28 sic — sic.
G. 11. 18. 38. H. 2, 75. A. 1, 26 m.; 2, 26 sic — s.
23. ut — ut — (wie).
G. 16. H. 3, 66 ut — ut — ut —. G. 11 f. pro-nt — prout — pr. — pr. G. 43 nulla — nullum — ut — ut. A. 1, 62; 3, 6 m. ut — ut.
30. ita — ita. 32 aliter — aliter. 14. minime — m. 34 semper — s.
Ag. 15 aeque — a. Ag. 9 m. procul — procul.
Ag. 31 m. quotidie — q. Ag. 40 f. noctu — noctu.
G. 30 f. cito — cito. G. 40 tunc tantum — tunc tantum.
H. 2, 48. A. 2, 26; 3, 69 m. satis — s.
H. 3, 72 palam obsessum, p. incensum.
A. 1, 40 cur — cur? A. 1, 30 tam — tam.
A. 15, 21 perinde — quam — quam.
A. 1, 49 simul — s. A. 2, 28 statim — st. H. 3, 19. A. 12, 5 iam — iam.

VI. PRAEPOSITIONES.

30. apud — apud — apud.
32. sine — sine — sine.
H. 1, 10 apud — a. — a. A. 1, 11 f. ad — ad — ad. G. 35 sine — sine — nullis — nullis. A. 16, 26 in coniugem — in — in. H. 1, 23 in itinere, in agmine, in stationibus.

8\. 40. sine — sine.
G. 23. H. 1, 9; 3, 13 m.; A. 2, 14 f.; 15, 19 f., 71 f. sine — sine.
G. 13 f. in pace d., in bello pr. H. 5, 1 in opere, in agmine.
A. 13, 35 f. in agmine, in laboribus. A. 6, 7 f. in foro, in convivio.
H. 3, 70 m. in palatium, in ipsam imperii arcem.
H. 4, 58 apud — apud. H. 2, 76 adversus — adversus — contra.
A. 1, 22 cum — cum. A. 1, 19 contra — contra.
H. 4, 4 erga — erga. A. 4, 60 ex — ex.
H. 1, 54; 3, 68. A. 11, 17; 16, 22 per — per.
A. 12, 39 m. per — per: ob — ob —.
H. 3, 38 m. pro — pro.

VII. CONIUNCTIONES.

37\. ne — ne — ne.
G. 19 f. ne — ne — ne. H. 2, 46 m. A. 1, 6; 1, 59; 2, 15 ne — ne.
32\. ut (ſo daß) — ut — ut denique.
22\. ut sumere in manus, ut adspicere saepius libeat.
A. 2, 31 ut audiri, ut adspici possent.
13\. quod — quod — quod — quod.
A. 3, 54 m. quia — quia — quod — quod. A. 15, 59 m. dum — dum — dum — dum.
9\. si — si — si denique.
G. 7 si — si — si.
Ag. 46 si quis — si non. Ag. 30 f. si — si —, quos non —, non —.
A. 2, 71 si quos — si quos.
A. 1, 29. 43; 2, 73; 13, 6 f.; 15, 58 m. si — si
H. 3, 20 nisi — nisi.

A. 1, 10; 38; 2, 14 sed — sed. H. 1, 62; A. 2, 31; 6, 26 f.; 13, 15; 16, 13 m. dum — dum.
A. 1, 22 f.; 2, 46 m. quum — quum.

ORATIO VARIATA.

Cfr. Bött. Prol. 70 sq., 72. Roth. E. 276.

I. In nominibus propriis.

10\. Ex Hispania vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquar.

31\. mut. a Peripateticis —, dabunt Academici —, Plato —, Xenophon —, ne Epicuri quidem — exclamationes adsum.

G. 37 non Samnis, non Poeni, non Hispaniae Galliaeve, ne Parthi quidem.

H. 3, 70 m. iam Hispaniis Germaniisque et Britannia desciscentibus.

H. 2, 97 e Germania Britanniaque et Hispaniis.
H. 3, 2 Britanniam — Gallias Hispaniasque.
H. 4, 76 e Britannia — ex Hispania — ex Italia.
H. 2, 32 Galliae — Britannicum militem — Hispanias — provinciam Narbonensem — Italiam — Germanos — Pannoniam cet.

A. 3, 2 magistratus Calabriae Apulique et Campani.

A. 2, 60 f. Libya, Aethiopia Medisque et Persis et Bactriano ac Scytha, quasque terras Suri Armeniique et contigui Cappadoces colunt.

II. In numeralibus.

17\. (Cicero) septimo idus D. occisus est quo anno d. A. — suffecit; statue sex et q. annos quibus d. A. — rexit; adice Tiberii tres et vig., et prope quadriennium Gai ac bis quaternos denos Claudii et Neronis annos atque illum Galbae et Othonis et Vitellii longum et unum annum ac sextam iam huius principatus stationem, qua Vesp. remp. fovet.

III. In verbis.

23\. Nam et te — video — imitantem et vos ita — miscetis, ea electio inventionis, is ordo rerum, ea quotiens causa poscit, ubertas, ea quotiens permittitur brevitas, is —, ea — (sc. est), sic exprimitis a., sic libert. temp., ut —.

6\. quod gaudium consurgendi —! coire populum!

IV. In substantivis et adiectivis.

15\. Concentu et clamoribus. 22 usu et experimentis.
29\. ambitione salutationum et inlecebris adulationis.
31\. de bonis ac malis, de honesto et turpi, de iusto et iniusto.
1\. priora saecula — floruerint, nostra p. aetas deserta.
1\. nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret.
9\. per omnes dies, magna noctium parte.
30\. dialecticae subtilitatem — moralis partis utilitatem — rerum motus causasque. 10 cothurnum vestrum — heroici carminis sonum — lyricorum iucunditatem et elegorum lascivias et iamborum amaritudinem et epigrammatum lusus. 19 longa principiorum praeparatio et narrationis alte repetita series et multarum divisionum ostentatio et mille argumentorum gradus. 40 alumna licentiae —, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine severitate, contumax, temeraria, adrogans.
38\. longa temporum quies et continuum populi otium et adsidua senatus tranquillitas et maxima (sic Periz.: al. maximi, al. maxime; fortasse scrib. mascula, i. e. adducta, vel meditata) principis disciplina.

NOMINA PROPRIA.

I. Gentis nomen cognomini propositum.

1. Iuste Fabi. 20 Turpionis Ambivii. Cfr. B. 117. Cic. Lael. ed. Seyffert 260.

II. Nomen proprium pro pronomine positum.

3. Leges (inquit Maternus) quid Maternus sibi debuerit — formavi.
H. 2, 21 m. praegravem se Neroni fuisse (ait Otho) — occidi Othonem posse.
H. 2, 47 ne plus quam semel certemus penes me exemplum erit: hinc Othonem posteritas aestimet.
H. 2, 77 numeremur: ne Mucianum (i. e. me) socium spreveris.
A. 1, 59 f. sibi —. se —. Arminium potius — quam Segestem — sequerentur.

III. Pluralis nom. propr.

21. Videtur inter Menenios et Appios studuisse. 37 Lentulos et Metellos et Lucullos et Curiones.
H. 4, 8 m. Catonibus et Brutis aequaretur Helvidius.
A. 16, 22 ista secta Tuberones et Favonios — genuit; frustra Cassium amovisti, si gliscere et vigere Brutorum aemulos passurus es.
H. 1, 37 Polycliti et Vatinii et Aegiali perierunt.
H. 2, 95 Polyclitos et Patrobios et vetera (cetera?) odiorum nomina aequabat.
Cfr. Ruddimann. Inst. ed. Stallb. 1, 139. Ramshorn. §. 203, p. 966. Krügeri Gram. L. p. 535.

AMPLIFICATIO MEMBRORUM.

Cfr. Naeg. p. 492 sq.

A. ORATIO BIMEMBRIS.

8. Numen et caelestis vis. 8 paupertas et angustiae rerum.
31. neque sapientem — neque Stoicorum civem aliquem (ex coni. Haasei).
20. iuvenes et in ipso studiorum iucude positi.
39. curam et diligentis stili anxietatem.
Ag. 6 ludos et inania honoris.
Ag. 18 per ostentationem et officiorum ambitum.
Ag. 43 vulgus quoque et hic aliud agens populus.
Ag. 33 agmina et armorum fulgores.
Ag. 44 per intervalla ac spiramenta temporum.
G. 16 picturam et lineamenta colorum.
G. 24 inter gladios se atque infestas frameas.
G. 29 honos et antiquae societatis insigne.
G. 43 f. formidine et umbra feralis exercitus.
G. 43 nulla simulacra, nulla peregrinae superstitionis vestigia.
H. 4 32 m. Treveri ceteraeque servientium animae.
20. vulgus quoque adsistentium et adfluens et vagus auditor.
29. histrionalis favor et gladiatorum equorumqne studia.
3. tot amicorum causae, tot colon. et munic. clientelae.
14. secretum consilium et causae alicuius meditationem.
16. ad naturam saeculorum ac respectum immensi huius aevi.
Ag. 5 summa rerum et recuperatae provinciae gloria.
Ag. 29 omnis iuventus et quibus cruda ac viridis senectus.
Ag. 45 obsessam curiam et clausum armis senatum.
H. 1, 25 memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae.
H. 3, 68 Romanum principem et generis humani paulo ante dominum.
A. 3, 59 insolentiam sententiae aureasque litteras contra patrium morem.
G. 1 latos sinus et insularum immensa spatia.
1. percontationi tuae respondere et tam magnae quaestionis pondus excipere.
22. magis profecerat usuque et experimentis didicerat.
Ag. 18 probare exemplum ac recentis legati animum opperiri.
G. 28 f. per commercia venundatos et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos.
12. in illa casta et nullis contacta vitiis pectora.
28. integra et nullis pravitatibus — detorta natura.
Ag. 16 innocens B. et nullis delictis invisus.
Ag. 16 segnior et nullis castrorum experimentis.
G. 10 candidi et nullo mortali opere contacti.
G. 28 promiscuas adhuc et nulla regnorum potentia divisas.
H. 4, 42 m. ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus expertum.
H. 1, 32 forte magis et nullo adhuc consilio.
A. 2, 25 f. invictos et nullis casibus superabiles Romanos.
A. 3, 37 solus et nullis voluptatibus avocatus.
A. 4, 11 adversum unicum et nullius ante flagitii compertum.
A. 15, 43 f. patulam latitudinem et nulla umbra defensam.
A. 13, 47 f. despecta et nullius ausi capax.
Ag. 40 brevi osculo et nullo sermone. H. 2, 32 clausam Alpibus et nullo maris subsidio.
A. 4, 11 sua manu et nullo ad paenitendum regressu.
32. circumcisa et amputata, sine apparatu, sine honore, p. d. sine ingenuitate.

40. sine obsequio, sine severitate, contumax, temeraria, adrogans.
G. 35 sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique.
H. 1, 9 senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate.
12. felix illud et, ut more nostro loquar, aureum saeculum.
G. 2 immensus ultra utque sic dixerim adversus Oceanus.
41. optimi et in quantum opus est disertissimi viri.
2. Secundo purus et pressus et in quantum satis erat profluens sermo non defuit.
A. 13, 3 f. Augusto prompta ac profluens, quae deceret principem, eloquentia fuit.
6. illa secretiora et tantum ipsis orantibus nota.
H. 2, 45 expeditis et tantum ad proelium egressis.
G. 4 f. magna corpora et tantum ad impetum valida.
G. 29 exempti oneribus et conlationibus et tantum in usum proeliorum sepositi.
16. veteres et olim natos.
24. more veteri et a vestris philosophis saepe celebrato.
G. 5 f. pecuniam veterem et diu notam. G. 41 inclutum et notum olim.
Ag. 14 vetere ac iam pridem recepta populi R. consuetudine.
H. 2, 38 vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido.
A. 13, 19 f. vetera et saepius iam audita.
A. 15, 5 vetus et penitus infixum.
G. 2 f. vocabulum recens et nuper additum.
G. 13 robustioribus ac iam pridem probatis.
A. 4, 43 novo ac tum primum audito crimine.
5. inexercitatam et eiusmodi certaminum rudem sapientiam.
37. inertes et non suffecturi honoribus.
H. 1, 88 segnis et oblita bellorum nobilitas.
A. 3, 46 inconditi ac militiae nescii oppidani.
A. 3, 33 m. imbecillum et imparem laboribus sexum.
14. audentior et poetarum quam oratorum similior.
8. clariora et ad demonstrandam eloq. utilitatem illustriora.
27. mitior et eloquentiae temp. nostr. minus iratus.
35. leviores et minus prudentiae exigentes.
G. 39 ut minor et potestatem numinis prae se ferens.
10. privatas et nostri saeculi controversias.
16. perquam breve et in proximo est.
20. inlustre et dignum memoria.
Ag. 5 exercitatior magisque in ambiguo fuit.
Ag. 6 dives ac parata peccantibus.
Ag. 10 pigrum et grave remigantibus.
H. 3, 70 privato et omnem principatus speciem vitanti.
16. magnam et dignam tractatu quaestionem.
7. negotiosos et rebus intentos.
31. fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis.
41. non emendatae nec usque ad votum compositae civitatis.
41. invidiosis et excedentibus modum defensionibus.
10. immanes illos et ad pugnam natos lacertos.
31. aptos et in omnem disputationem paratos locos.
A. 11, 18 f. intentumque et magnis delictis inexorabilem.
H. 3, 78 ficta haec et in gratiam Muciani composita.
A. 11, 11 f. fabulosa et externis miraculis adsimilata.
A. 6, 28 f. incerta et fabulosis aucta. Ag. 39 fortissimos ac longa pace exploratos.
Ag. 33 laetum et vix munimentis coercitum militem.
A. 15, 35 f. sontem et defensioni merito diffisum.
A. 15, 44 f. sontes et novissima exempla meritos.
A. 15, 54 maestus et magnae cogitationis manifestus.
A. 15, 59 degenerem et sola corporis fama commendatum.
7. homo novus et in civitate minime favorabili natus.
12. usus recens et ex malis moribus natus.
31. parato omni instrumento et ad omnem usum reposito.
36. mixtis omnibus et uno moderatore carentibus.
10. personam notabilem et cum auctoritate dicturam.
A. 1, 28 noctem minacem et in scelus erupturam.
39. adstricti et velut inclusi.
14. concitatus et velut instinctus.
5. securus et velut perpetua potentia ac potestate munitus.
7. requirunt ac velut agnoscere concupiscunt.
17. agnoscere ac velut coniungere et copulare.
26. nominare et velut in aciem educere.
33. incohasse tantum et velut vestigia ac lineamenta quaedam ostendisse.
H. 3, 73 segnis et veluti captus animi.
H. 3, 75 f. placatus ac velut vicem reddens.
A. 2, 38 m. vim in me transicere ac velut perfringere aerarium.
A. 3, 53 viderem eos ac velut deprenderem.
Ag. 44 f. continuo et velut uno ictu.
G. 43 novum ac velut infernum adspectum.
A. 12, 7 f. adductum et quasi virile servitium.

B. ORATIO TRIMEMBRIS.

12. Orphea et Linum ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem.
G. 12 vehiculum et vestes et, si credere velis, numen ipsum.
12. nemora vero et luci et secretum ipsum, quod A. increpat.
G. 9 lucos ac nemora consecrant deorumque nominibus adpellant secretum illud, quod —.
Ag. 31 f. et longinquitas et secretum ipsum, quo —.
Ag. 6 quaesturam ac tribunatum plebis atque ipsum etiam tribunatus annum.

10. in forum et ad causas et ad vera proelia.
Ag. 25 pedes equesque et nauticus miles.
H. 5, 17 captivitatem clademque et dira omnia.
A. 11, 18 f. stationes, vigiliae, diurna nocturnaque munia.
11. comitatus istos et egressus aut frequentiam salutationum.
Ag. 21 porticus et balnea et conviviorum elegantiam.
H. 1, 30 stupra et comissationes et feminarum coetus.
H. 2, 76 f. popinis et comissationibus et principis imitatione.
H. 4, 22 f. virgas et secures et dominorum ingenia.
H. 3, 2 circo quoque ac theatris et amoenitate urbis.
H. 1, 84 domibus et tectis et congestu lapidum.
H. 3, 63 salutem et pecuniam et secreta Campaniae.
H. 3, 66 pecuniam et familiam et beatos Campaniae sinus.
H. 4, 44 dolore iraque et priorum temporum necessitatibus.
13. a sollicitudinibus et curis et necessitate quotidie aliquid contra animum faciendi.
9. aut amicitiam — aut clientelam aut mansurum in animo cuiusquam beneficium.
6. veteres et senes et totius orbis gratia subnixos.
2. fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotae dictionis.
Ag. 13 delectum ac tributa et iniuncta imperii munera.
Ag. 41 vigorem et constantiam et expertum belli animum.
G. 37 molem manusque gentis et tam magni exitus fidem.
H. 1, 18 tonitrua et fulgura et caelestes minae ultra solitum.
H. 4, 73 f. libido atque avaritia et mutandae sedis amor.
H. 4, 17 f. servirent Syria Asiaque et suetus regibus Oriens.
H. 4, 58 super arma et viros et egregia castrorum munimenta.
H. 3, 41 vis et pecunia et ruentis fortunae novissima libido.
H. 3, 25 miraculum et questus et saevissimi belli exsecratio.
H. 4, 32 m. necem fratris et vincula mea et saevissimas huius exercitus voces.
H. 3, 68 fratremque et coniugem et innoxiam liberorum aetatem.
A. 2, 14 pila et gladios et haerentia corpori tegmina.
A. 15, 6 f. tributa ac leges et pro umbra regis Romanum ius.
30. infinitus labor et quotidiana meditatio et in omni genere studiorum adsiduae exercitationes.
G. 33 seu superbiae odio, seu praedae dulcedine, seu favore quodam erga nos deorum.
G. 8 constantia precum et obiectu pectorum et monstrata cominus captivitate.
H. 1, 84 f. aeternitas rerum et pax gentium et mea cum vestra salus.
20. aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore et cultu descriptionum.
10. necessitudine officii aut fide advocationis aut fortuitae et subitae dictionis impetu.
G. 2 m. informem terris, asperam caelo, tristem cultu adspectuque.
A. 4, 46 f. ferrum et iuventutem et promptum libertati aut ad mortem animum.
H. 3, 17 f. spoliare, capere, arma, equosque abripere. H. 2, 56 spoliare, rapere, vi et stupris polluere. A. 13, 3 f. caelare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere.
39. clientelae quoque ac tribus et municipiorum etiam legationes ac pars Italiae.
5. vel ad utilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam inlustrius.
H. 2, 76 non adversus divi Augusti acerrimum mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Gai quidem aut Claudii vel Neronis fundatam longo imperio domum.
18. mitior et dulcior et in verbis magis elaboratus.
18. inflatus et tumens nec satis pressus.
18. supra modum exsultans et superfluens et parum antiquus.
Ag. 9 secura et obtusior et plura manu agens.
Ag. 21 dispersi ac rudes eoque in bella faciles.
G. 12 ignavos et imbelles et corpore infames.
H. 2, 29 deformis et flens et praeter spem incolumis.
28. sincera et integra et nullis pravitatibus detorta — natura.
H. 4, 64 sincerus et integer et servitutis oblitus populus.
G. 4 propriam et sinceram et tantum sui similem gentem.
H. 3, 39 f. sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris.
37. altior et excelsior et illis nobilitata discriminibus.
31. fusa et aequabilis et ex communibus ducta sensibus.
30. adstrictum et conlectum et singula statim concludens.
30. pulchre et ornate et ad persuadendum apte.
Ag. 31 integri et indomiti et in libertatem, non in paenitentiam bellaturi (ex mea coni., Codd. laturi).
H. 4, 2 f. tristes et truces et adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles.
H. 2, 68 omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac bacchanalibus quam disciplinae et castris propriora.
25. adstrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Caesar, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero.
18. sic Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior et uberior, sic Graccho politior et ornatior Crassus,

sic utroque distinctior et urbanior Cicero, Cicerone mitior Corvinus et dulcior et in verbis magis elaboratus.

37. Lentulos et Metellos et Lucullos et Curiones et ceteram procerum manum.
H. 1, 87 Penninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus.
A. 1, 55 m. suasitque Varo, ut se et Arminium et ceteros proceres vinciret.

25. et invidere et livere et ceteris humanae infirmitatis vitiis affici.
Ag. 12 oleam vitemque et cetera calidioribus terris oriri sueta.
Ag. 32 tributa et metalla et ceterae servientium poenae.
H. 4, 14 m. iniurias et raptus et cetera servitii mala.
H. 5, 25 respicerent Raetos Noricosque et ceterorum onera sociorum.
H. 4, 74 sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala.
H. 5, 17 f. saxis glandibusque et ceteris missilibus.
H. 4, 26 f. muniendo vallandoque et ceteris belli meditamentis.
H. 3, 20 secures dolabrasque et cetera expugnandis urbibus.
A. 13, 6 proelia quoque et oppugnationes urbium et cetera belli.
A. 14, 3 f. templum et aras et cetera ostentandae pietati.
H. 4, 60 iumentis equisque et ceteris animalibus.
H. 2, 71 histrionibus et spadonum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio.
A. 11, 6 Suillius et Cossutianus et ceteri, qui —. A. 15, 53 tribuni et centuriones et ceterorum, ut quisque —. A. 15, 55 urgens periculum, graves coniuratos et cetera, quae —.

21. (orationes) aut Caesaris pro D. S. aut Bruti pro D. r. ceterosque eiusdem lentitudinis ac leporis libros.
H. 2, 16 Corsicam ac Sardiniam ceterasque proximi maris insulas.
A. 4, 9 Sabina nobilitas, Attus Clausus ceteraeque Claudiorum effigies.

H. 4, 70 non Treveri neque Lingones ceteraeve rebellium civitates.
H. 1, 22 adulteria, matrimonia ceterasque regnorum libidines.
H. 3, 49 avaritiam, superbiam ceteraque occulta mala.
H. 4, 5 potentiam, nobilitatem ceteraque extra animum.
H. 4, 10 Priscus et Marcellus ceterique. A. 2, 74 Vitellio ac Veranio ceterisque, qui —.
A. 1, 7 m. excubiae, arma, cetera aulae.
A. 2, 73 clementia, temperantia, ceteris bonis artibus.
A. 16, 26 m. in coniugem, in familiam, in cetera pignora eius.
H. 1, 47 tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores.
H. 2, 80 Caesarem et Augustum et omnia principatus vocabula.
H. 2, 5 m. magnificentia et opes et cuncta privatum modum supergressa.
A. 13, 57 m. equi, viri, cuncta victa.
H. 1, 51 m. Sequanis Aeduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi.
Ag. 12 f. aurum et argentum et alia metalla.
A. 1, 20 ob itinera et pontes et alios usus.
H. 3, 8 f. incruentam et sine luctu victoriam et alia huiuscemodi.
H. 3, 52 aquilas signaque et quidquid Veronae militum foret.
H. 2, 6 f. Cappadocia Pontusque et quidquid castrorum Armeniis praetenditur.
A. 14, 3 veneno an ferro vel qua alia vi.
A. 14, 5 f. contis et remis et quae fors obtulerat navalibus telis.
H. 2, 49 Bedriaci Placentiae aliisque in castris.
A. 3, 31 Scaurus et Arruntius aliique Sullae propinqui.
A. 4, 55 Persi et Aristonici aliorumque regum.
A. 2, 9 f. torquem et coronam aliaque militaria dona.
A. 3, 2 vestem, odores aliaque funerum solemnia.
A. 3, 57 templa et arcus aliaque solita.
A. 3, 27 m. apiscendi inlicitos honores aut pellendi claros viros aliaque ob prava.
A. 13, 13 libertam aemulam, nurum ancillam aliaque eundem in modum.

GRADATIO.

30. Ex multa eruditione et plurimis artibus et omnium rerum scientia.

34. magnus ex hoc usus, multum constantiae, plurimum iudicii.

32. olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu — nunc — sine apparatu, sine honore, paene dixerim, sine ingenuitate quasi una ex sordidissimis artificiis.

H. 3, 60 f. maiora illis praemia et multo maximum decus.

Ag. 41 causa periculi — infensus virtutibus princeps, et gloria viri ac, pessimum inimicorum genus, laudantes.

CHIASMUS.

Cfr. Reisig-Haase 819. 833. (Cic. Sall.) Naeg. 463 sq. Cic. Lael. ed. Seyffert. 149 f. 152 m. Krueger. 953. 939.

26. Crassi maturitatem quam calamistros Maecenatis.
5. salutem periclitantibus, inimicis metum. 29 non severitate disciplinae nec ingenii experimento.
40. comes seditionum, effrenati populi incitamentum.
10. fide advocationis aut fortuitae — dictionis impetu.
Ag. 13 consilium Augustus vocabat, Tiberius praeceptum.
Ag. 45 non vitae tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis.
G. 11 auctoritate suadendi magis quam iubendi potestate.
H. 1, 83 m. ratio rerum aut occasionum velocitas.
A. 1, 10 Pausam venenum, sui milites Hirtium (abstulerant).
A. 1, 72 proditione exercitum aut plebem seditionibus.
H. 5, 25 honestius principes Romanorum quam Germanorum feminas tolerari.
H. 2, 8 f. rerum novarum cupidine et odio praesentium.
A. 15, 48 gravitas morum aut voluptatum parsimonia.
H. 2, 12 f. securitate pacis et belli malo.
G. 7 f. unde feminarum ululatus, unde vagitus infantium.
H. 4, 17 f. nec Vitellium principem, sed Caesarem Augustum.
7. vulgus qu. imperitum et tunicatus hic populus.
5. non gladius in acie firmius munimentum quam periclitanti eloquentia.
20. varietate eruditionis et lepore urbanitatis et ipsarum virium robore.
Ag. 25 paratu magno, maiore fama.
H. 1, 44 munimentum ad praesens, in posterum ultionem.
A. 3, 4 miles cum armis, sine insignibus magistratus.
8. causis forensibus et oratorio studio.
12. gloria maior aut augustior honor.
H. 1, 3 propinqui audentes, constantes generi.
H. 1, 35 nimii verbis, linguae feroces.
H. 3, 53 immodicus linguae et obsequii insolens.
A. 1, 2 tuta et praesentia quam vetera et periculosa mallent.
A. 2, 5 opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. A. 14, 33 uberrimum spolianti et defendentibus intutum.
A. 2, 6 velis habiles, citae remis.
A. 5, 6 ob metum paucae, plures adsuetudine. A. 2, 46 m. integrum adv. R. bellum an pacem incruentam.
A. 14, 53 m. gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdedisti.
H. 3, 32 adloquitur magnifice victores, victos clementer.
A. 2, 55 quae in Macedones improspere, violenter in suos fecisset.
H. 5, 25 f. bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur.
A. 1, 84 fortissimus in ipso discrimine qui ante discrimen quietissimus.
41. vitas vestras ac vestra tempora (ex mea coni.; Periz. ac vestra; Farnes. ac vestras).
6. omnibus prope diebus ac prope omnibus horis.
Ag. 41 f. simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum.
H. 1, 30 ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt.
A. 16, 22 hinc uni incolumitas tua, tuae artes sine honore.
40. Rhodii quidam, plurimi Athenienses.
A. 2, 23 omne dehinc caelum et mare omne.
H. 1, 50 f. bellum aliud atque alias clades horrebant. H. 3, 24 f. vos quis alius imperator, quae castra alia excipient?
H. 1, 2 alii sacerdotia, procurationes alii.
A. 15, 71 alius filio, fratre alius aut propinquo aut amico interfectis.
A. 14, 40 insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audacia.
A. 4, 62 hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari.
Ag. 13 tres Batavorum cohortes ac Tungrorum duas.
(A. 14, 26 f. tres sociorum cohortes duaeque equitum alae.)
A. 12, 1 huc modo, modo illuc.
11. detrectaret poetas atque carminum studium prosterneret.
22. sic exprimitis adfectum, sic libertatem temperatis.
10. probata sit fides et libertas excusata.
G. 13 expetuntur legationibus et muneribus ornantur.
A. 2, 78 desertores — componit, armat lixas. Ag. 30 f. postquam — defuere terrae, et mare perscrutantur.
37. melius frui pace, quam bello vexari.
10. oblectare otium et nomen inserere f.
H. 2, 31 f. trahi bellum an fortunam experiri placeret. (H. 2, 12 f. securitate pacis et belli malo.)
Ag. 12 f. facilius crediderim naturam margaritis deesse quam nobis avaritiam.
37. expilatis sociis et civibus trucidatis.
9. deserenda officia, in nemora — recedendum est.
30. nec in auctoribus cognoscendis nec in evolvenda antiquitate.

A. 14, 27 neque coniugiis suscipiendis, neque alendis liberis.
21. bonus sanguis implet membra et exsurgit toris ipsosque nervos rubor tegit et decor commendat.
22. fugitet i. scurrilitatem, variet compositionem nec o. clausulas eodem modo determinet.
32. ignorent leges, non teneant senatus consulta, ius civ. ultro derideant, praecepta pr. p. reformident.
H. 2, 76 f. spargit legiones, armat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat.

CONLOCATIO VOCABULORUM.

40. Nec tanti reipublicae Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur et leges.
Ag. 14 recepta populi R. consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis et reges.
Cfr. qui exemplum invenit, Hofmann-Peerlkamp.
15. concentu scholasticorum et clamoribus.
41. minor oratorum obscuriorque gloria.
Ag. 1 ignorantiam recti et invidiam.
H. 3, 85 pro adultero libido reginae et saevitia.
25. non est oratorum vitium sed hominum.
H. 5, 13 maior vitae metus quam mortis.
10. pretium omnes laboris sui fatentur.
Ag. 32 nostris illi dissensionibus clari — vertunt.
G. 3 nec tam vocis ille quam virtutis concentus.
22. firmus sane paries et duraturus.
A. 6, 22 f. antiqua aetas et nostra. H. 1, 52 f. precarium seni imperium et brevi transiturum.
H. 4, 80 favore militum anxius et superbia viri.
H. 3, 8 m. ignara Vespasiano aut vetita.
H. 2, 32 f. corpora militum aut Italiae sueta aut aestibus.
6. libero et ingenuo animo et ad voluptas hon. nato.
6. vulgata dicentium gaudia et imper. q. oculis exposita.
H. 3, 41 neque ad fallendum aptus numerus neque ad penetrandum.
H. 3, 28 fesso milite et velut inritus exhortationes abnuenti.
12. casta et nullis contacta vitiis pectora.
31. aequalis et ex communibus ducta sensibus oratio.
37. illis nobilitata discriminibus.
H. 5, 25 ceterorum onera nociorum. A. 46 f. tuis ipse moribus.
27. quibus gradibus fracta sit et deminuta eloquentia.
10. et probata sit fides et libertas excusata.
Ag. 3 hic liber — professione pietatis aut laudatus erit aut excusatus. cfr. Peerlk.
Ag. 43 aut lactatus est aut statim oblitus.
17. intulerit ictus et exciperet.
H. 1, 47 m. omisisset offensas an distulisset.
G. 11 aut inchoatur luna aut impletur.
Ag. 33 m. inventa Britannia et subacta.
H. 3, 9 f. aut eonrumperet hostem aut terreret.
A. 16, 24 tentaretne defensionem an sperneret.
A. 13, 12 f. qui attulissent salutem et qui accepissent.
34. sive accusationem susceperat sive defensionem.
Ag. 42 nec Agricolae consilium deerat nec Domitiano exemplum.
7. et recta indoles est et bona spes sui?
9. ad hunc S. recurret aut ad te, M.
22. verbis delectum adhibuit et compositioni artem.
29. impudentia inrepit et sui alienique contemptus.
29. neque modestiae parvulos adsuefaciunt, sed lasciviae et d.
13. nec imperantibus umquam satis servi videntur nec nobis satis liberi.
H. 1, 16 f. qui nec totam servitutem pati possunt nec totam libertatem.
A. 15, 44 f. laniatu canum interirent aut crucibus adfixi.
H. 4, 83 f. eandem civitatem et furere crederes et lascivire.
Cfr. Curtius 3, 1, 7 intueri iubent ac nuntiare. Muetzell. p. 10. 959.
2. contemnebat potius litteras quam nesciebat.
Ag. 7 videri invenisse bonos quam fecisse.
Ag. 13 potest videri ostendisse posteris, non tradidisse.
13. pro memoria nec consulat quisquam nec roget.
32. interesse, possideat quis quae profert an mutuetur.
H. 3, 66 f. noviss. spiritum per ludibrium et c. effundant, an per virtutem.
A. 14, 35 vincendum illa acie vel cadendum esse.
Ag. 32 aut nulla plerisque patria aut alia est.
13. dulces, ut Vergilius ait, Musae. 35 cludere, ut ait Cicero, ludum impudentiae. cfr. Zumpt § 802.
3. 5. 16. inquit Aper 5. 14. 16 i. Secundus 16. 27 (bis) 42 i. Maternus.
3. tum Sec. — i. 11. 33 et Mat. — i. 16 et Messala — i.
A. 16, 9 suadentique animum quidem — destinatum, ait, sed —.
6. accuratam meditatamque profert orationem. 9 ad null. cert. et solidam pervenit frugem.
9. suam experiri liberalitatem. 20 Ambivii exprimere gestus velit.
10. o. oblectare et nomen inserere possunt famae. 9. beatissimus recitationem eius eventus prosequatur.
H. 3, 13 vinctas manus et capta traderent arma.
H. 3, 16 vacuum medio relinquit iter.
H. 3, 20 Antonius inserens se manipulis — neque pretium eripere tam bene meritis adfirmabat.
H. 3, 16 magno animo capesserent pugnam.
4. frequens et adsidua nobis contentio. 9 defensus et tibi obligatus.

11. si quid in nobis notitiae ac n. est. 17 et Corvinum ab illis et Asinium audiri potuisse. 21 nec voluntatem ei, —, sed ingenium ac v. defuisse.
H. 1, 38 nec ad bellum vos nec ad periculum voco.
G. 37 f. in suis eos sedibus perculerunt. A. 14, 62 f. magna ei praemia — promittis.
H. 2, 100 f. eadem illos pravitas implevit. A. 2, 63 tutam ei honoratamque sedem in Italia fore.
H. 4, 21 neque proditoris neque hostium se consiliis uti. Ag. 30 magnus mihi animus est.
A. 31 liberos cuique et propinquos suos.
9. aliquid elaborare et efficere.
11. efficere aliquid et eniti.
G. 8 f. sanctum aliquid et providum.
40. donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio.
H. 3, 17 nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis aut fortissimi militis officium omisit.
G. 10 nulla de eadem re in eundem diem consultatio.
4. patrocinium defendendae adversus te poeticae exerceo.
5. alteram apud eos partem gratia praevalere.
6. quae in publico species, quae in iudiciis veneratio!
7. huius quantul. in dicendo facultatis. 8 minimum inter tot ac tanta locum.
12. sedente ante ostium litigatore. 13 auditis in theatro Vergilii versibus.
16. nostram pro antiquorum laude concordiam. 41 multis apud populum contionibus — longis in senatu sententiis. 34 magnus ex hoc usus.
20. quinque in Verrem libros. 39 unus inter haec dicenti aut alter adsistit.
34. principem in civitate locum obtinebat.
A. 3, 75 principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus.
G. 2 unum apud illos memoriae et annal. genus est.
G. 13 primus apud principem suum locus.
H. 2, 76 f. tua ante omnes experientia. H. 3, 6 secretis apud Neronem sermonibus — criminatus.
H. 2, 101 lubrica ad mutandam fidem classe ob memoriam recentis pro Othone militiae.
H. 3, 18 laeto inter initia equitum suorum proelio. cfr. Roth. E. 239.
12. fabulosa nimis et composita.
Ag. 3 ingenia — oppresseris facilius quam revocaveris.
H. 3, 40 f. nec ausus est satis nec providit.
Cfr. Adv. et Coni.

METONYMIA.

I. Singularis metonymicus.

Cfr. Roth. Exc. 117.

2. ingenia fori (Meister der gerichtl. Beredsamkeit). 3. cura (Arbeit, Ausarbeitung, Schrift). 4. contentio (Streitsache). 6. audaciae (Wagestück) iucunditas. 8. principes in amicitia Caesaris (die ersten unter den Vertrauten). 9. Vespasiani liberalitas (Geschenk). 12. saeculum oratorum et criminum (Schuldiger) inops. 36. eloquentiam (Redner) magnus cumulare praemiis. 38. eloquentiam illud forum magis exercebat. 41. clementia cognoscentis (Gnadenact des Richters).

G. 14 expectare annum. Ag. 31 annus (Jahresertrag). H. 3, 51 hasta saevire (Versteigerung). H. 4, 9 m. in audacia (Wagestück) spem. H. 2, 42 falsum gaudium (Freudenbotschaft). H. 5, 22 quietem (Schlaf) turbarent. A. 2, 14 laetam quietem (Traumbild). A. 2, 29 vox (Vertheidigung). G. 26 fenus (Wucher). A. 4, 10 venenum (Vergiftungsversuch). Ag. 20 modestiam (die Braven) laudare, disiectos coercere. H. 1, 2 plenum exsiliis (Verbannten) mare. A. 2, 13 matrimonia (Frauen).

II. Pluralis metonymicus.

Cfr. Roth. Exc. 111. B. 8. 360.

3. clientelae. 4. advocationes. 5. amicitiae — necessitudines. 6. 11. comitatus — egressus. 9. utilitates. 10. elegorum lasciviae — epigrammatum lusus. 13. sollicitudines. 21. cogitationes — occupationes. 22. usus. 28. remissiones lususque — educationes — pravitates. 29. salutationes. 39. probationes. 39. inimicitiae.

III. Temporis prosopopoeia.

Cfr. B. Prol. 99.

1. priora saecula — oratorum ingeniis gloriaque floruerint. 2. nostra qu. civitas, donec —, tulit — valentiorem eloq. 12. aureum saeculum — abundabat.

ADIECTIVA.

I. Adiectiva cum substantivis coniuncta genetivorum aliarumve constructionum vice funguntur.

2. ardore iuvenili. 6. extemporalis audacia. 26. histrionales modos. 29. histrionalis favor.
A. 1, 16 histrionali studio.
Cfr. B. 36. Haas. Prol. 45, adnot. 269.

II. Adiectiva poetarum more translata.

5. Bassum absolutissimum poetam. 13. famam pallentem (al. palantem) — experiar.
A. 6, 48 noctem in castris tutam ac vigilem capesserent.
Cfr. B. Prol. 98.

III. Adiectivum vi substantivi positum.

8. minimum inter tot ac tanta locum (unter so vielen und großen Vortheilen) cfr. Naeg. 120. 41. bono saeculi. 2. arcana semotae dictionis. 11. sacra studiorum. 13. in illa sacra (cfr. 12 in loca pura). 37. haec vetera.
Cfr. B. 35. Roth. Exc. 188.

IV. Adiectivum vi superlativi positum.

6. vel praecipua iucunditas. 12. inter praecipuos carminum fructus.
A. 3, 65 quod praecipuum annalium munus reor.
Cfr. B. 40. Roth. E. 214.

V. Adiectivum pro adverbio.

4. quotidianum — patrocinium exerceo. 7. non eum diem laetiorem egi.
H. 3, 38 m. laetos dies ageret. H. 2, 2 laetam voluptatibus adulescentiam egit.
Cfr. B. 37. Roth. E. 203.

PARS GRAMMATICA.

DECLINATIO et CONIUGATIO.

31. est — materia. Ag. 10. G. 14. H. 1, 6 f.; 66 f. 89 f.; materies. H. 1, 51 f. A. 1, 32; 5, 4.
35. materiae — adhibeatur. A. 1, 35 pabuli, materiae, lignorum.
3. 37. 37. materiam. Ag. 46. H. 1, 1; 4, 4. A. 11, 5; materiem. A. 1, 76. 2, 26. 3, 31. 4, 59. 6, 28. 12, 22. 13, 49.
36. materia alitur. G. 16. 45. H. 2, 30 f.
35. materiarum. H. 5, 20 caedendis materiis operatum. H. 4, 23 m. struere materias. H. 5, 5 imagines mortalibus materiis — effingunt. Cfr. Bach. 21. Pabst. 10. Bött. 231 (Heteroclita).
12. loca pura. 22 locos laetiores. 31 aptos — locos. H. 2, 70 m. pugnae locos.
  Alia plura Bött. 232 (Heterogenea).
8. domos (i. e. aedificia). Ag. 15. 21. 33. G. 46. H. 1, 81. 85. 2, 92. 3, 13. 33. 84. 86. 4, 42. A. 1, 73. 4, 14. 13, 54. 15, 58; polluere hospitum domus (i. e. familias). H. 3, 41.
  Cfr. Ritter ad Agr. 21.
3. Medeam — Thyestem (Periz.; — en F.) G. 3 Ulixem. Alia plura exempla congessit Bött. 13 (Acc.).
31. Plato. 9 Agamemnon — Iason. A. 3, 26 f. Solo. A. Bach. Prol. 18.
31. Xenophon. A. 6, 42 Ctesiphon. A. Bach. ibid.
12. Orphea. 30. 35 rhetoras. A. 2, 55; 5, 10 Cycladas. A. Bach. ibid.
12. honor. Ag. 21 f. H. 4, 40. A. 1, 73; 3, 31; honos. Ag. 46. G. 13. 29. 44. A. 15, 74. Cfr. Bött. 234.
26. plus vis quam sanguinis. Cfr. Bach. 20. Orell. et Pabst. ad h. l. Bött. 146 (Defect.). Vossii Aristarch. III. 48, p. 531 ed. Foertsch.
10. ingentis. 10 ludicras — artis. 13 illosque fontis. 26 plurisque.
  G. 2. pluris deo ortos plurisque —. A. Bach. ibid. Bött. 13.
11. auspicatus sum. A. 4, 36 auspicandi gratia; passive. H. 1, 84; 3, 72. Cfr. Bach. 24.
25. fatetur (passive?). Cfr. Doed. 158.
25. radiantur (deponens). Cfr. Bach. 24.
24. immutare. 34 parabatur (reflexive). Sil. Ital. 12, 585 sq. iam vos — ad nobile letum exspectant — mortique parantur. A. 1, 14 misceri voluptatibus vulgi.
  G. 38 f. ut hostium oculis ornantur.
10. 32 videris. 33 videaris. 15 verebaris. 27 loquaris. G. 37 metiaris. Cfr. Reisig. Haase 242. Pabst. 41.
2. recitaverat. 2 cogitasset. A. 4, 28 cogitasse. Cfr. Pabst. 5. 6.
2. venerunt. 7 attigerunt. 8 dederunt, cet. Cfr. Reisig. Haase 224. Pabst. 7. Ag. 6 vixeruntque; alia.

USUS GENETIVI.

I. Genetivus, qui dicitur obiectivus.

13. memoria mei. 41 obsequium regentis (Gehorsam gegen die Regierung). A. B. 209. Naeg. 331.
  A. 1, 43 m. tui memoria.
4. desidiam advocationum. 33 desidia — adversus studia. (28 desidia iuventutis. Gen. subi.)
  G. 45 omnium (gegen Alles) tutela (Amulet). G. 46 ferarum imbriumque suffugium. A. 2, 22 omnium veniam.
  H. 2, 92 ius libertorum, i. e. imperium in libertos. A. 11, 33 ius militum, i. e. in milites.

II. Genetivus adiectivi fungitur vice.

32. ius civitatis. (Cic. civitas; ius civile.)
  A. 4, 13 iure civium, i. e. civile.
  H. 4, 4 bello civium (ex coni. Bachii, Ma. civilium). A. 4, 44 civili bello.
  H. 3, 55 Latium. A. 15, 32 ius Latii (Cic. Latinitas).
  H. 3, 81 virgines Vestales — virgines. A. 1, 8 virgines Vestae.
  H. 3, 42. 3, 52 Apennini iuga. H. 3, 2 Illyrici mare.

H. 1, 41 Curti lacus. H. 2, 55 lacus Curti. H. 2, 89 pons Mulvi. A. 1, 8. 3, 4 campus Martis. A. 1, 15 campus.

III. Genetivus obiecti et subiecti mixtus.

5. aliorum perfugio et tutela. Cfr. Pabst. 22.

IV. Genetivi subiuncti.

34. habebant — ipsius populi divers. aurium copiam.
H. 3, 10 proditionis ira militum.
A. 14, 3 pueritiae Neronis educator.
A. 6, 9 f. quotus quisque adfinitatis — tot inlustrium virorum expers.
A. 12, 26 maeror fortunae Britannici.

V. Genetivi locum dativus obtinet.

37. modum dicendo (Periz. Farnes.) sibi quisque sumebat.
A. 2, 21 f. finem belli fore. A. 2, 64 f. causas bello.
A. 2, 46 f. paci firmator.
Cfr. Roth. Exc. 149.

VERBA.

A. VIS et CONSTRUCTIO VERBORUM.

I. Verba eminenti sensu posita.

8. non minus — esse, i. e. versari, vivere. 13 nec consulat (sc. senatum), nec rogat (principem).
5. complecti provincias (sc. patrocinio).
Ag. 25 amplecti civitates sc. bello. Cfr. Ag. 17 complecti — victoria — bello.
Ag. 15 agitare inter se mala servitutis sc. sermonibus.
H. 4, 2 abstractus sc. in perniciem.
A. 6, 33 accipere sc. in civitatem.
A. 2, 14. 41 auctus sc. laetitia.
H. 2, 55 cedere sc. vita. A. 4, 38 concedere sc. vita.
A. 16, 21 concidere sc. in iudicio. A. 3, 58 ducere sc. sorte. Cfr. Doederl. Proleg.

II. Verba simplicia pro compositis.

30. oratoris vis — terminis cluditur (i. e. includitur).
G. 45 m. volucria — durescente materia cluduntur.
24. eandem sanitatem eloquentiae ferunt. *(Cic. prae se ferunt.)*
38. numerus — finiebatur (i. e. defin.).
G. 19 f. numerum liberorum finire.
19. flexisse a via. *(Cic. deflect. a via.)*
H, 2, 70 vulgus clamore et gaudio deflectere via.
1. servato ordine disputationis. *(Cic. conserv. ordine temp.)*
10. vanescere. *(Cic. evanescere.)*
Apud Tacitum: bellare (reb-), mittere (om-), noscere (cognoscere), vocare (provocare) cet.
Cfr. Doed. Proleg. et Roth. Exc. 160.
21. accusationes, quae in Vatinium scribuntur (sic Neap. et Farn., conscribuntur in Periz. et Vatic.; conrexit Lipsius „inscr." ut est c. 38).
De hac permutatione praepositionum Tacito creberrima cfr. Rothium ad Agric. p. 239.

III. Verba frequentativa.

22. fugitet. (Vatic.)
17. antiquos vocitetis. (Farn.)
25. vocitant. (Periz. Farn.)
H. 5, 2 Iudaeos vocitare.
H. 1, 13 equestri nomine Marcianum vocitabant.
H. 2, 41 clamor occurrentium, vocitantium. A. B. 498 Proleg. 59.

IV. Pleonasmus quidam verborum.

3. maturare libri huius editionem festino. 24 more saepe celebrato. 11 ingredi famam auspicatus sum. 16 incipit — exsistere. (Haase: inc. videturque exs.)
18. prae Catone Appium magis mirarentur. 18 si illud ante praedixero. 28 si prius — pauca praedixero.
A. 3, 3 m. perferre (Haase: praef.) visu non toleravit.
(Iustin. 26, 22 auspicià belli parricidio incipientes. Sueton. Calig. 54 m. initium — auspicaretur.)
G. 30 initium sedis incohant. H. 2, 79 initium imperii Alexandria coeptum est. A. 13, 10 m. ut principium anni inciperet.
A. 11, 7 m. nihil a quoquam expeti, nisi cuius fructus ante praeviderit. (Nipp.: prov.)
A. 12, 3 crebro ventitando. A. 14, 53 carmina crebrius factitare. A. 15, 51 crebro ventitabat.
Cfr. Reisig-Haase 803. Bött. Proleg. 93. (Cic.) Bach. Proleg. 54. Naeg. 290. Cic. Lael. ed. Seyffert. 535.

V. Numerus Verbi.

39. clientelae ac tribus et m. legationes ac pars Italiae periclitantibus adsisteret.
H. 1, 38 tot provinciae — tantum terrarum arceat.
A. 1, 10 milites — et Caesar abstulerat.
22. sit aurum et gemmae.
H. 1, 15 inrumpet adulatio, blanditiae, pessimum veri adfectus venenum, sua cuique utilitas.
H. 2, 78 datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.
H. 4, 42 m. te securum reliquerat exsul pater et divisa inter creditores bona. Al. B. 363.

VI. Dativus subiectivus.

4. nobis sudatum est.

32. vobis aperiri. („a" a Rhenano insertum, deest in Farnes., supersc. in Periz.)
Ag. 10 multis scriptoribus memoratus. A. 11, 29 iam mihi circa necem C. C. narratus.
G. 16 Germanorum populis urbes habitari.
G. 3 aram Ulixi consecratam.
A. 2, 7 aram Druso sitam.
A. 2, 49 f. Spei aedes Germanico sacratur.
A. 2, 50 ut — propinquis suis removeretur.
Al. B. 143.

VII. Dativus loco praepositionum.

3. historias Graecorum fabulis adgregare. *(Cic. adg. ad, in —.)*
21. bonus sanguis implet membra et exsurgit toris. (Cfr. Doed. interpr.; mihi ablat. videtur.)
H. 1, 55. 76 sacramento adigere.
H. 1, 89 tantum pacis adversa reipublicae pertinuere.
A. 14, 38 adversa pravitati ipsius, prospera ad fortunam referebat.
A. 13, 26 verberibus manus ultro intenderent.
Cfr. Doed. Proleg. et Roth. Exc. 153. 149.

B. INDICATIVI USUS.

I. Indicativus locum coniunctivi obtinet.

31. sunt apud quos — plus fidei meretur. 32 sunt aliae causae — quas — aequum est.
Ag. 28 fuere — quos inlustravit.
H. 1, 30 nec est plus quod datur.
Hor. 1, 1, 3 *sunt quos — collegisse iuvat.*
(At **coniunctivus** post vocabula: sunt qui —.)
9. ut sint, qui dignentur audire. 42 erant, de quibus — vellem.
H. 5, 2 f. sunt, qui tradant. A. 14, 59 sunt, qui ferant.
Permulta alia exempla habes in Iungclausseni Quaestione syntactica de Taciti sermonis proprietate in usurpandis verbi temporibus, modis, participiis (Kilon. 1848) p. 14.

II. Indicativus in enunciatis subiunctivis orationi obliquae insertis.

30. didicisse — hausisse: quorum copia contigerat — peragrasse.
32. dum laudo, plausisse.
A. 2, 26 relinqui — quando consultum est.
A. 3, 6 quia spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.
H. 3, 38 f. versas illuc o. mentes, dum — fovet aemulum.
H. 3, 70 m. se, — dum — proeliis — iudicatur, — mansisse in fide.
A. B. 253. 254. Iungcl. 15.

III. Indicativus post relativum pronomen positus

(ex usu Ciceronis contra morem argenteae aetatis).

5. quisquis — carminum gloriam fovet.
H. 1, 40 scelus cuius ultor est quisquis successit. (Raro **coniunctivus** usurpatur.)
10. iamb. amar. et epigr. lus. et quamcunque al. speciem habeat.
H. 1, 74 pecun. et grat. et quemcunque quietis locum legisset.
H. 1, 85 ut quemque nuntium fama attulisset.
H. 2, 86 f. quidquid usqnam aegrum foret.
Cfr. Iungcl. 13.

IV. Indicativus praeteriti in sententia conditionali.

17. si — pertraxisset, Ciceronem audire potuit.
Ag. 31 f. nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuere.
H. 1, 64 prope — exarsere, ni V. — admonuisset.
H. 4, 34 si — maturasset, solvere obsidium — potuit.
H. 3, 9 quodsi adfuisset fides aut opprimi — potuere aut — fugam conscivissent.
Cfr. B. 256. Iungcl. 9.

C. CONIUNCTIVI USUS.

I. Coniunctivus potentialis.

8. ausim contendere. *Pl. E.* 4, 4 f. ***ausim contendere.*** Ag. 43 adfirmare ausim. H. 3, 22 adseverare non ausim. H. 2, 50 demere fidem non ausim. A. 1, 81 vix quidquam firmare ausim.
34. utque sic dixerim. G. 2 utque sic dixerim.
40. ut sic dixerim. A. 14, 53 ut sic dixerim.
35. non facile dixerim. 32 paene dixerim.
A. 4, 34 f. haud facile dixerim.
13. comparare timuerim. 26 equidem non negaverim.
H. 1, 1 f. non abnuerim. Ag. 10 f. unum addiderim. G. 5 nec tamen adfirmaverim. A. 3, 16 quorum neutrum adseverarim. H. 2, 37 ego — ut concesserim —, ita neque reor —. G. 2. 45 f. crediderim. H. 2, 50 m. procul gravitate coepti operis crediderim. A. 1, 76 f. non crediderim. Ag. 12. A. 3, 3 facilius crediderim. H. 1, 83. A. 16, 6 neque enim — crediderim. A. 4, 67 m. maxime crediderim. A. 4, 6 congruens crediderim. H. 3, 28 haud facile discreverim. A. 16, 16 neque aliam defensionem — exegerim. A. 14, 49 nec tamen facile memoraverim. G. 29 m. non numeraverim. A. 4, 10 sed non omiserim. A. 6, 20 m. non omiserim.
18. merito antiquos vocaverimus. 13 Secundus — Afro cesserit.

H. 1, 1 ambitionem scriptoris facile averseris. A. 4, 11 prompte refutaveris.
A. 14, 56 f. non decorum fuerit.
Ag. 9 m. iniuria virtutum fuerit.
A. 4, 32 nemo — contenderit. A. 4, 32 non tamen sine usu fuerit introspicere.
A. 4, 33 m. haec conquiri tradique in rem fuerit. Cfr. Iungcl. 11.

II. Coniunctivus contra Ciceronis morem.

41. atqui melius fuisset. Cfr. Krügeri Gr. L. p. 617. Zümpt. §. 518.

III. Coniunctivus qui vocatur cogitativus.

9. laudavimus — liberalitatem, quod — donasset.
A. 1, 52 sed quod — favorem militum quaesivisset, — angebatur.
H. 2, 95 apud bonos invidiae fuit, quod — inferias Neroni fecisset.
A. Iungcl. 12.

IV. Coniunctivus plusquamperfecti et imperfecti in enunciato conditionali variatus.

4. perturbarer —, nisi — vertisset.
10. si — natus esses ac — dedissent, — non paterer.
H. 3, 63 f. si principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.
A. 12, 37 m. si statim deditus traderer, neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset. Cfr. Iungcl. 17.

D. INFINITIVUS.

I. Infinitivus perfecti aoristi vice fungitur.

21. apud hos dedisse operam dialecticae proficiet.
24. promissum tuum immutasse non debet. 23 genus significasse contentus.
26. detractasse — contentus. Cfr. Zumpt §. 590.
Ag. 3 non pigebit — composuisse. G. 43 m. valentissimas nominasse sufficiet.
H. 4, 73 utilius sit vobis audisse, quam nobis dixisse.

II. Infinitivus subiecti loco fungitur.

6. quod gaudium consurgendi —! coire populum et circumfundi coronam.
H. 3, 68 quem non commoveret facies, Rom. principem — exire de imperio.
A. B. 264.

III. Infinitivus Graecorum more pro Gerundio.

3. novum tibi ipse negotium importasses, — Catonem — Graecorum fabulis adgregare.
A. 6, 12 datoque sacerdotibus negotio, — vera discernere.
16. dissentire — accingi — manifestus.
10. obnoxium sit offendere.
A. 2, 57 dissentire manifestus.
A. B. 265. Iungcl. 21.

IV. Accusativus cum infinitivo.

32. auditorem fuisse memoriae proditum est:
G. 8 memoriae proditur quasdam acies — restitutas.
A. 3, 65 f. memoriae proditur Tiberium — eloqui solitum.
A. 4, 57 f. traditur etiam matris impotentia extrusum.
H. 4, 52 Titum — orasse dicebatur.

A. B. 262. Roth. Exc. 127. Reisig-Haase 794. Iungcl. 25.

E. GERUNDIUM.

I. Genetivus gerundii.

5. gaudium consurgendi adsistendique.
Ag. 35 decus — bellandi.
A. 2, 47 effugium — in apertum prorumpendi.
A. 4, 2 ambitu — clientes — ornandi.

II. Ablativus gerundii.

11. arte quadam mitigavit concedendo. 14 Asiatici vitam componendo spem fecisti —.
27. offenderet maiores tuos lacessendo.
33. demonstrasse videor, docendo quibus artibus — institui — soliti sint.
H. 1, 23 studio militum — adfectaverat — nomine vocans ac — contubernales appellando.
H. 3, 42 f. ne — ingrederetur, monendo terruit.
H. 3, 39 addidit facinori fidem notabili gaudio Blaesum visendo.
H. 3, 55 m. nec duces — augendae famae deerant, captos — exploratores circumductosque, ut — noscerent, remittendo.
H. 3, 61 m. cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem.
A. 1, 42 m. seditionem — compescuit, Quirites vocando, qui sacramentum eius detrectabant.
A. 4, 41 adsiduos in domum coetus arcendo infringeret potentiam.

A. Iungcl. 27. Roth. Exc. 200.

F. GERUNDIVUM.

8. quae cognoscenda — spectanda habemus. 13 habent concupiscendum. 19 exspectandum habent. 31 dicendum habuerit. 37 dicendum habeas. 36 respondendum haberent.
H. 1, 15 m. nihil praeteritum excusandum habeas (in oratione Galbae ad Pisonem).
H. 4, 77 nihil aliud excusandum habeo (i. o. Cerealis).
A. 4, 40 tolerandum haberet (i. o. Tiberii ad Seianum).
A. 14, 44 statuendum haberemus (i. o. Cassii ad patres).
Cfr. B. 339. Roth. Exc. 56. Iungcl. 30. Eckst. 83. (Plin.)

G. SUPINUM.

42. arbitratu tuo.
Cic. arbitratu meo, rogatu tuo. Cfr. Cic. Lael. ed. Seyffert p. 18. 20.
26. auditu fas.
A. 2, 72 f. visu et auditu iuxta venerabilis. A. 4, 69 plurium auditu.
25. omnium concessu.
A. 12, 44 concessu fratrum regnum adeptus.
39. concursu totius civitatis. 6 concursu splend. hominum.
A. 5, 11 m. iuventutis concursu. A. 14, 42 concursu plebis. A. 12, 47 concursu plurium. H. 3, 16 plurium adcursu. H. 4, 25 adcursu tot provinciarum. A. 1, 27 f. adcursu multitudinis. H. 4, 43 f. adcursu amicorum.
28. turpe dictu — inhonestum factu.
H. 2, 93 per inlecebras urbis et inhonesta dictu. H. 1, 67 haud facile dictu est. H. 1, 87 f. quod facillimum factu est.
16. dignam tractatu.
A. 14, 35 feminarum ductu. A. 12, 6 provisu deum. A. 12, 12 cura, provisu. A. 15, 8 nullo rei frumentariae provisu.
Alia exempl. B. 451. Proleg. 56. Roth. 193 sq. Iungcl. 26.

H. PARTICIPIA.

I. Participium perfecti substantivi loco positum.

37. nec Ciceronem magnum oratorem P. Quinctius defensus aut L. Archias faciunt.
A. 1, 8 f. quum occisus dictator Caesar — pulcherrimum facinus videretur.
H. 2, 76 m. an excidit trucidatus Corbulo?
H. 1, 37 m. quam gloriam ad principatum attulit, nisi occisi — Nymphidii in castris.
A. B. 339. Proleg. 64. Doed. Proleg. 46. Roth. Exc. 186. Iungcl. 33.

---

10. summa adeptus (Acidal. adepturus).
Cfr. Bach. ad h. l.

II. Participium praesentis.

20. adsistentium vulgus. 30 cum voluptate audientium.
34. quotidie audienti notae leges.
A. 4, 9 animos audientium impleverat. A. 2, 33 facilem adsensum — similitudo audientium dedit.
41. clementia cognoscentis.
6. vulgata dicentium gaudia. 20 praecurrit iudex dicentem — aversatur dicentem. 39 dicenti adsistit.
29. discentium elementa.
A. 12, 41 f. pravitas tam infensa docentium.
H. 4, 74 m. luxum vel avaritiam dominantium tolerate.
A. 3, 75 f. obsequium dominantibus magis probabatur.
A. 14, 56 f. finis omnium cum dominante sermonum, grates egit.
Ag. 28 f. mutatione ementium adductos.
13. nec imperantibus satis servi videntur.
Ag. 31 virtus ingrata imperantibus.
20. ad aures iudicantium. 20 auribus iudicum.
H. 2, 50 conquirere fabulosa et fictis oblectare legentium animos.
A. 4, 33 m. redintegrant legentium animum.
41. ars medentis (Arzt). Cfr. Naeg. 92.
H. 5, 6 humor in usu medentium est. A. 11, 6 pretia medentibus ferat.
6. ipsis orantibus. 28 inscitia (ex mea coni.; Cod. Farn. scientiae, Rhen. inscientiae) praecipientium.
39. pars Italiae periclitantibus adsisteret.
A. 3, 25 multitudo periclitantium gliscebat.
41. in obsequium regentis paratos.
G. 24 pretium et voluptas spectantium. A. 1, 77 spectantium immodestiam.
Ag. 40 f. nullo sermone turbae servientium admixtus.
A. 3, 65 f. tam proiectae servientium patientiae taedebat.

III. Participium futuri.

30. quorum professio, quando —, statim dicturus, referam necesse est.
36. non suffecturi honoribus.
G. 13 civitas (armis) suffecturum probaverit.
A. 3, 32 corpore validum et bello suffecturum.
A. 1, 13 adipisci principem locum suffecturi abnuerent.

A. 12, 50 tamquam adversus defectores et in tempore rebellaturos.
2. tamquam — gloriam habiturus, si nullis — inniti videretur.
A. 1, 36 augebat metum gnarus — et si omitteretur ripa invasurus hostis.
H. 3, 54 ac si liceret, vere narraturi, quia vetabantur.
H. 4, 39 m. haud defutura manu, ni — abnuisset.
A. 14, 33 f. tamquam reddituri supplicium — festinabant.
A. 4, 69 velut recens cognita narraturus — in cubiculum trahit.
A. 15, 10 duxit legiones quasi proelio certaturus.
34. magnam et duraturam eloquentiae famam. 9 mansurum in animo cuiusquam beneficium.
22. firmus paries et duraturus.
A. 4, 38 mihi in animis vestris — pulcherrimae effigies et mansurae.
H. 1, 78 nova iura — ostenta magis quam mansura.
H. 2, 49 modicum et mansurum (sepulcrum).
H. 4, 80 mansuram discordiam obtendens.
A. 6, 30 f. fidem integram et si nullis insidiis peteretur mansuram.
A. 2, 70 neque praemia caedis apud interfectorem mansura.
A. 14, 80 mansuram theatri sedem.
H. 3, 56 f. iucundum et laesurum.
Cfr. B. 340. Iungel. 34. 42.

BREVILOQUENTIA. ELLIPSES.

I. Nominum.

Cfr. B. Prol. 82. Doed. Prol. 42. Bach. Prol. 52. Krueger. G. L. 906.

21. quotusquisque Calvi in — legit?
sc. orationes.
25. primae Demostheni tribuuntur.
sc. partes. Cic. primas agere, dare, ferre.
A. 14, 21 f. eloquentiae primas nemo tulit.
36. f. in publicis.
sc. iudiciis, quod Agricola inseruit; Orellius coniecit: populi iudiciis.
40. de quieta re.
sc. publica. Ennius: unus homo — restituit rem. Tacitus: res Romana.
33. nam quibus instrui soliti sint sc. rebus, artibus, studiis.

II. Participiorum.

Cfr. Roth. Exc. 215. 235. Vers. Germ. 138.

11. in Neronem — Vatinii potentiam (sc. exercitam).
21. alios in eodem valetudinario (sc. iacentes, laborantes).
34. sub eiusmodi praeceptoribus iuvenis (sc. educatus).
17. prope quadriennium Gai (sc. finitum).
2. celeberrima tum fori ingenia.
(Cfr. Seyff. Lael. 16: quod tum erat.)
Ag. 16 nec ullum in barbaris (sc. solitum) saevitiae genus.
A. 16, 28 generum — Helvidium Priscum in isdem furoribus (sc. versantem).
Ag. 6 f. gnarus sub Nerone temporum.
H. 2, 14 Pannonii nondum sub signis.

III. Verborum.

Cfr. Wex. Agric. 53. Nipp. Annal. 7. Krueger. 970.

35. in loco nihil reverentiae, in condiscipulis nihil profectus.
Ag. 44 nihil metus in vultu.
H. 1, 9 in Britannico exercitu nihil irarum.
H. 2, 55 at Romae nihil trepidationis. A. 1, 29 m. nihil in vulgo modicum.
H. 4, 42 m. nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod trineret.
H. 3, 9 m. nihil prorsus quod aut conrumperet hostem aut terreret.
13. testes Augusti epistulae, testis ipse populus qui —.
A. 1, 58 testis illa nox, mihi utinam potius novissima!
37. similis eloquentiae conditio. 12 nam huius — eloquentiae usus recens. 6 quae in publico species! quae in iudiciis veneratio!
12. haec eloquentiae primordia, haec penetralia —; hoc —; sic oracula loquebantur.
10. hinc ingentes assensus. 36 hinc leges adsiduae —, hinc —, hinc —, hinc — quae — exercebant.
G. 18. f. hoc —, hoc —, hoc —; sic vivendum, sic pereundum. G. 13 haec apud illos toga, hic primus iuventus honos. G. 13 f. haec dignitas, hae vires. A. 4, 38 haec mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae effigies et mansurae.
19. nec mirum: erant enim —. 36 nec mirum, quum etiam —.
H. 2, 41 m. et mirum dictu —. H. 5, 6 m. mirum dictu. H. 1, 79 namque mirum dictu.
H. 4, 84 mirum inde dictu.
A. 15, 54 sed mirum, quam.
A. 16, 27 etenim quid mirum.
A. 12, 37 m. quid mirum, si — amisi.
H. 4, 34 f. immane quantum.
A. 14, 32 f. quod peditum, interfecit.
9. ac ne id quidem gratis (sc. faciunt): nam —.
9. pulchrum id quidem, tamen pulchrius si —.
Ag. 10 nihil per libertos. G. 19 melius quidem adhuc eae civitates quae —. A. 1, 43 melius et amantius ille qui —. H. 1, 84 vos quidem istud pro me: sed —.
H. 4, 58 indignum id quidem: sed —. G. 10 m. et illud quidem etiam hic notum. G. 31 ignominiosum id genti. H. 2, 69 exitiabile id reipublicae.

3\. tum ille (sc. respondit, dixit). 15 tum Aper. 25 42 tum Messala. 4 et Maternus. 28 deinde Messala. 33 Mess. quasi rursus incipiens.

Cfr. B. Proleg. 86. Naeg. 511.

24\. quanto — ingenio et spiritu (sc. locutus est sive incessivit, cfr. Doed. ad h. l.), sed etiam eruditione et arte ab ipsis mutuatus est per quae mox ipsos incesseret.

De Zeugmate cfr. Roth. Exc. 272.

1\. ut aut de ingeniis nostris male existimandum (sc. sit, quod inseruerunt edd.), si —.

2 f. tamquam maiorem — gloriam habiturus (sc. esset) si ingenium — videretur.

Ag. 1 f. veniam non petissem, ni incursaturus tam saeva et infesta virtutibus tempora.

A. 14, 41 f. perinde poena teneretur, ac si publico iudicio calumniae condemnatus.

IV. Pronominum.

5\. excusent (sc. se) iudices.

Ag. 42 preces excusantis.

32\. populus oratorem (sc. eum) esse fateatur. Cfr. B. 383.

8\. quod (Acc.) non acceperint nec (audiatur Nom.) accipi protest.

G. 18 quae nurus accipiant rursusque ad nepotes referuntur.

V. Praepositionum.

Cfr. B. 6.

6\. nam (sc. in, quod deest in Codd., supersc. in Periz.) ingenio quoque sicut in agro.

32\. non rhetorum [officinis] sed Academiae spatiis (Acidal. et Heumann. „in" interiecerunt).

35\. in scholas quibus (sic P. et F.; „in" inseruerunt edd.).

H. 5, 5 vitis aurea templo reperta.

A. 12, 36 stetere campo qui castra praeiacet.

A. 14, 61 imagines — foro ac templis statuunt.

15\. a Cicerone aut Asinio. 28 de urbe et his (—) propriis vitiis (urbis?). 28 non in cella — sed gremio matris.

H. 4, 46 per urbem et urbi viciuia. H. 1, 4 non modo in urbe apud patres — sed omnes legiones ducesque. A. 3, 9 per Picenum ac mox Fl. viam. A. 6, 51 in Liviam et mox Iuliam famil. A. 13, 53 in Rhenum, exim Oceanum. A. 12, 24 ad aram Consi, mox curias vet., tum ad sacellum L., inde forum Rom.

VI. Particulae adversativae.

8\. [sed] ipsa eloquentia. 10 meditatus videris.

21\. ipse mihi Calvus. 37 non Quinctius: Catilina.

G. 10 non solum apud plebem, [sed] apud proceres, apud sacerdotes.

A. 4, 35 non modo libertas, etiam libido impunita. A. 3, 19 non modo —, etiam.

H. 2, 76 nulla militari fama, Galbae odio provectus.

H. 3, 3 non incerta disseruit, aperte descendisse in causam videbatur.

VII. Particulae copulativae (Asyndeton).

Cfr. Krueger. p. 377, not. 3. Doed. Proleg.

19\. aridissimis Hermagorae, Apollodori libris (sic P. et F.).

23\. fastidiunt, oderunt. (Halmius „et" inseruit, Haasius „oderunt" uncis inclusit.)

3\. sedentem, ipsum, quem —, librum habentem deprehendimus.

(Haase ipsumque, quem —.)

G. 34 nec defuit audentia Druso, Germanico.

H. 2, 95 Othonem, Vitellium. H. 4, 42 f. Marcellum, Crispum.

A. 12, 2 Britannicum, Octaviam. A. 13, 55 Tiberio, Germanico.

H. 4, 74 f. pacem et urbem — amate, colite.

H. 2, 26 fugientes, occursantes.

A. 4, 9 foveret, attolleret.

A. 15, 55 audierat, coniectaverat.

A. 14, 24 eadem, plura quam gregario milite tolerante.

H. 4, 81 m. Vespasianus primo inridere, aspernari.

H. 2, 70 f. intueri, mirari. G. 14 defendere, tueri.

Quae restant libellus insequentis anni scholasticus exhibebit.

MENDA TYPOTHETARUM.

Lege p. 3, adn. 4. »poemata quiescunt,« —. p. 16. A. 1, 55 gener invisus. — Verg. Ecl. 8, 86 *per nemora atque altos — lucos.* *Tibull.* 3, 3, 15 *et nemora in domibus sacros imitantia lucos.* — *Pomp. Mela (Hyperborei).* — *Curtius Ruf.* — *Pseudo-Cic. pot. magistratuum.* p. 22. 8. principes — diliguntur. p. 24. H. 3, 53 praemia peric. p. 25. A. 1, 8 facinus. — H. 1, 71 spem. p. 26. Cfr. Pabst. Ed. D. p. 21. p. 32. H. 1, 37 Vatinii.

Schulnachrichten.

I. Allgemeine Lehrverfassung.

I. Oberprima. Ordinarius: Professor Hoß.

Religion: 1) evangelische: die christliche Glaubenslehre nach dem Lehrbuche von Petri. 2 St. Regierungsr. Grashof; 2) katholische: die Lehre von der Gnade, den Gnadenmitteln und den letzten Dingen, nach dem Lehrbuche von Martin. 2 St. Religionsl. D. Schlünkes. — Deutsch: Uebersicht der Geschichte der deutschen Sprache und Literatur; gelesen wurden mehrere Gesänge des Nibelungenliedes; Correctur der Aufsätze; Erläuterung der Hauptsätze aus der Elementarlehre der Logik. 3 St. Oberl. D. Pfarrius. — Lateinisch: Horat. Od. lib. I et II (12 Oden memorirt); Satir. I, 1. 3. 4. 6. u. 9. 2 St. der Director. Tacit. Germ., Agric. u. de oratt. Im Sommerhalbj. Cic. de Off. lib. II. Schreibübungen, bis nach Weihnachten nach Dictaten, nachher nach Nägelsbach; außerdem wöchentlich ein Extemporale. Sprechübungen über Gegenstände aus der alten Geschichte oder über in der Schule gelesene Abschnitte der Classiker. 6 St. der Ordinarius. — Griechisch: Thucyd. lib. IV; Aeschines gegen Ktesiphon. 2 St. der Ordinarius. Platon. Menon und Uebungen im Griechisch-Schreiben. 2 St. Hom. Il. IX—XI. Sophocl. Electra. 2 St. der Director. — Französisch: Histoire de Charlemagne par Capefigue beendigt; darauf Lucrèce p. Ponsard. Schriftliche und mündliche Uebersetzungen aus Probst's Uebungsbuch; Sprechübungen. 2 St. Oberl. D. Probst. — Hebräisch: Fortsetzung und Vollendung der in Secunda begonnenen Formenlehre, so wie das Wichtigste aus der Syntax nach Gesenius. Uebersetzt und erklärt wurden II Mos. 6—15; Psalm 120—130. 2 St. Religionsl. D. Schlünkes. — Geschichte: Geschichte der neueren Zeit nebst Repetition der Geschichte des Alterthums. 3 St. Oberl. D. Pfarrius. — Mathematik: Stereometrie; planimetrische und stereometrische Aufgaben; diophantische Gleichungen; Progressionen; Zinseszinsrechnung; Combinationslehre mit Anwendung auf Wahrscheinlichkeitsrechnung; binomischer Lehrsatz mit ganzen positiven Exponenten. 4 St. Oberl. Feld. — Physik: vom Weltgebäude; Akustik; Wiederholung verschiedener Zweige der Physik. 2 St. Oberl. Feld. — Turnen: Uebungen am Reck, Barren, Leiter, Schwingel u. s. w.; im Sommer außerdem Gerwerfen und Stangenspringen, in 4 Riegen. 2 St. Oberl. D. Probst. — Gesang: vierstimmiger Chor und Solo-Gesänge der besten Meister. 2 St. Musik-Dir. Weber.

II. Unterprima. Ordinarius: Oberlehrer D. Probst.

Religion: combinirt mit Oberprima. — Deutsch: Geschichte der deutschen Literatur bis zur Reformationszeit; Proben von den hervorragendsten Dichtungen dieser Periode wurden in der Schule gelesen und erklärt. Correctur der Aufsätze. 3 St. Oberl. Haentjes. — Lateinisch: Cic. oratt. Philipp. I u. II; Tusc.